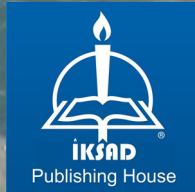

DENİZLİ' DE EKONOMİK YAPI VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

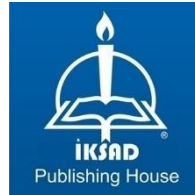
Öğr. Gör. Özge ÜNVER DİRLİK
Prof. Dr. S. Evinç TORLAK

DENİZLİ' DE EKONOMİK YAPI VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Özge ÜNVER DİRLİK

Prof. Dr. S. Evinç TORLAK

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7897-72-3
Cover Design: İbrahim KAYA
July / 2020
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1

GİRİŞ 3

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK FAALİYETLER 9

1.1. Ekonomik Faaliyetlerin Tarihsel Gelişimi 9

1.2. Kavramsal Çerçeve 12

1.3. Ekonomik Faaliyet Türleri ve Sınıflandırılması 16

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL YAPI 27

2.1. Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi 27

2.2. Kavramsal Çerçeve 30

2.3. Kültürün Sınıflandırılması 40

2.3.1. Genel Kültür ve Alt Kültür 40

2.3.2. Maddi Kültür ve Manevi Kültür 40

2.4. Kültür Unsurları 41

2.5. Kültür Değişmeleri ve Değişmeleri Etkileyen Faktörler 42

2.6. Kültürün Özellikleri 43

2.7. Kültürün Boyutları 45

2.8. Geçiş Dönemleri 46

2.8.1. Geleneksel Türk Kültüründe Geçiş Dönemleri 47

2.8.1.1. Doğum 47

2.8.1.2. Evlenme 52

2.8.1.3. Ölüm 59

2.8.2. Balkan Türkleri' nde Geçiş Dönemleri 62

2.8.2.1. Doğum 62

2.8.2.2. Evlenme 63

2.8.2.3. Ölüm	63
2.8.3. Ahıska Türkler' inde Geçiş Dönemleri	63
2.8.3.1. Doğum	64
2.8.3.2. Evlenme	65
2.8.3.3. Ölüm	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ'NİN EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISI	67
3.1. Genel Olarak Denizli	67
3.1.1. Tarihsel Gelişim	67
3.1.2. Konum-Ulaşım	69
3.1.3. Coğrafi Yapı	70
3.1.4. Demografik Yapı	71
3.1.5. İdari Yapı	71
3.2. Denizli'nin Ekonomik Yapısı	72
3.2.1. Denizli Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi	74
3.2.1.1. Planlı Dönem Öncesi Denizli'de Ekonomik Gelişmeler	75
3.2.1.2. Plan Dönemlerine Göre Denizli'de Ekonomik Gelişmeler	77
3.2.2. Denizli'deki Ekonomik Faaliyetler	81
3.2.2.1. Birincil Faaliyetler	81
3.2.2.2. İkincil Faaliyetler	82
3.2.2.3. Üçüncül Faaliyetler	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	91
4.1. Araştırma Alanı	92
4.1.1. Babadağ	92
4.1.1.1. Tarihsel Gelişim	92
4.1.1.2. Konum-Ulaşım	92

4.1.1.3. Coğrafi Yapı	93
4.1.1.4. Demografik Yapı	93
4.1.1.5. İdari Yapı.....	93
4.1.1.6. Ekonomik Yapı	93
4.1.1.7. Kültürel Yapı	95
4.1.1.8. Babadağ'da Geçiş Dönemleri	96
4.1.2. Buldan	100
4.1.2.1. Tarihsel Gelişim	100
4.1.2.2. Konum-Ulaşım.....	101
4.1.2.3. Coğrafi Yapı	102
4.1.2.4. Demografik Yapı	103
4.1.2.5. İdari Yapı	103
4.1.2.6. Ekonomik Yapı.....	104
4.1.2.7. Kültürel Yapı	105
4.1.2.8. Buldan'da Geçiş Dönemleri.....	105
4.1.3. Çivril.....	114
4.1.3.1. Tarihsel Gelişim	114
4.1.3.2. Konum-Ulaşım.....	115
4.1.3.3. Coğrafi Yapı	116
4.1.3.4. Demografik Yapı.....	116
4.1.3.5. İdari Yapı	117
4.1.3.6. Ekonomik Yapı.....	117
4.1.3.7. Kültürel Yapı	118
4.1.3.8. Çivril'de Geçiş Dönemleri	118
4.1.4. Serinhisar.....	122
4.1.4.1. Tarihsel Gelişim	122
4.1.4.2. Konum-Ulaşım.....	123

4.1.4.3. Coğrafi Yapı	124
4.1.4.4. Demografik Yapı	124
4.1.4.5. İdari Yapı	124
4.1.4.6. Ekonomik Yapı	124
4.1.4.7. Kültürel Yapı	125
4.1.4.8. Serinhisar'da Geçiş Dönemleri	125
4.1.5. Bozkurt	133
4.1.5.1. Tarihsel Gelişim	133
4.1.5.2. Konum-Ulaşım	134
4.1.5.3. Coğrafi Yapı	134
4.1.5.4. Demografik Yapı	134
4.1.5.5. İdari Yapı	134
4.3.5.6. Ekonomik Yapı	135
4.3.5.7. Kültürel Yapı	135
4.3.5.8. Bozkurt'ta Geçiş Dönemleri	135
4.1.6. Honaz	138
4.1.6.1. Tarihsel Gelişim	138
4.1.6.2. Konum-Ulaşım	138
4.1.6.3. Coğrafi Yapı	139
4.1.6.4. Demografik Yapı	139
4.1.6.5. İdari Yapı	139
4.1.6.6. Ekonomik Yapı	139
4.1.6.7. Kültürel Yapı	139
4.1.6.8. Honaz'da Geçiş Dönemleri	140
4.2. Bulguların Değerlendirilmesi	143
4.2.1. Babadağ	143
4.2.2. Buldan	145

4.2.3. ivril.....	147
4.2.4. Serinhisar.....	148
4.2.5. Bozkurt	150
4.2.6. Honaz.....	151
SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA	162

ÖNSÖZ

Gittikçe hızlanan ve yaşamın her alanını etkisi altına alan küreselleşme, ekonomik yapıyı, mekânsal düzeni dönüştürmekte, sosyo kültürel yapıyı büyük ölçüde etkilemektedir. Özellikle büyük kentlerde, yüzyıllardır sürdürülen kültürel yaşam tarzları, ekonomik dönüşümle birlikte büyük ölçüde değişip, özgünlüğünü kaybetmekte ya da tamamen yok olmaktadır. Bu yok oluşa, kentler kadar hızlı olmasa da küçük yerleşimler de dahil olmaya başlamaktadır. Bu çalışma; henüz kaybolmadan, özgünlüğü bozulmadan küçük yerleşimlerde yaşanan kültürel özellikleri kayda alabilmek üzere başlatılmıştır.

Özellikle tekstil sektöründeki hızlı gelişimle, dünya ile bütünleşme çabasını bir ölçüde başarabilmiş bir kent olan Denizli'nin çevre ilçeleri çalışma alanı olarak seçilmiştir. Kentin, hızlı yükselişi sırasında pek çok kültür değeri ve sosyo-kültürel yaşam tarzı feda edilmiştir. Denizli'nin gelişim hızı, henüz özgün sosyo-kültürel yapısını sürdüren civarındaki yerleşimler için de tehdit oluşturmaya başlamıştır. Kente bağlı ilçelerde yapılan ön çalışmalarda, aynı coğrafya içinde birbirine yakın yerleşimlerin, birbirinden farklı sosyo-kültürel davranış kalıplarına sahip olduğu gözlenmiştir. Bunun ait olduğu kültür kökü (yörük, Ahıska Türkü, Balkan göçmeni) farkından mı yoksa ekonomik faaliyetin etkisi var mı? sorusu gündeme gelmiş ve araştırma bu soruya yanıt vermek üzere kurgulanmıştır.

Denizli çevresinde, kültür kökleri farklı olan ve ekonomik faaliyet kolları farklılaşan 6 ilçe seçilmiştir. Günlük yaşamda değişim kolay kabullenilip uyum sağlansa bile insanoğlu geçiş dönemi diye adlandırılan (doğum, evlenme, ölüm) dönemlerindeki örf ve ananelerine daha sadık kalmakta varsayımından hareketle, insan hayatındaki en önemli bu 3 olay çerçevesinde gelişen örf ve gelenekler esas alınmış, seçilen yörelerde bu dönemlerdeki farklı davranış kalıpları incelenmiştir. Çalışma, danışmanlığında Pamukkale Üniversitesi SBKY Bölümümüzün güzide öğretim görevlilerinden Özge Ünver Dirlik'in yüksek lisans tezi olarak geliştirilmiş, alandan keyif ve titizlikle derlediği bilgiye dayandırılmıştır.

Araştırma konusu daha önce ele alınmamış olması, adet ve aneleri yaşatanların dahil pek de önem vermemesi, sadece alışkanlık olarak gelenekleri takip etmesi ve bu özelliklerin kaybolma tehditi altında olması bu konunun literatüre kazandırılmasının önemini arttırmaktadır. Çalışmanın kitaplaşması ve bilginin daha geniş çerçevede paylaşımına açılmasına verilen katkıdan dolayı İksad Uluslararası Yayınevi'ne teşekkür ederim.

Prof. Dr. Sülün Evinç TORLAK

12.06.2020

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca farklı ekonomik faaliyetlerle uğraşmıştır. Göçebe hayat sürdürdükleri, avcılık ve toplayıcılığın ekonomik faaliyet olduğu dönemde sadece tüketmiş, doğada var olanlarla hayatlarını idame ettirmişlerdir. Daha sonra nehir kenarlarına yerleşmeleriyle balıkçılık, yerleşik hayata geçmeleriyle, tarım ve hayvancılık faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Her yeni ihtiyaç, yeni bir ekonomik faaliyeti oluşturmuştur. İnsanların değişen ihtiyaçları, coğrafi koşullar, yaşam şekli gibi nedenler ekonomik faaliyetlerin, dönemden döneme değişiklik göstermesine, bu değişiklikler de toplumsal ve kültürel yapıda farklılıklara neden olmuştur.

Ekonomik faaliyetleri başta doğal ortam olmak üzere, iklim, sahip olunan yer altı ve üstü zenginlikleri ve ulaşım imkânları belirler. Ekonomik faaliyetlerin oluşmasında doğal ortam temel belirleyicilerden olsa da, ülkelerin doğal şartlarının benzer olması ekonomik faaliyetlerin de aynı olması anlamına gelmemektedir. Ülkelerin demografik, kültürel ve siyasi yapı farklılıkları, ekonomik yapılarını da birbirinden farklı kılmaktadır. Bu sebeple ekonomik faaliyetler, dünya bütünü üzerinde ele alınabileceği gibi; kıta, ülke, bölge, il ya da ilçe özelinde de ele alınabilir.

Günümüzde; birincil, ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetler, bir ülkenin başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturur. Birincil ekonomik faaliyetler; tarım ve hayvancılık, ikincil ekonomik faaliyetler; sanayi, üçüncül ekonomik faaliyetler; hizmet faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin

sonucunda ise kültür oluşmaktadır. Malinowski'ye göre; insanoğlunun doğayla mücadelesinden kültür oluşur. Barınma ihtiyacını gidermek için evlerin yapılması, beslenme ihtiyacının karşılanması için ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, ulaşım için yolların yapılması vb. insanoğlunun doğayla mücadelesinin sonucudur ve bu faaliyetler kültür kavramını oluşturur (Eroğlu, 2015:154).

Kültür, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi unsurların toplamıdır. Kültürün elle tutulup gözle görülür unsurlarını maddi, elle tutulup gözle görülmeyen unsurlarını manevi kültür oluşturur. Toplum için araç olan her şey kültürün maddi yönünü, amaç olan her şey ise manevi yönünü oluşturur. Üretim teknikleri, binalar, araç gereçler, köprüler, ihtiyaçların karşılanması için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler vb. maddi kültür unsurlarını, örfler, adetler, toplumlardaki değer yargıları vb. manevi kültür unsurlarını oluşturur.

Hayatın önemli üç dönemi olarak tanımlanan geçiş dönemleri, insan hayatının var oluşunu, şekillenışı ve yok oluşunu ele alır. Bu törenler, insanların sosyal statülerindeki değişikliği başkalarına duyurmak amacıyla düzenlenir ve belirli bir yörenin geleneksel kültürünü yansıtır. Uygulamalar ise yöresel ve ekonomik farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir. Bu sebeple, geçiş dönemlerinin sadece kültürel boyutunun değil, ekonomik boyutunun da değerlendirilmesi gerekir. Bu dönemler tüketimin arttığı dönemlerdir. İnsanlar düzenleyecekleri tören için olağandışı harcama yaparlar ve yapılan harcama, uygulamanın zamanı, mekânı, uygulama şekli, ekonomik faaliyetlerle

doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla toplumların ekonomik faaliyetleri, uygulamalar sırasında yerine getirilen adetleri, tüketim şekillerini etkiler. Kültürel yapının en az değişime uğradığı, en fazla ortaya konulduğu alanlar geçiş dönemi ritüelleridir. Çalışma, “ekonomik faaliyetler yıllar boyunca oluşmuş olan bu ritüelleri etkiler mi?” sorusuna yanıt aramaktadır.

Çalışmanın amacı, ekonomik faaliyetlerin kült olmuş kültür geleneklerini ve yaşamın her alanını dönüştürüp dönüştürmediğini sorgulamaktır.

Bu çerçevede Denizli'nin farklı kültürel yapıya sahip ve farklı ekonomik faaliyet gösteren ilçeleri araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Denizli, tarih boyunca devletlerin, kavimlerin ve beyliklerin fetihlerine sahne olmuştur. Yerleşen her toplum, kendi yaşam tarzlarını ve kültürel öğelerini kente taşımıştır. Ege bölgesinin sosyal, kültürel ve sanatsal değerlerinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Türk boylarının kente yerleşmesi, günümüzdeki Denizli halk kültürünün oluşmasında oldukça önemlidir. Türk boyları, geçtikleri tüm yerleşim yerlerinin kültürlerini özümseyerek, kendi toplumsal değerlerini oluşturmuşlardır. Farklı kültürlerin sentezinden oluşan göçebe yaşam biçimi ve kültürel değerleri, Denizli ve çevresinin kültürel öğelerini oluşturmuştur. Kent, farklı coğrafi özellikleri, dolayısıyla farklı ekonomik faaliyetleri olan ilçelere sahiptir. Denizli ilçelerinin bu farklılıkları, araştırma alanı olarak seçilme sebebidir.

Denizli, merkez ilçelerle birlikte 19 ilçesi bulunan bir kenttir. Çalışmanın evrenini 6 ilçe¹ merkezi oluşturmuştur. İlçelerin seçiminde, ilçenin geçimini sağlayan ekonomik faaliyet, ilçede gerçekleştirilen farklı ekonomik faaliyetler ve ilçe halkının kültürel yapısının köklerinin aynı ya da farklı olması etken olmuştur. Çalışma sadece ilçe merkezlerinde yapılmıştır. Seçilen ilçelerle ilgili belirtilen kriterler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1: İlçe Seçim Kriterleri

İLÇE ADI	KÜLTÜR KÖKÜ	EKONOMİK FAALİYET
	AYNI	AYNI
BABADAĞ	Yörük	İkincil Ekonomik Faaliyet
BULDAN	Yörük	İkincil Ekonomik Faaliyet
	AYNI	FARKLI
ÇİVRİL	Yörük	Birincil-Üçüncül Ekonomik Faaliyet
SERİNHİSAR	Yörük	Birincil-İkincil Ekonomik Faaliyet
	FARKLI	AYNI
BOZKURT	Yörük-Balkan	Birincil Ekonomik Faaliyet
HONAZ	Yörük-Ahıska	Birincil Ekonomik Faaliyet

Nitel araştırma yöntemi kullanılan alan araştırmasında veri toplama yöntemi olarak “etnografik derinlemesine görüşme” ve “gözlem tekniği” seçilmiştir. İlçelere gidilerek kaynak kişilerle görüşülmüş, görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış² görüşme tekniği

¹ Babadağ, Buldan, Çivril, Serinhisar, Bozkurt, Honaz.

²Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlar. Ancak görüşmenin akışına bağlı olarak, kaynak kişiye değişik alt ve yan sorular sorarak, yanıtları detaylandırmasını sağlayabilir (Türnüklü,2000:547).

kullanılmıştır. İzin alınmak suretiyle bazı görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmış, bazılarında ise notlar alınarak bilgiler kaydedilmiştir.

Görüşme ve gözlem tekniklerinde büyük bir örneklem grubuyla çalışmak hem zaman, hem de maliyet açısından mümkün olamamaktadır. Ayrıca örneklem grubunun büyük olması, gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen geniş çaplı verilerin analizinde zorluklar yaşanmasına neden olacağı için görüşülecek kaynak kişilerin sayısının çok olmasından ziyade konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla, belirlenen 6 ilçede, ilçenin yaygın ekonomik faaliyetini gerçekleştiren 5 aile ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerin tespiti konusunda ilçelerin belediyelerinden yardım alınmıştır. Görüşülen kaynak kişiler, isimlerinin açıklanmasını istemedikleri için çalışmada kişisel bilgilerine yer verilmemiştir. Ayrıca seçilmiş olan ilçelerde ritüeller bizzat yaşanarak gözlem yoluyla değerlendirilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucu, Türkiye’de ve Denizli’de ekonomik faaliyetler ve geçiş dönemleri ile ilgili yayın oldukça fazla olmasına rağmen, ekonomik faaliyetlerin kültürel yapıya etkisi ile ilgili çalışmaların az olduğu fark edilmiştir. Denizli ile ilgili yapılan yayınlarda özellikle halk edebiyatı ile ilgili çalışmaların görece fazlalığı dikkat çekmektedir. Çalışmalarda, kentin ekonomik ve kültürel yapısının farklı boyutlarıyla ele alındığı fakat ilişkilendirilmediği, Denizli ilçelerinin ise genellikle bu çalışmaların dışında tutulduğu görülmüştür. Çalışma, bu boşluğu dolduracak

olması açısından önemlidir. Ayrıca araştırma, ekonomik faaliyetlerin kültürel yapıya etkisini ortaya koyarken, ilçelerdeki geçiş dönemlerindeki uygulamaların tespit edilmiş olması yönüyle de halk kültürü çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK FAALİYETLER

1.1. Ekonomik Faaliyetlerin Tarihsel Gelişimi

İnsanlığın ilk çağlarından günümüze kadar geçen dönemde, insanların ekonomik faaliyetleri sürekli değişmiştir. İnsanların ihtiyaçlarının değişmesi, coğrafi koşullar, yaşam şekli, vb. nedenler ekonomik faaliyetlerin, dönemden döneme değişiklik göstermesine, bu değişiklikler de toplumsal ve kültürel yapıda farklılıklara neden olmuştur. Ekonomik faaliyetlerdeki değişimler, tarihi çağlara göre aşağıdaki şekilde değişiklik göstermiştir:

Paleolitik Çağ: Bu çağ, Buzul Çağı'nı da içine alan en uzun çağdır. İnsanlar, soğuktan ve yırtıcı hayvanlardan korunmak için mağara ve ağaç kovuklarında yaşamış, ekonomik faaliyet olarak avcılık ve toplayıcılıkla uğraşmışlardır. Bu uğraşları sebebiyle, hayvanların göç mevsimlerine ve besin bulma durumlarına bağlı olarak yer değiştirmişler, göçebe bir hayat sürmüşlerdir. Küçük gruplar halinde yaşamışlar, fazla eşyaya sahip olamamışlardır. İnsanlar bu çağda sadece tüketmiş, tabiatın sunduklarıyla hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Kent hayatının tohumları bu dönemde atılmıştır (Mumford, 2007: 22).

Mezolitik Çağ: Sıcaklıkların arttığı ve ekolojik değişimlerin yaşandığı Mezolitik Çağ, Paleolitik ve Neolitik Çağlar arasında geçiş evresi olarak tanımlanır. Buzul Çağı'nın sona ermesiyle eriyen buzullar, yeni alanların açılmasına sebep olmuş ve insanlar, yeni

yaşam alanlarını da kullanmaya başlamışlardır. Avcılık ve toplayıcılık faaliyetlerinin yanında, nehirlerde ve su kenarlarında balıkçılık faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir. Besin kaynaklarının çok olduğu, su kenarları, insanların yavaş yavaş yerleşik hayata geçmesini sağlamıştır. Tarım faaliyetleriyle ilgili ilk uygulamalar bu dönemde gerçekleştirilmiştir (<http://file.ac/CPiEHhPOU9I/2016>).

Neolitik Çağ: Yeni Taş Çağı anlamına gelen Neolitik Çağ, Taş Çağları'nın sonuncusudur. Bu Dönemde, tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmiş, hayvanlar evcilleştirilmiştir. İnsanların yaşamı önemli ölçüde değişmiştir. Hayvancılık ve tarımın ekonomik faaliyet olarak yürütülmesi, yerleşik hayata tamamen geçmeyi zorunlu kılmıştır. Gereksinimlerinden fazla üretim yapmışlar ve üretim fazlalarını depolamak için tarım alanlarının yanına evler yapılmış, zamanla bu evlerin sayısında artış olmuş ve köyler oluşturulmuştur. Köylerin oluşturulmasıyla ilk mesleki “iş bölümü” gerçekleştirilmiştir. Yerleşik hayatta ihtiyaç duyulan günlük eşyaları üreten, seramik zanaatkârları ortaya çıkmıştır. Böylece insanlar, tüketicilikten üreticiliğe geçmişlerdir. Zanaatkârlar ile tarım ve hayvancılık yapanlar arasında mübadele işlemi gerçekleştirilmiş, ticaret yapılmaya başlamıştır. Böylece, ekonomik faaliyetler de çeşitlenmiştir. Tüm bu gelişmeler, ikinci nüfus sıçramasını oluşturmuştur (Aktüre, 2004: 9).

Kalkolitik Çağ: Maden Çağı olarak bilinen Kalkolitik Çağ'da, nüfus artışına bağlı olarak köyler, kentlere dönüşmüştür. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri artış göstermiştir. Örgütlü ticari ilişkiler ortaya çıkmıştır. Böylece “ticaret” de ekonomik faaliyetler içerisinde yerini

almıştır. Bakır bulunmuş, zamanla bulunan diğer madenlerle birleştirilip, el aletleri, tarımda kullanılacak aletler ve silahlar yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler sosyal yapıya yansımış, asker, çiftçi, din adamı, tüccar gibi yeni meslekler ortaya çıkmıştır.

İlk ve Orta Çağ: Tarımsal faaliyetler yeni alanların açılmasıyla, artış göstermiştir. Ülkeler arasında ticari faaliyetler gelişmiş, İpek Yolu, Baharat Yolu kullanılmaya başlanmıştır. Bu yollar Doğu ve Batı arasındaki etkileşimi arttırmıştır. Avrupa'nın on beşinci yüzyıl ortalarına kadar yaşadığı ekonomik sıkıntılar, tarımdan elde edilen gelirlerin azalmasına sebep olmuştur.

Yeni Çağ: Hint Deniz Yolu'nun bulunması ve Amerika Kıtasının keşfi, İspanya, Portekiz ve İngiltere için yeni imkânlar sağlamıştır. Bu durum, Avrupa'yı yaşadığı ekonomik bunalımdan çıkarmış, Amerika Kıtası'nın keşfiyle ticaret artmış, Avrupalıların ekonomik ve sosyal yönden kalkınması hızlanmıştır. On yedinci yüzyılda bilimsel gelişmeler hızlanmıştır. Avrupa'da tarım ve ticaretten elde edilen gelirler artmıştır.

Sanayi Devrimi: Kentleşme sürecinin hızlanmasında en önemli etken olan Sanayi Devrimi, on sekizinci yüzyıl ortalarında İngiltere'de başlamış, diğer Avrupa Ülkelerine yayılmıştır (Ertürk ve Sam, 2011: 9). İlk önce tekstil sanayisinde, daha sonra da belli aralıklarla, diğer sanayi dallarında etkisini göstermiştir. Batı Avrupa'da buhar makinesinin icat edilmesi, modern sanayileşme sürecini başlatmış ve ekonomi hızlı bir şekilde değişmiştir. Lokomotifler ve gemiler ulaşımı kolaylaştırmış, ulaşımın kolaylaşması ticaretin hızlanmasını ve ticari

faaliyet alanını genişletmiştir. Kırsal kesimde yaşayan insanların yön verdiği ekonomi, yerini kentte yaşayan insanların ekonomik gücüne bırakmıştır. Batıda başlayan ve iki yüz yıl süren bu değişim, kentleşme sürecini hızlandırmış, toplumların sosyoekonomik yapılarında farklılıklar oluşturmuştur. Bu Dönemde, dünya, hızlı bir biçimde makineleşme sürecine girmiş, dünya ekonomisini genişlemiştir. Hızlı sanayileşmeyle beraber doğal kaynak, hammadde ve enerji kullanımı ve gereksinimi artmıştır. 1929 Ekonomik Buhranı ve dünyayı sarsan I.ve II. Dünya Savaş'ları bu dönemde yaşanmıştır.

Bilgi Çağı: Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişme, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu gelişmeler sonucu günümüz ekonomisi, “Dijital Ekonomi” olarak da adlandırılır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bilişim ve iletişimle ilgili altyapılar genişletilmiş, mobil iletişim araçları sayesinde bilgiye, zamana ve mekâna bağlı kalmadan ulaşılabilir hale gelinmiştir. Bu durum birey, kurum ve toplumların iletişimlerini farklılaştırmış, iletişimlerinin bir kısmını bilgisayar ve mobil iletişim araçları ile gerçekleştirmeleri sonucunu doğurmuştur. Bilgi Çağı yeni bir ekonomik faaliyet alanı doğurmuştur. Bilgiyi işleme ve dağıtma faaliyetleri olarak açıklanan bu faaliyetler, özellikle gelişmiş ülkelerde görülen faaliyetlerdir.

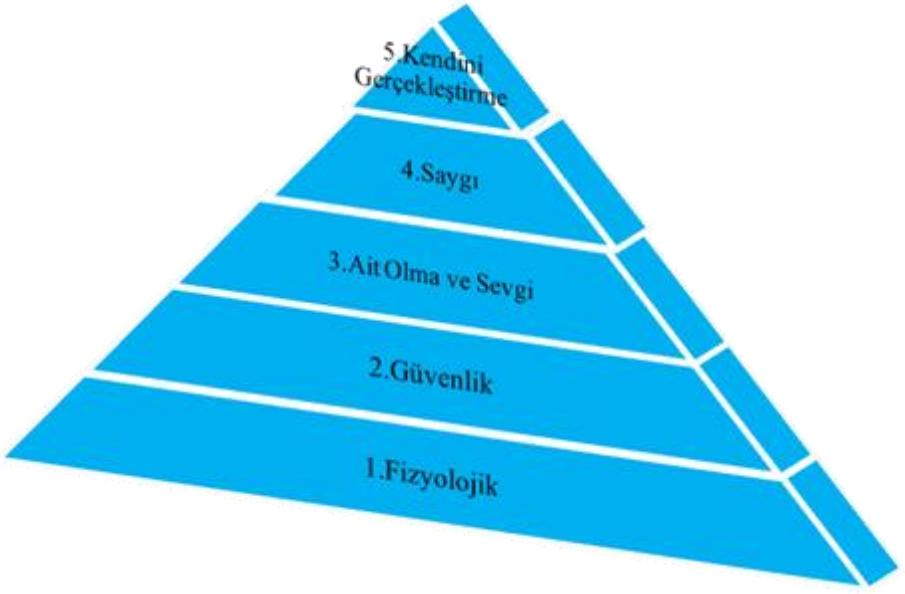
1.2. Kavramsal Çerçeve

İnsanların, yaşamlarını devam ettirebilmek için bazı ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları gidermek için tüketim yaparlar (Ertek, 2014:3) ancak; insan ihtiyaçları sınırsız, bu ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetler

ise kısıttır (Kabukçu, 2003: 13). Sınırsız insan ihtiyaçlarının kısıt olan mal ve hizmetlerle karşılanması, ekonominin ana konusunu oluşturur (Kabukçu ve Oğuz, 1998:1).

Mal ve hizmetlerin kısıt olması, üretim faktörlerinin sınırlı olmasından kaynaklanır. Bu durum, insanların mal ve hizmetleri kullanırken dikkatli olmalarını, değişik yerlerde ve amaçlarla kullanılan ürünler ve üretim faktörlerinin sunduğu çeşitli alternatifler arasından tercih yapmalarını gerektirmektedir (Kabukçu, 2003: 14). Kısıt kaynakların alternatif kullanımları arasında tercih yapmak, diğer alternatifleri feda etmek demektir. Ekonomi; yapılan tercihlerin sonuçları üzerinde duran, farklı ihtiyaçları karşılamak için kullanılan mal ve hizmetleri kapsamına alan ve sınırsız insan ihtiyaçlarını kısıt kaynaklarla tatmin etmeye çalışan bir bilim dalıdır (Kabukçu, 2003: 15, Ertek, 2014:3).

Ekonomik hayatın temelini, insan ihtiyaçları ve talepleri oluşturur. Bu ihtiyaçların bir kısmı, insanların hayatta kalmaları için son derece önemlidir ve karşılanmaları gerekir. Beslenme ve barınma gibi yaşamsal öneme sahip temel ihtiyaçların giderilmemesi, insanların hayatlarını tehlikeye sokar. Psikolog Abraham H. Maslow, insan ihtiyaçlarını önem ve öncelik sırasına göre basamaklara yerleştirmiştir. “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi” adını verdiği bu basamaklar, beş gruptan oluşmaktadır. Maslow’un teorisine göre; her ihtiyaç bir sonrakinden daha güçlüdür. Bu yüzden güçlü ihtiyacı karşılayamayan birey, bir sonraki ihtiyacı gidermek için hareket etmemektedir (Mucuk, 2007: 75). Maslow, merdivenin basamaklarını şekildeki gibi gruplandırmıştır (Karalar, 2009: 109-110):

Şekil 1: Maslow' un İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Karalar: 2009).

Maslow' un, beş basamağa ayırdığı ihtiyaçlar;

1.Fizyolojik ihtiyaç: yeme, içme, barınma, uyku

2.Güvenlik ihtiyaç: İş güvenliği, sağlık, tehlikelerden korunma

3.Ait olma ve sevgi ihtiyaç: Toplumsal gereksinmeler, aşk, arkadaşlık, sevgi, başkaları tarafından kabul edilme

4.Saygı ihtiyaç: Statü isteği, toplumda saygı görme, ün, itibar

5.Kendini gerçekleştirme ihtiyaç: Hobiler, kişisel başarı, yaratıcılıktır.

Bireyin sahip olduğu potansiyelini geliştirmesi, yapabileceklerinin en iyisini yapma çabası.

Birçok varsayıma dayanan Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi, günümüze kadar teknolojik gelişmeler ve tercihlerin farklılaşması

sebebiyle değişikliğe uğramıştır. İhtiyaçlar ve istekler değişse de, kıt kaynaklarla karşılanmaya çalışılmaktadır ve bu kıtlık, tüm gereksinmelerin karşılanmasını engeller. Sınırsız ihtiyaç ve talepleri karşılayacak kıt kaynakların nasıl dağıtılacağı sorunu ekonominin en önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Karalar, 2009: 6).

İnsan ihtiyaçlarını doğrudan ya da dolaylı olarak giderme özelliği bulunan somut araçlara “mal”, insan ihtiyaçlarını karşılayan ancak maddi bir varlığın söz konusu olmadığı faaliyetlere “hizmet” denir (Kabukçu, 2003: 16). Max Weber malı, “her türden yararlar için kaynak olabilecek nesnelere”, hizmeti “kaynağı insan etkinliği olan nesnelere” olarak tanımlar (Weber, 1995: 106). Mal ve hizmetleri birbirinden ayıran en temel özellik, malın fiziksel varlığının olması, hizmetin ise fiziksel varlığının olmamasıdır. Mal ve hizmetlerin insanların ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılama özelliğine “fayda” denir. Fayda, mal ve hizmetlerin ihtiyaçları karşılama derecesine göre farklılaşmaktadır (Karalar, 2009: 8).

İnsanlar, ihtiyaçlarını ve isteklerini tatmin etmek için tüketmekte, tüketmek için, önce üretmektedirler. Üretim ve tüketim, birbirleriyle ilişkili çok çeşitli faaliyetler dizisini oluşturur (Tümertekin ve Özgüç, 2005: 109). Ekonomik faaliyet olarak adlandırılan bu faaliyetler dizisi; sermaye, emek ve hammaddenin birleştirilerek anlam kazanmasından oluşmaktadır. Bu nedenle, ekonomik bir faaliyet, girdi, işlem ve çıktıdan oluşan bir süreç olarak tanımlanır (www.kosgebgov.tr/2016).

1.3. Ekonomik Faaliyet Türleri ve Sınıflandırılması

Ekonomik faaliyetler, doğal ortam ile çerçevesizdir. Bu faaliyetleri belirleyen sebepler; başta doğal ortam, iklim, arazi şekilleri, yer üstü ve yer altı zenginlikleri ve ulaşım imkânlarıdır. Doğal ortam temel belirleyicilerden olsa da, ülkelerin doğal şartlarının benzer olması, her zaman aynı ekonomik faaliyetlere sahip olacaklarını göstermemektedir. Bu sebeple ekonomik faaliyetler, dünya bütünü üzerinde ele alınabileceği gibi, kıta, ülke, bölge, il ya da ilçe özelinde de ele alınabilir. Ülkelerin doğal şartları birbirine benzemesine rağmen, demografik, kültürel ve siyasi yapı farklılıkları, ekonomik yapılarını da birbirinden farklı kılar (Güngördü, 2001: 80).

Ekonomik faaliyetler çeşitlidir. Toprakta elde edilen ürünler, yetişen veya yetiştirilen hayvanlar, işletilen madenler, avlanan hayvanlar, vb. gibi. Bunlardan elde edilen ürünlerin bazıları doğrudan tüketilirken, bazıları da sanayi tesislerinde işlendikten sonra tüketilebilir hale gelmektedir. Bu şekilde elde edilen hammaddeler ya da ürünler fazla ise eksik olan yerlere gönderilmekte, eksik ise fazla olan yerlerden temin edilmektedir. Böylece “tarım”, “sanayi”, “ticaret”, “ulaşım” ve “turizm” bir ülkenin başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturur (Güngördü, 2001: 80). İnsan ihtiyaçları zaman içinde değişiklik göstermektedir. Buna bağlı olarak ekonomik faaliyetler de değişir ve gelişir. Geçmişte, birincil ve ikincil ekonomik faaliyetler insan ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olurken, günümüzde bu faaliyetlere ek olarak, üçüncül, dördüncül ve beşincil ekonomik faaliyetler

eklenmiştir. Bu faaliyetler, üretim, tüketim ve mübadele olmak üzere üç başlık altında toplanır (Kabukçu ve Oğuz, 1998: 2).

Kıt malların miktarı veya faydasını arttırmak suretiyle gerçekleştirilen faaliyetlerin tümüne “üretim” denir. Bu tanımdan hareketle üretici, bir malın sadece faydasını arttırarak da üretim gerçekleştirmiş sayılmaktadır (Kabukçu, 2003: 18). Üretimde bulunurken malların faydası dört şekilde arttırılabilir (Kabukçu ve Oğuz,1998:2-3):

1. Şeklini değiştirerek; mallar fiziki, kimyevi olarak değiştirilip fayda sağlanır.
2. Mekân faydası arttırılarak; bir malı bir yerden alıp, ihtiyacın daha çok olduğu yere götürerek malın faydasını arttırmaktır.
3. Zaman faydası sağlanarak; malların fazla olduğu zaman stoklamak, daha az oldukları zamanlarda kullanarak fayda sağlamaktır.
4. Mülkiyet faydası arttırılarak; bir malı ihtiyacı az olandan alıp, ihtiyacı çok olana vererek faydasını arttırmaktır.

Mal ve hizmetlerin üretilmesi için kullanılan kıt kaynaklara üretim faktörleri adı verilmektedir. Bu faktörler dört grup altında toplanır (Kabukçu, 2003: 18):

- 1.Emek; üretime fiilen ya da beyin gücü ile katılan insan unsurudur.
- 2.Toprak; doğal kaynaklar olarak bilinen üretici güçlerdir. Ülkeden ülkeye miktar ve kalite olarak farklılık gösteren doğal kaynakların içine, ormanlar, akarsular, göller, denizler, madenler, vb. girmektedir.

3.Sermaye; üretim için gerekli olan servettir (Karalar, 2009:9). Bir işletmenin nakit parası, araç ve gereçleri, binaları, üretim malları, vb. sermaye olarak nitelenmektedir.

4.Teknoloji; işgücünün üretim yeteneğini geliştirmek, hızlandırmak ve verimliliğin artırılması için bilginin üretilmesidir (Karalar, 2009: 9).

İnsanların ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak amacıyla üretilen faydalı mal ve hizmetlerin kullanılmasına tüketim denir. Ekonomik faaliyetlerin nihai amacı tüketimdir (Kabukçu, 2003: 16). Tüketilen mal ve hizmetler, tüketim malları, ara mallar, üretim malları, dayanıklı ve dayanıksız mallar şeklinde çeşitlendirilmiştir. Mal ve hizmetlerin tüketiminin kapsamı, her çeşitte farklılık gösterir. Tüketim, insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretilmiş olan mal ve hizmetlerin sağladığı yararların kullanılmasıdır. Tüketimin kapsamı, tüketilen mal ve hizmetlerin özelliklerine göre değişmektedir (Karalar, 2009: 20)

Üretim yapan insanların, ihtiyaçlarından fazla ürettikleri her malı başkalarına satma, ihtiyaç duyduğu her malı da başkalarından satın alma mecburiyeti, ekonomide mübadele faaliyetinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde para ile gerçekleştirilen mübadele işlemi, eskiden malın mal ile mübadelesi şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Satma ve satın alma işlemlerinin birlikte gerçekleştirildiği mübadele ekonomisine, üretim faktörlerinin alım ve satımı ile ilgili faaliyetler de girmektedir (Kabukçu ve Oğuz,1998:5).

Literatürde ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılmasında farklılıklar olduğu görülür. Genellikle ekonomik faaliyetler üç başlık altında toplanmıştır. Birincil, ikincil ve üçüncül olarak sınıflandırılan bu faaliyetler, temel ekonomik faaliyetler olan, tarım, sanayi ve hizmetlerdir. Üçlü sınıflandırmayı yeterli bulan yazarlar olduğu gibi, bazı yazarlar ekonomik faaliyetlere dördüncül ve beşincil faaliyetleri de ekleyerek geliştirmişlerdir. Tümertekin ve Özgüç ekonomik faaliyetleri, teknoloji ve üretim düzeyindeki ilerleme, hizmetlerdeki çeşitlilik, ihtiyaçların ve dolayısıyla talebin değişmesi sebebiyle beş kategoride değerlendirmiştir (Tümertekin ve Özgüç,2005:109). Ekonomik faaliyetlerin şeklinin oluşturulmasında bu sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Tarım sektörünün sınıflandırılmasında Güngördü'nün tarım sektörü bölümlendirmesinden faydalanılmış, ekonomik faaliyet sınıflandırması üçlü sınıflandırılmayla sınırlı tutulmuştur.

Birincil faaliyetler; doğada var olan malların üretimine dayalı olan faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerde insanlar, ihtiyaçlarını doğadan faydalanarak gerçekleştirir (Tümertekin ve Özgüç, 2005:109). Emek gücü yoğun olan bu faaliyetlerden elde edilen gelir, diğer ekonomik faaliyetlere göre daha düşüktür.

Birincil faaliyetler, geçmişten günümüze sürdürülen beş faaliyeti kapsar (Tümertekin ve Özgüç, 2005:110):

Avcılık ve toplayıcılık: En eski zamanlarda insanların yaşamını devam ettirebilmek için başvurdukları yöntemdir. Milyonlarca yıl süren avcılık ve toplayıcılıkta insanlar, ilk çağlarda doğada hazır bulunan meyveleri ve çeşitli küçük hayvanları toplayarak ve yiyerek

hayatta kalmayı başarmışlardır. Hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan bu varlıklar, buldukları çevrede tükendiğinde, yeni yer arayışlarına girişmişlerdir. Beslenebildikleri bölgelere yerleşmişler ve hayatlarını da bu şekilde devam ettirmişlerdir. Daha sonra geçimlerini avcılık yaparak sağlamaya çalışan insanoğlu, büyük hayvanları yakalayabilmek ve yiyebilmek için aletler geliştirmiştir. Buldukları çevreden, yaşamlarının devamını sağlayan hayvanların göç etme mevsimlerinde ayrılmış ve hayvanların göçünü takip eden bir göçer yaşam sürmüşlerdir. Bir süre sonra göçer yaşamdan yorulmuş ve hayvanları evcilleştirerek yerleşik hayata geçmişlerdir (Güvenç, 2002: 67, Direk, 2010: 18-19).

Tarım ve hayvancılık: Genel anlamda tarım, “bitkisel ve hayvansal ürünlerin; üretilmesi, kalite ve veriminin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ile pazarlanması” şeklinde tanımlanır (<http://tdkterim.gov.tr/2016>). Halk dilinde ise toprağı ekmek ve ürün almak anlamına gelmektedir. Kısaca insanların kontrolü altında bitki ve hayvan yetiştiriciliğı olarak tanımlanan tarım, toprak ve tohumdan bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek ve bu ürünleri işlemektir. Bahçecilik, ağaçlandırma, suni yollarla balık üretimi gibi faaliyetleri içine alır (Kabukçu ve Oğuz, 1998: 17). Toprağın ekilmesiyle elde edilen ürünler tarım ürünleri; tarımsal etkinlik alanları ve bağ-bahçe tarımında kullanılan alanlar ise tarla olarak tanımlanır (Doğanay, 2007: 84).

Tarım sektörünü oluşturan faaliyet kolları insanoğlunun göçebeliğı bırakması ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek ürünleri, toprağı

ekip-biçerek elde etmesi, Güvenç tarafından 'kültür devrimi' olarak tanımlanır (Güvenç, 2002:67). Avcılık ve toplayıcılığın bırakılması ve yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte ilkel tarım başlamıştır. Tarım, geçmişi oldukça eski ve birçok ülkenin ekonomisinde önemli yere sahip olan bir faaliyettir. Tarımsal faaliyetler teknik açıdan bitki yetiştirme, hayvan yetiştirme ve tarım teknolojisi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Teknolojideki gelişmeler, tarım faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır (Kabukçu ve Oğuz, 1998:7). Tarım, besin üretimini ve besin maddelerinin çeşitlenmesini sağlayarak, toplumların sağlıklı gelişimine katkı sağlamakta ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu sebeple, geçmişte olduğu gibi günümüzde de en önemli, temel ekonomik faaliyetlerdendir. Güngördü, tarım sektörünü üç faaliyet koluna ayırmıştır³ (Güngördü, 2001:8). Denizli İlçelerindeki birincil ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılmasında bu ayırmadan faydalanılmıştır.

A) Bitkisel Üretim

1. Tarla Ürünleri: Tahıllar, Baklagiller, Sınai Bitkiler, Yağlı Tohumlar
2. Bağ-Bahçe Ürünleri
3. Kendi kendine yetişen bitkiler: Meyan kökü, palamut, kuru ot

B) Hayvansal Üretim

1. Hayvan Yetiştirme: İş Hayvanı: at, eşek, katır, manda, gelir getiren büyük-küçükbaş, kümes hayvanı, arı
2. Hayvansal Ürünler: et, süt, yumurta, deri, yün, kıl

³Elde edilen tarım ürünlerinin saklanması, ambalajlanması, depolanması gibi faaliyetler tarım faaliyetleri içinde sayılır (iibfdergi.nigde.edu.tr/.2016).

C) Ziraat Sanatları

1. Gıda Ürünü: un, glikoz, peynir, yoğurt, yağ, bulgur, makarna
2. Köylü El Sanatları: iplik, dokuma, halı, kilim vb.
3. İhtimar Sanatları: ispiroto, şarap, sirke vb.

Hayvancılık, tarım faaliyetlerinden ayrı düşünülmemesi gereken, çeşitli sebeplerle yeterli tarımsal faaliyetlerde bulunamayan bölgelerde, birincil öneme sahip bir geçim kaynağıdır. Bazı bölgelerde, iklim şartları, arazi yapısı ve bunun meydana getirdiği ulaşım zorluğu gibi nedenler tarımı sınırlamaktadır. Hayvancılık, bu bölgeler için daha önemli hale gelmekte ve bölge halkı, hayatını ağırlıklı olarak hayvancılıktan elde ettiği gelir ile devam ettirmektedir. Hayvancılık ilkel ve basit olması sebebiyle karlı bir ekonomik faaliyettir. Ekstansif ve intensif olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır (Güngördü, 2001:185).

Ekstansif hayvancılık; geleneksel yöntemlerle yapılan hayvan yetiştiriciliğidir.

Hayvanların beslenme ihtiyaçlarını doğada karşıladığı bu yöntemde, verimlilik, hayvanların bakımı ve ihtiyaçlarının takibi yapılmamaktadır (<http://www.ziraatciyiz.biz/2016>).

Hayvanlarla ilgili çaba az olduğu için maliyeti düşüktür, ancak elde edilen ürünler kalitesiz, verim düşüktür (Güngördü, 2001:186).

İntensif hayvancılık; verimliliği yüksek olan, yoğun hayvan yetiştiriciliğidir. Dünya nüfusunun artmasıyla birlikte, artan ihtiyacı karşılayabilmek için verimliliği arttırmak zorunlu hale gelmiştir.

Kontrollü üretimin yapıldığı ve maliyetin yüksek olduğu bu yetiştiricilikte, hayvanlar endüstri bitkilerinin artıkları ile beslendiği için elde edilen ürünler kalitelidir. Hayvanların bakımı ve ihtiyaçları zootechnist ve veteriner hekimler tarafından takip edilmektedir (www.ziraatciyiz.biz/2016).

Ormancılık: İnsanların doğal ormanlardan üretim yapmasıdır. Odun, kütük, lateks, kauçuk, akçaağaç şurubu bu faaliyet grubuna örnek gösterilebilir. Parke, mobilya, vb. içmal orman ürünleri; reçine, defneyaprağı, v.b. yan orman ürünleridir.

Balıkçılık: Deniz, göl ve akarsularda yaşayan canlıların alınmasıdır

Madencilik: Toprak, su ve havadan maden çıkarmak ve taş ocaklarıyla ilgili faaliyetleri içine almaktadır.

İkincil faaliyetler; doğadan elde edilen hammaddelerin işlenerek ürün haline getirildiği faaliyetlerdir. Bu faaliyet türü, enerjiden inşaata tüm imalat sanayi sektörünü içine almaktadır. Oyuncaklardan çeliğe, inşaattan kimyasal maddelere kadar tüm faaliyetler bu gruba girmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2005:110, Kabukçu ve Oğuz, 1998:3).

İkincil faaliyetlerin üç ayrı tipi vardır. Bunlar;

1. Hammaddenin el emeğiyle ürün haline getirildiği ev tipi üretim,
2. Belli bir düzende yerleştirilen makinelerin gerçekleştirdiği atölye tipi üretim,

3. Hammaddenin makineler ile işlenip ürüne dönüştürülmesi sanayi tipi üretim.

İkincil ekonomik faaliyetler kendi içinde gruplara ayrılır:

- 1.İmalat sanayi: Otomotiv, elektrikli, elektronik ve beyaz eşya, makine sanayi
- 2.Kimya sanayisi: Boya, ilaç, gübre, deterjan, petro – kimya vs.
- 3.Tarıma dayalı sanayi: Gıda, dokuma, orman, tekstil, deri, kâğıt, içki, sigara
- 4.Taşa toprağa dayalı sanayi: Çimento, cam, seramik, porselen

İkincil faaliyetler üretimin özelliğine göre ikiye ayrılır:

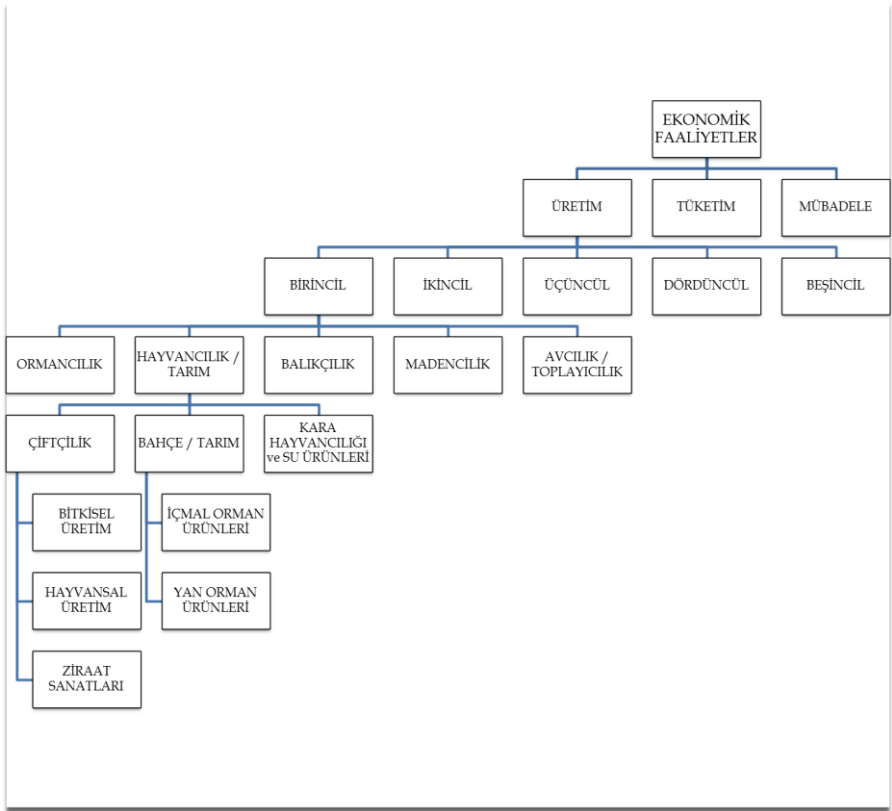
1.Hafif sanayi: Sınırlı hammadde ve daha küçük makinelerle yapılan sanayi faaliyetidir. Giyim, dokuma, gıda vs. örnek gösterilebilir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin hafif sanayisi gelişmiştir. Ev tipi ve atölye tipi sanayi faaliyetleri içerisinde yer alır.

2.Ağır sanayi: Çok ve büyük miktarlarda hammaddenin, büyük tesislerde geniş çaplı ağır makineler kullanarak işlenmesidir. Gemi yapımı, demir çelik, otomotiv, petrol işleme, beyaz eşya örnek verilebilir. Ağır sanayisi gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler grubundadır. Çağdaş (fabrika) Sanayi tipi içerisinde yer alan sanayi faaliyetidir.

Üçüncül faaliyetler; hizmet faaliyetleridir. Üreticilerle tüketiciler arasında bağ kuran bu faaliyetler, ticareti ve değiş-tokuşu kolaylaştırır (Tümertekin ve Özgüç, 2005:110). Eğitim, danışmanlık, bankacılık, sigorta, turizm, sağlık, hukuk gibi faaliyetler bu grupta yer alır.

Nüfusun çoğunluğunun üçüncül faaliyetlerde çalışması ülkede gelişmişlik göstergesidir.

Dördüncül ve beşincil faaliyetler; bilgiyi işleme ve dağıtma faaliyetleridir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte önem kazanan ve yaygınlaşan bu faaliyetlere kısaca karar verme faaliyetleri de denilmektedir.

Şekil 2: Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması⁴

⁴ Özge Ünver Dirlik tarafından oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL YAPI

2.1. Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi

Kültür kelimesinin kök anlamı tarımla ilgilidir. Dilbilimcilere göre, Latince edere-cultura⁵ sözcüğünden gelmektedir (Mejuyev, 1998:22). Bu düşünceyi destekleyen başka bir çalışma, kelimenin kökeninin Latince ikamet etmek, yetiştirmek anlamlarına gelen, colere kök sözcüğünden, cultura olduğunu ifade etmektedir (Williams, 2005:107). Latince colere, ekip-biçmek, işlemek, onarmak, bakım ve özen göstermek; bu fiilden üretilen cultura ise tarımsal etkinlikler anlamına gelmektedir. Cultura kelimesi, Romalılar tarafından tarlada ekilen bitkiler için kullanılmıştır. Günümüzde de, doğada kendiliğinden yetişmeyen, ekilerek yetiştirilen bitkilere kültür bitkisi adı verilmektedir. Kelimenin kök anlamının tarımla ilgili olması, kültüre yüklenen diğer anlamları da etkilemiştir. Türkçe 'de kültür karşılığında önerilen ekin sözcüğü, colere fiilinden gelmektedir (Güvenç, 1979:96, Özlem, 2000:142).

On beşinci yüzyılın başlarında İngilizce' ye culture olarak geçen kültür kelimesi, çiftçilik, doğal büyümenin gözlenmesi gibi anlamlarda kullanılmıştır (Williams, 2005:107). Kelimedeki asıl değişim, on altıncı yüzyıl başlarında soyut anlam kazanarak, “bir zihin yetisinin işlenmesi” anlamında kullanılmaya başlamasıyla olmuştur (Cuche, 2013:15). Bazı çalışmalar, soyut anlamda ilk

⁵Toprak kültürü

kullanımların, Romalı filozoflar, Cicero ve Horatius tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Cicero, cultura animi⁶ terimiyle, kültürü soyut anlamda kullanmıştır (Özlem, 2000:142).

Literatürde kültür kelimesinin soyut anlamda kullanımına ilişkin farklı görüşler vardır. Moles, kültür kavramının ilk kullanımının, 1793 tarihli Alman sözlüğü olduğunu ifade eder (Moles, 1983:1). Güvenç ise, ilk kez Voltaire tarafından insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanıldıktan sonra Almanca' ya cultur olarak geçtiğini ve 1793 tarihli Alman sözlüğünde yer aldığını belirtmiştir (Güvenç, 1979:96). Bir başka görüş, sözcüğün soyut anlamda ilk kullanımının, 1718 basımı Fransız Akademisi Sözlüğünde olduğunu belirterek, tamlamayla⁷ kullanıldığını ifade etmektedir (Cuhe, 2013:16).

Kültür terimi, on sekizinci yüzyıla kadar tekil, on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru çoğul olarak kullanılmaya başlamıştır. Kültürün çoğul kullanımı; kavramın, bir toplumun değerlerini oluşturan tüm unsurlar ve bir toplumu diğer toplumlardan ayıran yönlerini de içermesini sağlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında tekil ve çoğul kullanım arasındaki fark belirginleşmiş, çoğul kullanım ise yaygınlaşmıştır. On sekizinci yüzyılda, kültür terimini felsefi yaklaşımda kullanan J.G. Herder, toplumların farklı dönemlerdeki değişken kültürlerine, aynı toplum içindeki, farklı ekonomik yapıların oluşturduğu farklı kültür yapılarına dikkat çekmiş ve sözcüğü çoğul

⁶İnsan nefsinin terbiyesi

⁷Edebiyat kültürü, bilim kültürü gibi.

kullanmıştır. Matthew Arnold, kültürün anlamlarının birbirinden ayrılamayacağını belirtmiş, Tylor 1873 yılında yaptığı tanımda kültürün çoğul anlamını kullanmıştır (Özlem, 2000:143, Williams, 2005:107-110).

Kültür kelimesinin, tekil ve çoğul anlamlarda kullanılmasına yönelik farklı düşünceler tartışılırken, uygarlık teriminin kültür kelimesiyle eş anlamlı kullanılması gündeme gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarıyla, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Fransızlar ve İngilizler, uygarlık sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir (Artun, 2014:36). Kültür, Almanca 'da 18.yüzyılın sonlarına kadar “cultur”, yirminci yüzyıl başlarından itibaren “kultur” olarak kullanılmıştır. “Kultur” kullanımı, uygarlıkla eş anlamlıdır. (Williams, 2005:107). Etnolog G. Klemm kültür sözcüğünü, “İnsanın Genel Kültür Tarihi” eserinde, uygarlık ve kültürel evrim karşılığı olarak kullanmıştır. 1871 yılında, kültür ile ilgili ilk bilimsel tanımı yapan, İngiliz Antropolog Tylor’ un Klemm’ den etkilendiği yaygın bir kanıdır. Tylor tanımında, uygarlık ve kültürü eş anlamlı kullanmıştır (Güvenç, 1979: 96). On altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar görgü ve öğrenmeyle ilişkili olarak kullanılan sözcük, aynı dönemde uygarlık sözcüğüyle eş anlamlı kullanılınca, toplumun gelişmesini de anlatmaya başlamıştır (Smith, 2007:13). Kültür ve uygarlık kelimelerinin eş anlamlı kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalarına, Ziya Gökalp farklı bir açıdan bakarak, uygarlığın kültürden daha kapsamlı olması gerektiğini

ifade etmiştir. Gökalp, kavramları birbirinden kesin olarak ayırmış⁸ ve kültüre ulusal bir kimlik kazandırmak için çaba göstermiştir. Gökalp, kültür yerine “hars” kelimesini, uygarlık yerine “medeniyet” kelimesini kullanmıştır. Gökalp’e göre; “hars” milli, medeniyet uluslararasıdır. İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee, uygarlığı kültürden daha üstün saymıştır. Oswald Spengler ise, kültürü uygarlıktan daha kapsamlı bir kavram olarak tanımlamış ve “tarihe şekil veren ilkeler” şeklinde ifade etmiştir (Turan, 2014: 21-23). Tarihsel süreç içerisinde, kültür kelimesi üç şekilde kullanılmıştır. Birincisi, zihinsel, manevi ve estetik gelişim anlatan kültür, ikincisi toplulukların yaşam biçimini anlatan kültür ve üçüncüsü sanatsal etkinlik ürünlerini anlatan kültürdür (Oğuz, 2011:127).

2.2. Kavramsal Çerçeve

Kültür, tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Kültürle ilgili çok sayıda tanım yapılmıştır. Amerikalı antropologlar, Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn 1952 yılında, kavramın 164 farklı tanımını derlemişler, bu derlemeyi eleştiren Berelson ise bu kadar çok tanımı yapılabilen bir kavramın tanımının yapılamayacağından bahsetmiştir⁹. Belli bir toplumun evriminden, tarih boyunca yaşadıklarından oluşturdukları birikimlere, o toplumda yaşayanların sanata ilgisinden, toplumun üretme yeteneğine kadar birçok olguya kültür adı

⁸Kültür ve uygarlık arasındaki kesin farklılıklara vurgu yapan Gökalp, 1923 yılında yayımlanan Türkçülüğün Esasları kitabında, kültür ve uygarlığı birleştirmiş ve onları eşanlamlı saymıştır.

⁹Kültür, tanımlanması zor bir sözcük olduğu için, antropolog Radcliffe-Brown sözcüğün hiç kullanılmamasını önermiştir. Bazı antropologlar da bu görüşü desteklemişlerse de kendisi bu önerisine uyamamış, kültür sözcüğünü kullanmıştır.

verilebilmektedir. Tanımın güçlüğü, kültürden söz ederken hangi olgunun anlatıldığının belirtilmemesinden kaynaklanmaktadır¹⁰ (Güvenç, 1979: 95) Başka bir düşünceye göre, kültürün bu kadar çok tanımının yapılması “onun zenginliğinin göstergesi” ve “aynı çoklukta bakış açısının mevcudiyeti” olarak ifade edilmektedir (Köktürk, 2006: 12).

Güvenç kültürü, soyut bir sözcük olarak tanımlamakta ve dört ayrı anlamda kullanıldığını ifade etmektedir. Güvenç’ e göre kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı, belli bir toplumun kendisi, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi, bir insan ve toplum teorisidir (Güvenç, 1979:95). Kültürle ilgili sayısız tanımın hiçbirinin tek başına yeterli olmadığını, birbirini tamamladığını belirten Güvenç, tanımları verilen önem ve ağırlığa göre gruplandırmıştır (Güvenç, 1979: 101) :

- 1.Sosyal Miras ve Gelenekler Birliği Tanımı: Sapir kültür tanımında, varlığın yapısını belirleyen, sosyal bir süreçle öğrenilen uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliği olduğunu ifade etmiştir.
- 2.Hayat Yolu Biçimi Tanımı: Linton ve Marquet kültürü, bir toplum ya da grubun hayat biçimi olarak tanımlamışlardır.
- 3.Kültür: İdealler, Değerler, Davranışlardır: Sorokin tarafından yapılan tanımlamada, kültür sosyal-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği

¹⁰Kültür sözcüğü; bilimsel alanda “uygarlık”, beşeri alanda “eğitim”, estetik alanında “güzel sanatlar”, maddi ve biyolojik alanda “üretme” anlamlarında kullanılmaktadır.

anımlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünlüşmiş ve bütünlüşmemiş gruplar şeklinde ifade edilmiştir.

4.Kültürü Çevreye Uyum Olarak Tanımlayanlar: Sumner ve Keller, insanların içinde buldukları yaşam koşullarına uyumlarının toplamını kültür olarak tanımlamıştır.

5.Kültürü Geniş Anlamda Eğitim Olarak Tanımlayanlar: Tozzer' e göre kültür; toplumsal olarak öğrenilen ve yeni kuşaklara aktarılan davranış kalıplardır.

6.Kültürü Bireysel Psikoloji Olarak Tanımlayanlar: Benedict kültürü; “büyütülerek bilimsel ekrana yansıtılmış bireysel psikoloji” olarak tanımlamıştır.

7.Kültürü Oluşumu ve Kökeni Yönünden Tanımlayanlar: Winston tarafından kültür, sosyal etkileşimin ürünü olarak tanımlanmıştır. Herskovits, “yaşam çevresinin insan yapısı olan kesimi”, Marx ise, “doğanın yarattıklarına karşılık, insanoglunun yarattığı her şey” olarak tanımlamıştır.

8.Kültürü Düşünüş Olarak Tanımlayanlar: Wissler tarafından yapılan tanımda, kültür belli bir düşünceler sistemi ya da bütünü olarak ele alınmıştır.

9.Kültürü Simge Olarak Tanımlayanlar: White, maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, simgelerden oluşan sembollere dayalı örgütlenmesi şeklinde kültürü tanımlamıştır.

Kroeber ve Kluckhohn kültürle ilgili çalışmalar yaparak tanımları gruplandırmış ve altı temel yaklaşım altında toplamışlardır (Philips, 2007: 15-16):

1.Betimleyici tanımlar, kültürü sosyal hayatın önemli bir parçası olarak gören ve kültürü oluşturan unsurları belirleyen tanımlardır. Edward Burnett Tylor' un 1871 yılında yaptığı tanım bu kavrayışa temel oluşturmuştur. Tylor, “kültür ya da uygarlık... bir toplumun üyesi olarak insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, yasalar, ahlak, gelenekler ve diğer yetenekleri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür” tanımını yapmıştır. Tylor' un kültür tanımı en eski tanımlardan biridir ve kültür kavramına fonksiyonel bir görüşle yaklaşır. Tylor, kültür kavramı ile toplum, insan, kapsam ve öğrenme arasında fonksiyonel bir ilişki kurmuştur. Bu tanıma göre, bu değişkenlerin bulunduğu ve toplumu oluşturan bireylerin bu unsurları öğrendiği, benimsediği her yerde kültür vardır (Eroğlu, 2015:153).

2.Tarihsel tanımlar, kültürün nesilden nesile aktarıldığını, bu yönüyle de miras olarak görüldüğünü ifade eden tanımlardır. Park ve Burgess 1921 yılında yaptıkları tanımda; “Bir grubun kültürü, grubun ırksal yaradılışı ve tarihsel yaşamından dolayı toplumsal bir anlam kazanan, toplumsal mirasların örgütlenmesi ve toplam bütünlüğüdür” şeklinde ifade etmişlerdir.

3.Normatif tanımlar, iki grupta ele alınabilir. Birinci grup tanımlar, kültürü, toplumun davranışlarını oluşturan kurallar; ikinci grup tanımlar ise davranışlara yer vermeden, maddi ve toplumsal değerler olarak ifade eder. Wissler kültürü, “... bir kabilenin izlediği standartlaşmış inançlar ve usuller toplamı”

olarak tanımlayarak kurallara vurgu yaparken, W. I. Thomas“ ilkel ya da medeni her insan grubunun maddi ve toplumsal değerleri” şeklinde tanımlayarak değerleri ön plana çıkarmıştır.

4.Psikolojik tanımlar, kültürün sorun çözücü bir araç olduğunu ve insanların iletişim kurmasına, öğrenmesine ve ihtiyaçlarını gidermesine yardımcı olduğunu anlatır.

5.Yapısal tanımlar, kültürün somut davranışlardan farklı bir soyutlama olduğunu ifade eden tanımlardır. Bu tanımlar, kültürün farklı özellikleri arasında karşılıklı ilişki olduğunu ifade eder.

6.Genetik tanımlar, kültürün varoluşuyla ilgili tanımlardır. Kültürü insani etkileşimin bir ürünü olarak tanımlar.

Kroeber ve Kluckhohn’ un gruplandığı bu tanımlar güncelliğini korumasına rağmen, kültür konusunda yapılan çalışmalar ve tanımlamalar kültür kavrayışında farklılıklar oluşturmuştur. Bu farklılıklar, kültür tanımlarını 4 tema etrafında toplar (Smith, 2007: 16-17):

1.Kültür, maddi, teknolojik ve sosyal anlamda yapısal olana karşıdır.

Yaşam tarzıyla aynı algılanmaması gerektiği savunulmaktadır.

2.Kültür, maddi olmayanın gerçekliğidir.

Değerlerin, sembollerin, söylemlerin bütününden oluşmaktadır.

3. Kültür özerktir.

Ekonomik yapı, toplumun ihtiyaçları, g dengeleri ve kültür birbiriyle bağlantılıdır

4.Kültür incelemelerinin sanatla sınırlanamaz.

Kültürün hayatın tüm aŐamalarına yayılmış bir kavram olduğu ifade edilir.

Uygur’un ifadesiyle, “kuŐbakıŐı bir yaklaŐımla kültür; insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gereklidir.” Dolayısıyla kültür, “insan dünyasını taşıyan” ve “insanın meydana getirdiği her Őeydir” (Uygur, 1996: 17). Bronislaw Malinowski’ nin kültür tanımı, insanların kültüre neden ihtiyaç duyduklarını açıklamaya çalışır ve her kültürün, o toplumdaki bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğine vurgu yapar. Malinowski’ ye göre, toplumlarda kurumlar olmalıdır ve yasalar, töreler, ahlak yaptırım uygulamalıdır. Kültür, “kısmen özerk, kısmen eŐgüdümlü kurumlardan oluşmuş bir bütündür. Bu bütünlük, soya dayanan kan birliği, iŐbirliėine, faaliyetlerde uzmanlaŐmaya dayalı mekânsal birlik gibi bir dizi ilkeyle ve- özellikle de politik örgütlenmede- g kullanımıyla korunur” (Malinowski, 1992: 67-69). Malinowski’ ye göre; insanoğlunun doğayla mücadelesinden kültür oluşur. Barınma ihtiyaını gidermek için evlerin yapılması, beslenme ihtiyaının karşılanması için ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, ulaşım için yolların yapılması vb. insanoğlunun doğayla mücadelesi sonucudur ve bu faaliyetlerin sonucunda da kültür kavramı oluşur (Eroğlu, 2015:154).

Halk Bilimi: Kültür, toplumların genel özelliklerinin belirleyicisidir. Halk bilimi, belirli bir yöreye ya da ülkeye ait kültürel özellikleri,

bilim dalına özgü yöntemlerle toplayan, tasnif eden, çözümleyen, yorumlayan ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bilim dalıdır (Örnek, 2000:15). Doğumdan ölüme kadar insanların yaşamında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen halk bilimi, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışır (Artun, 2014:1). Halk bilimi, 19. yüzyılda Avrupa’da, İngilizce folklore terimiyle adlandırılmıştır. İlk olarak William J. Thoms tarafından kullanılmıştır. Türkçe’deki ilk kullanımı halkiyattır (Oy, 1997:367). Halk bilimi, kültürel yapının bütününe inceleyen bir bilim dalıdır. Dolayısıyla, toplumsal, politik, ekonomik ve mimari yapı, gelenekler, inançlar, eğlenceler, törenler, yemekler gibi birçok halk kültürü ürünü halk biliminin çalışma alanına girer. Sadece geleneksel olanları değil, kültürün değişmesine sebep olan ekonomik, politik, psikolojik ve teknolojik etmenleri de araştırır ve çözüme kavuşturmaya çalışır (Artun, 2014:6).

Halk: On dokuzuncu yüzyılda halk, taşralı, okur-yazar olmayan, köylü olarak tanımlanmıştır. Günümüzde ise ortak bir değeri paylaşan herhangi bir insan grubu olarak tanımlanır. Bu grubu birbirine bağlayan değer; din, dil, meslek, gelenekler olabilir ve bu grubun tüm üyeleri birbirlerini tanımasalar da ortak değerleri bilirler. Ülke, bölge, kent, köy gibi coğrafi kültürel yapılar, din, etnik köken farklı halk gruplarını oluşturur. Bu grupların her biri kendisinden daha küçük halk gruplarından da oluşabilir (Artun, 2014:3).

Halk Kültürü: Halk kültürü, halk arasında oluşmuş, halkın ekonomik yapısı ve yaşama şekliyle biçimlenmiş kültürdür. Halk kültürünü, halk

üretir. Halkın ortak duygu ve düşüncelerinin ürünleridir. Bu ürünler, toplumun kültürel yapısını belirler (Artun, 2014:46). Halkın davranışlarının devamlılığında, dayanışmada halk kültürü ürünlerinin önemi büyüktür.

Örf: Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek (www.tdk.gov.tr/2016) olarak tanımlanan örf, toplumun katı kuralları olarak nitelendirilmektedir. Toplumun belirlenmiş örnek tutum ve davranışları, toplumun değer sisteminin temel taşıdır. Toplum içerisindeki ilişkileri düzenleyici ve belirleyici bir rolü olan örfün; zorlayıcı, yaptırıcı ya da yasaklayıcı yaptırımları vardır. Bazı toplumlarda örfelere karşı gelme yasalara karşı gelmeyle eşdeğer, bazen de üstünde tutulur ve birey katı bir tutumla cezalandırılır (Örnek, 2000:123). Örfler en ağır sosyal normlar arasında kabul edilir. Ancak günümüzde kırdan kente doğru, örflerin yaptırım gücü azalmaktadır (Artun, 2014:139).

Adet: Topluluk içinde eskiden beri uyulan kuraldır (www.tdk.gov.tr/2016). Yaptırım gücü töreden daha düşük olan adet, toplum içerisinde alışlagelmiş davranışların yerleşmesini ve töreler gibi bireylerin ilişkilerini düzenlemeyi sağlar. Adetler, toplum içerisinde kalıplaşmış davranış şekilleridir. Bu sebeple bir ülkede tüm millete yayılmış uygulamalar olabileceği gibi sadece belli yörelerde uygulanan adetlere de rastlamak mümkündür. Herhangi bir davranışın adet sayılabilmesi için, geçmiş kuşaklardan gelmesi, yaygın olması ve baskın bir otoritenin olması gerekir. Adetlerin bazıları durağanken, bazıları değişikliklere ayak uydurur (Turan, 2014:140-142).

Teamül: Bir yerde öteden beri olagelen davranıştır (www.tdk.gov.tr/2016). Arapça “amel” kelimesinden gelen teamül, geçmişten gelen davranışlar olduğu için bir durum ile ilgili gerekli kanuni düzenleme ya da tüzük düzenlemesi olmaması durumunda kaynak olarak kullanılır. Toplumda çoğunluğun itirazsız uyduğu bu davranışlar, uyulmaması durumunda birey üzerinde baskı yaratır. Yaptırım güçleri, görenek, adet, örf ve geleneğe göre daha düşüktür (Örnek, 2000:125).

Gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon (www.tdk.gov.tr/2016) olarak tanımlanan gelenek, “sosyal normların önemli ve güçlü bir bölümünü oluşturur” (Örnek, 2000:126).

Gelenekler sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılırlar. Tıpkı âdetler gibi, ama onlardan daha güçlü olarak toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler; bunlara bakarak bilim ve sanat, geleneklerin daha az etkisi altındadır. Bireyin bağlı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça afrozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir. Geleneklerin tıpkı örfler gibi yasalarla belirlenmiş türleri vardır. Yasa, gelenekleri ve onlara aykırı davranışlar için verilecek olan cezaları bir ölçüde sokmaya çalışır. Gelenekler, genellikle yasalardan çok daha geniş bir alanı yönetirler (Örnek, 2000:126).

Görenek: Bir şeyi eskiden beri yapma alışkanlığıdır (www.tdk.gov.tr/2016). Yaptırım gücü, örf, adet ve geleneğe oranla daha düşüktür. “Örfteki yapılma zorunluluğu, adet ve gelenekteki yapılmalı özelliği, göreneklerde yapılabilme niteliğini alır” (Örnek, 2000:127). Görenekler kalıplaşmamış davranış biçimleridir. Bu özellik, göreneklerin yeniliğe ve değişime açık olmasını sağlar. Görenekler kapsamındaki davranışlar, zamanlar değişebilir, bu davranışlara yenisi eklenebilir ya da değişim sonucunda tamamen ortadan kalkabilir (Turan, 2014:147).

Moda: Değişiklik gereksinimi veya süslenme özentiisiyle toplum yaşamına giren geçici yeniliktir (www.tdk.gov.tr/2016). Bireylerin farklı ihtiyaçlarından kaynaklanan moda, çabuk yayılır, toplumun farklı sınıflarında ayrımlar gösterir ve ticari amaçlarla oluşturulur. Yaptırımı en zayıf olan normdur. Moda, en çok giyimde ve süsleme etkilidir. Bununla beraber sanatta, edebiyatta, müzikte de etkili olmaktadır (Örnek, 2000:128-129). Moda bazen kısa etkili bazen uzun süre tüm dünyayı etkisi altına alacak kadar kuvvetlidir. Günümüzde etkisi birçok alanda etkisi görülen moda, tören uygulamalarını da farklılaştırmıştır.

Töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünüdür (www.tdk.gov.tr/2016). “Bir topluluktaki bireylerden uymaları beklenen davranış biçimlerinin ve tutumlarının tümünü içine alır” (Artun, 2014:147). Dolayısıyla töre; örf, adet, gelenek, görenek teamül

kavramlarını kapsayan bir terimdir. Bir topluluktaki bireylerin uymaya zorlandıkları davranışlardır. Genellikle kırsal kesimde etkin olan töreler, davranışlara uyulmadığı takdirde yasalara fırsat vermeden, ağır ve katı cezalarla bireyi cezalandırır (Örnek, 2000:127-128).

2.3. Kültürün Sınıflandırılması

2.3.1. Genel Kültür ve Alt Kültür

Kültürün yaygınlık derecesine göre yapılan bu sınıflandırmada, genel kültür, bir toplumun sahip olduğu örfleri, adetleri, gelenekleri, yaşam tarzı, müziği, edebiyatı vb. ortak değerleri ifade etmektedir. Genel kültür, bir toplumun tüm gruplarında benimsenen kültürel değerlerdir ve çok sayıda alt ve yan kültür unsurlarından oluşurlar (Eroğlu, 2015:158). Alt kültür, farklı davranış şekilleri ve görüşlere sahip grupların oluşturduğu kültürdür. Bu yönüyle genel kültürden bazı farklılıklar ortaya koyar. Alt kültürü oluşturan etkenler; etnik, dini, sosyo-ekonomik yapılar, yöresel farklılıklar, demografik özellikler, sosyal kategoriler ve toplumdaki sınıflaşmadır. Genel kültür bir toplumun tamamında benimsenen hâkim kültürdür, alt kültür ise genel kültür çatısı altında alt yaşam biçimleridir.

2.3.2. Maddi Kültür ve Manevi Kültür

Kültür unsurlarının bileşimin kıstas olarak alındığı sınıflandırmaya göre, bütün kültürler maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılır. Kültürün elle tutulup gözle görülür unsurlarını maddi, elle tutulup gözle görülmeyen unsurlarını manevi kültür oluşturur. Toplum

için araç olan her şey kültürün maddi yönünü, amaç olan her şey ise manevi yönünü oluşturur. Hem maddi hem de manevi kültür unsurlarında üç temel ölçüt vardır. Maddi kültür ölçütleri; insanların biyolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan unsurlar, doğayla mücadele için geliştirdikleri araç ve yöntemler, kültür unsurunun kullanımının bireyin kendine yarar sağlamasıdır (Eroğlu, 2015:160). Bununla birlikte üretim teknikleri, binalar, araç gereçler, köprüler, ihtiyaçların karşılanması için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler vb. maddi kültür unsurlarını oluşturur.

Manevi kültür unsurlarının belirlenmesindeki ölçütler; toplumun psikososyal ihtiyacını karşılaması, toplumdaki ilişkileri düzenlemesi, bu unsurlardan başka insanların yararlanmasıdır (Eroğlu, 2015:161). Örfler, adetler, toplumlardaki değer yargıları vb. manevi kültür unsurlarını oluşturur.

2.4. Kültür Unsurları

Kültür sistemini oluşturan unsurlar karşılıklı etkileşim içerisindedir. Bu sebeple kültür unsurlarının birçoğu birbiriyle kaynaşmış durumdadır ve değişik kategoriler içinde yer alır. Herhangi bir kültür unsurunu belirli bir kategoriye dâhil etmek pek mümkün değildir. Genel bir değerlendirmeye göre kültürün unsurları, teknolojik, sosyolojik, duygusal ve estetik, ideolojik unsurlardır (White'tan Aktaran Eroğlu, 2015:167):

1.Teknolojik ve Ekonomik Unsurlar: Teknik, maddi ve fiziki değerleri içine alır. Ekonomik faaliyetler, üretim biçimleri, tüketim biçimleri, ekonomik temelli bütün ilişkiler, teknoloji ve

doğayla mücadele araçları kültürün teknolojik ve ekonomik unsurlarının önemli bir bölümünü oluşturur.

2.Sosyolojik Temelli Kültür Unsurları: Toplum içindeki bireylerin birbiriyle ilişkilerini düzenleyen, örf, adet, gelenek gibi normlar, dil, din gibi manevi unsurlar kültürün sosyolojik temelli kültür unsurlarını oluştururlar. Bunlar içerisinde en önemli olan ve kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlayan dildir.

3.Duygusal ve Estetik Kültür Unsurları: İnsanların kendilerine has tutum ve davranışlarına hitap eden kültür unsurlarıdır. Sanat dalları, edebiyat, sinema, tiyatro gibi estetik değerler bu grup içinde yer alır.

4.Siyasi ve İdeolojik Kültür Unsurları: Kültürün bir parçası olan bireylerin inançları, felsefeleri, fikirleri siyasi ve ideolojik kültür unsurları kapsamında değerlendirilir. “İktidar ilişkileri, alt-üst ve sınıf çelişkileri, toplumsal ve siyasi gücün dağılımı, toplumsal egemenliğin yapılanması, ülke kaynaklarının paylaşılması gibi hususlar ideolojik kültürün önemli unsurlarıdır.” Devlet, iktidar, siyasi partiler, dernekler vb. kurumlar siyasi ve ideolojik kültür unsurlarının kurumlaşmış organlarıdır.

2.5. Kültür Değişmeleri ve Değişmeleri Etkileyen Faktörler

Kültür, süreklilik esasına dayanır ancak durağan değildir. Dinamiktir, değişmelere açıktır. Kültür değişmesi, kültürü oluşturan unsurlarda meydana gelen değişmedir. Kültür unsurları zaman içerisinde değişir,

yenilenir. Bazı unsurlarda ve toplumlarda, bu değişim hızlı olurken bazılarında yavaşıtır. Kùltür unsurları karşılıklı etkileşim içerisinde oldukları için herhangi bir unsurdaki değişim diğer unsurları etkiler.

Kùltür değişmeleri, etkileşim sonucu kùltürün büyük bir bölümünde meydana geldiği için sosyal yapıda da değişikliklere yol açar. Bütün kùltür unsurlarında oluşan büyük kùltür değişmelerine sosyal değişme denir.

Belirli bir toplum içindeki bireylerin zaman içerisinde tavırlarında, hareketlerinde oluşan değişiklikler, eşyalar ve aletlerle olan ilişkilerindeki farklılaşmalar sosyal değişmedir (Kongar, 1979:58). Kùltür değişmelerini meydana getiren birçok faktör vardır. Bu faktörlerin belirlenmesi ve her birinin etkisini tespit etmek ise neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple kùltür değişmelerine neden olan temel faktörler belirlenmiştir. Bu faktörler; teknoloji ve iktisadi faktörler, fiziki çevre faktörleri, başka kùltürlerle temas ve kùltürün kendi içindeki değişme etkenleri olarak sayılabilir (Eroğlu, 2014:170).

2.6. Kùltürün Özellikleri

Güvenç, Murdock'tan esinlenerek kùltürün özelliklerini aşığıdaki şekilde sıralamıştır (Güvenç, 1979: 103):

1. Öğrenilir: Kùltür kalıtsal değildir. Her birey, doğumundan sonraki süreç içerisinde, içinde bulunduğu toplumun kurallarına uymayı öğrenir. Bu kurallara uygun davranışlar geliştirir. Kùltürün öğrenilir olması, öğrenmenin ilkelerine uygun olmasını gerektirir.

2. Tarihidir ve Süreklidir: Kùltür, toplumun tarihsel süreci içerisinde oluşur, gelişir ve yeni kuşaklara aktarılır. Kültürel değerlerin oluşabilmesi, kültürel yapı unsurlarının bilinçlerde ve davranışlarda yer edebilmesi için belirli bir sürenin geçmesi gerekir (Köktürk, 2006: 18). Kùltürün sürekliliği ise gelenek ve göreneklerle sağlanır. Kùltür ve tarih ilişkisini inceleyen P.Bagby' e göre kùltür, “tarihin kalıplı ve tekrarlanan ögesidir” (Turan, 2014: 17) .

3. Toplumsaldır: Kùltür, toplumdan topluma farklılık gösterir, her toplumun kùltürü kendine has özellikler gösterir. Kùltürlerin sürekliliği, toplumların sürekliliğine bağlıdır. Kùltür, toplumların bulunduğu yerlerde oluşur. Toplumdan bağımsız bir kùltür düşünülemez. Kùltürün bu özeliği, J. J. Rousseau' nun “Toplum Sözleşmesi” kitabında¹¹ yansımasını bulmuştur (Turan, 2014: 24).

4. İdeal ve İdealleştirilmiş Kurallar Sistemidir: Kùltür, ideal kurallar ve davranışlardan oluşur. Toplumun üyesi birey, zaman içerisinde bu davranışları öğrenir. İdeal, olması gerekendir ancak bireyler, öğrendikleri davranışları her zaman olması gerektiği gibi gerçekleştirmezler.

5. İhtiyaçları Karşılıyıcı ve Doyum Sağlayıcıdır: Kùltür, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılar. İhtiyaçların karşılanmasını doyum sağlar ve doyum, davranışları pekiştirir. Doyum yokluğu ise alışkanlıkların yok olmasına sebep olur. Kültürel öğeler,

¹¹ J.J. Rousseau tarafından 1762 yılında yazılmıştır.

bireylerin ihtiyaçlarını karşıladıkları ve doyum sağladıkları sürece vardır.

6. Değişir: Kültür, başka kültürlerle uyum yoluyla değişir. Zaman içerisinde doğal çevreye uyum gösterir. Zamanın değişmesi, toplumun yesi bireylerin ihtiyaçlarını ve doyumunu değiştirir. Yeni ihtiyaçları karşılayacak düzenlemeler yapılır.

7. Btnleştiricidir: Kültürleri birbiriyle uyumlu olan toplumlar bütünleşirler ancak tarihi ve çevresel koşullar nedeniyle, hiçbir kültürde tam anlamıyla bütünleşme görülmez.

8. Soyutlamadır: Kültür, bütünüyle maddi bir olgu değildir, soyut bir kavramdır. Soyut olan bu kavramı besleyen kurum ve değişkenler somuttur. Kültür, belli bir toplumdaki ögeleri, süreçleri ve bunların birbiriyle karşılıklı ilişkilerini temsil eder.

2.7. Kültürün Boyutları

Kültür, bir toplumu oluşturan değerler ve yaygın inanışların toplamıdır. Kültür konusunda çalışmalar yapan, sosyoloji, antropoloji, halkbilimi gibi bilim dalları konuya farklı açılardan bakarlar. Güvenç, gruplandırđđı kültür tanımlarında bu farklılığa dikkat çekmektedir

(Güvenç, 1979:101). Farklılıklar, kültürün çok boyutluluğunu ortaya çıkarmıştır. Artun'a göre kültürün iki boyutu vardır. Bunlardan biri insani, diğer evrensel boyuttur. Kültürün insani boyutunu “insan, aile, sosyal evre, eğitim, sosyal değerler, vb.”, evrensel boyutunu “bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf, adet, gelenek, vb.” oluşturur (Artun, 2014:41). Köktürk ise, kültürün yedi boyutu olduğunu ifade

eder. Kùltürün, “insan varlığının temel kategorisi” olarak görüldüğü antropolojik boyut, “kùltürünün parçası olarak sosyal yapıların incelendiğı” sosyolojik boyut, “kùltürel unsurlardaki değişimde önemli bir etken olan” iletişim boyutu, “kùltür teorisi arayışları ve tartışmaları” felsefi ve epistemolojik boyut, “halkın yaşayış biçimini, bu süreçte ortaya çıkan davranış formlarını, ritüelleri ve üretilen ürünleri inceleyen” halk bilimi boyutu ve tarihsel boyutundan bahseder (Köktürk, 2006:16-17).

2.8. Geçiş Dönemleri

Geçiş törenlerini ilk kez Arnold von Gennep tanımlamıştır. Arnold von Gennep’e göre geçiş töreni, “yer, durum, sosyal pozisyon ve statü ile ilgili değişmeleri” anlatan törenlerdir (Artun, 2014:149). Doğum, düğün ve ölüm, insan hayatının, üç önemli geçiş aşamasıdır. Bu aşamalar çerçevesinde, birçok inanç, adet, töre, tören, dinsel ve büyüsel işlemler uygulanır. Bu inanış ve ritüeller, söz konusu dönemleri, bağılı buldukları kùltüre göre yönetir. İnsan hayatının var oluşunu, şekillenışı ve yok oluşunu ele alan geçiş dönemlerinin amacı, kişinin geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, onu kutsamak ve aynı zamanda da bireyi, bu sırada oluşabilecek tehlikelerden korumaktır. İnanışa göre, geçiş dönemlerinde insanlar güçsüz ve savunmasızdır ve bu uygulamalarla korunmaktadır (Uğur vd., 2012:345, Köktan, 2008:59). Bu törenler, insanların sosyal statülerindeki değişikliğı başkalarına duyurmak amacıyla düzenlenir ve belirli bir yörenin geleneksel kùltürünü yansıtır (Örnek, 2000:131).

Geçiş dönemleri sadece kültürel boyutuyla değil, ekonomik boyutuyla da değerlendirilmelidir. Bu dönemler tüketimin arttığı dönemlerdir. İnsanlar düzenleyecekleri tören için olağandışı harcama yaparlar. Böylece törenin düzenlendiği yörede ticaret canlanır. Toplumlarda, ekonomik ve kültürel yapıda meydana gelen değişiklikler, uygulamalar sırasında yerine getirilen adetleri ve tüketim şekillerini de etkiler. Bu sebeple geçiş törenlerinin bazılarında, geçmiş ve günümüzde uygulama farklılıkları görülmektedir.

2.8.1. Geleneksel Türk Kültüründe Geçiş Dönemleri

2.8.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinden ilki doğumdur ve doğum, her toplumda güzel karşılanan bir olaydır. İnsanın varoluşunu anlatan bu dönem, dünyaya gelen bebek için olduğu kadar, anne ve baba için de bir geçiş dönemidir. Hayata gözlerini açan bebekle birlikte, anne ve babanın toplumdaki statüsü değişmektedir (Artun, 2014:151-152). Doğumla topluluk yeni bir birey kazanır ve bu durum sadece anne babayı değil, akrabaları, komşuları da mutlu eder (Örnek, 2000:131). Türklerde aile, toplumun en küçük ama en sağlam birimidir ve kutsal sayılır. Kutsal sayılan bu birimin devamlılığı, doğumla sağlanır. Doğum, kadın ve erkeğin aile ve toplum içerisindeki saygınlığını artırır, yerini sağlamlaştırır (Kökten, 2008:60). İnsanın dünyaya gelişini müjdeleyen doğum geçiş dönemi, sayısız adet ve bu adetlerin gerektirdiği uygulamaları içerir. Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üçe ayrılır (Artun, 2014:151-152).

Doğum Öncesi Uygulamalar; ailenin çocuk sahibi olmaya karar vermesinden başlayan ve doğumun gerçekleştiği ana kadar devam eden dönemdir. Hayata başlangıç olan doğum, bütün toplumlarda ve kültürlerde mutlulukla karşılanan, heyecan veren bir olaydır. Bu dönem, anne olmak isteyen kadının, yüzlerce âdete, inanmaya, gelenek ve göreneğe uyması beklenen dönemdir. Hamilelik hem bireysel hem de toplumsal bir olaydır. Aileyle toplum arasındaki bağı ve devamlılığı sağlaması yönüyle toplumsal sayılan olay, başta çekirdek aile olmak üzere, tüm aileyi, yakın çevresini ve toplumu ilgilendirir. Hamilelik sürecinin başlamasıyla kadına yeni bir rol ve statü eklenir. Bu sebeple hamilelik, biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan da önemli bir geçiş dönemidir (Ercan, 2002: 57).

Çocuk sahibi olmak evliliğin doğal sonucudur. Çocuk sayesinde anne ve babanın toplumda saygınlığı, annenin ailede değeri artar. Ailenin devam ettirilmesi isteği, mirasın devri ya da insan gücü ihtiyacı olan ekonomik faaliyetlere sahip yerleşim yerlerinde bu ihtiyacın karşılanması amacıyla, çocuk sahibi olma isteği artmaktadır (Artun, 2014:152).

Geleneksel halk kültüründe, evlilikten belirli bir süre geçtikten sonra, çiftin çocuğu olmadıysa, çocuğun olması için bazı uygulamalara başvurulur. Özellikle kırsal kesimde, çocuğun olmamasından kadın sorumlu tutulur. Kadın, baskıya ve çocuğun olması için uygulanan bazı inanışlara maruz kalır¹². Bu inanışlar yöreden yöreye değişiklik gösterir. Bu dönem, çocuk sahibi olma için karar verilmesi ile

¹² Yatır, türbe ziyaretleri, kurban adağı, muska yazdırılması, ağaçlara adak bezi bağlanması gibi.

başlayıp, doğum olayının başladığı ana kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Doğum Sırası Uygulamalar; aileye yeni bir bireyin katılacak olması, tüm aile için büyük mutluluktur. Yeni bireyin cinsiyeti ise hem aile hem de yakın çevre için merak konusudur. Gebelik sırasında, bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye yönelik bir takım işlemler yapılır. Bu işlemler, daha çok yorum ve fal niteliğindedir. Çocuğun cinsiyeti, rüyaların yorumlanması, anne adayının yüz görünümündeki değişiklik ve karnındaki değişiklikler, anne adayının yedikleriyle ilişkilendirilmesi ve bir takım fal niteliğindeki işlemlerle tahmin edilir¹³. Kadının sancı hissetmesiyle başlayan doğum sırasında da, bu sürecin rahat geçmesi için bir takım uygulamalar vardır. Bu uygulamalar dinsel-büyüsel içeriklidir. Böylece kadının zorluk çekmeden doğum yapacağı düşünülür¹⁴ (Örnek, 2000: 139-141). Bebeğin ve annenin sağlıklı bir biçimde bu süreci atlatması ve tehlikelerden korunması amacıyla uygulanan adet ve inanışlar, yöresel farklılıklarla günümüzde de devam etmektedir.

Doğum Sonrası Uygulamalar; bu uygulamalara Anadolu'da büyük önem verilir. Doğum sonrasında bebeğin ve annenin rahat etmesi, kötülüklerden korunması amacıyla çeşitli adet ve pratiklere

¹³ Rüyada güneş görmek kız, ay görmek erkek çocuk sahibi olmak şeklinde yorumlanır. Anne tatlıyı çok yiyorsa erkek, ekşiyi çok yiyorsa kız; yüzü güzelleşiyorsa kız, çirkinleşiyorsa erkek; karnı yukarıdaysa erkek, aşağıdaysa kız bebek dünyaya geleceği düşünülür. Hamile kadından habersiz iki minder altına makas ve bıçak konulur. Kadın bıçaklıya oturursa erkek, makaslıya oturursa kız sahibi olacağı düşünülür.

¹⁴ Doğum sırasında, kadının saç örgüleri, düğümler çözülür, kilitli kapılar, sandıklar, kapalı pencereler açılır, kolay doğum yapmış kadınlar gebe kadının sırtını sıvazlar, silah atılır, güdültü yapılır.

başvurulur¹⁵. Akrabalar ve tanıdıklar, anne ve bebeği ziyaret ederler. Ziyaret sırasında hediye götürmek bu uygulamanın kuralıdır. Hediye, ekonomik duruma bağlı olarak değişir. Göbek bağının kesilmesinden sonra çocuk yıkanır. Bu yıkama olayı da bir takım törensel uygulamaları gerektirmektedir. Bu yıkamada çocuğun fiziksel temizliğinin yapılması yanında gebelik süresince etkisi altında kalmış olabileceği kötü unsurlardan kurtarmak amaçlanır. Bu işlem sırasında özellikle tuzun kullanıldığı görülür. “Çocuğun terinin kokmaması” amacıyla, koltuk altlarına, bacak aralarına ve ayaklarına tuz sürülür, tuzlanarak kumaşa sarılır. Anadolu’nun pek çok yerinde görülen bu uygulama, günümüzde de farklı biçimlerde devam etmektedir. Günümüzdeki uygulama daha çok bebeğin yıkama suyuna tuz atmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu dönem annenin ve bebeğin kötülöklere açık olduğu düşünölen dönemdir. Bu sebeple anne ve bebeği korumak amacıyla birtakım önlemler alınır. Yeni doğum yapmış anne ve bebeğin kırk gün sokağa çıkmaması en sık görölen uygulamadır. Bununla birlikte annenin ve bebeğin kırk gün yalnız kalmaması, yeni doğum yapmış iki kadının aynı ortamda bulunmaması gerektiği gibi düşönceler¹⁶ de yaygındır. Yeni doğum yapmış kadına “lohusa” denir. Lohusa doğumun psikolojik ve fizyolojik etkisini hala üzerinde taşıyan kadındır¹⁷. Lohusaya hem yeni statüsüne alışması hem de doğumun etkisini üzerinden atması

¹⁵Anadolu’da yaygın olarak görölen, göbek kesme, tuzlama, al basması, kırklama gibi uygulamalar bu amaçla yapılır. Bebeğin güzel bir geleceğinin olmasına, kötölöklere korunmasına yönelik uygulamalar, göbek kesme, yıkama ve tuzlama uygulamalarıdır.

¹⁶İlk kırk gün annenin mezarının açık olması, karabasan basması, vb.

¹⁷Farklı yörelerde, loğsa, loğusa, emzikli, nevse, dığasken gibi isimler alır.

için yardımcı olunur. Yatarak dinlenmesi sağlanır. Yatakta dinlenme süresi, yöresel farklılıklara, bakımı gerçekleştirecek bireylerin varlığına, ekonomik duruma bağlı olarak farklılık gösterir. Genel olarak, bebeğin bakımında ve ortama uyumunda, ev işlerinde destek olunur. Bu bakım yöresel farklılıklarla en fazla kırk gün sürer. İlk kırk gün kötülüklerden korkulduğu için, anne ve bebeği yalnız bırakmamak son derece önemlidir. Bu süre sonunda herkes günlük hayatına döner.

Yeni doğan yapan anneyi ve hayata gözlerini açan bebeği ziyaret etmek, onları kutlamak doğumun ilk haftasından başlayan ve kırk gün boyunca devam eden bir adettir. Ziyarete gelenler, hediye getirirler. Hediyeler, ekonomik duruma göre değişiklik gösterir. Bazı yörelerde altın, para takılırken bazı yörelerde sadece el örgüsü ürünler ya da hazır alınmış kıyafetler hediye olarak götürülür. Bazı ziyaretçiler, annenin sütünü arttırmak amacıyla evde hazırladıkları yiyecekleri getirirler. Bebek ve anneyi ziyarete gitmeye “gözaydına gitme” denir¹⁸.

Türk toplumunda, kırk günün sonunda yapılan bir takım uygulamalar vardır. Bu uygulamalar, kırk günün yarısında yapıldığında “yarı kırk”, kırk gün tamamlandığında yapıldığında ise “kırk çıkarma” isimlerini alır. İlk kırk gün anne ve bebeğin olası tehlikelerden korunması çok önemlidir. Bu süre tamamlandığında da birtakım uygulamalarla “kırk çıkarması” yapılır.

¹⁸Bebe görme, lohusaya gitme, mübarek olsuna gitme gibi isimleri de vardır.

2.8.1.2. Evlenme

Evlenme törenleri tüm dünya kültürlerinde mutluluğu ifade eden törenlerdir. Kadın ve erkeğin yasaya uygun olarak hayatlarını birleştirmesi olarak tanımlanan evlilik, insan hayatı için önemli bir geçiş dönemidir. Evlenme törenleri, evlenecek çiftin bağlı bulunduğu kültür yapısına göre gerçekleşir. Çeşitli adet, gelenek, görenek ve inanın uygulandığı bu törenler, o toplumun evlenme kültürünü oluşturur (Başçetinçelik, 2009:149).

Evlilik ile toplumun en küçük birimi olan ailenin temelleri atılır. Evliliğin tören ile çevreye duyurulmasını sağlayan düğünler, evlenenlerin ve ailelerinin mutluluklarını tanıdıklarıyla paylaştıkları, insanları bir araya getiren, bağları pekiştiren önemli uygulamalardır. Bu uygulamalar, toplumdaki farklılıkların göstergesidir. Kültürel yapı, ekonomik yapı ve toplumun geçmişi, düğünün yapılışını etkiler. Evlilik törenlerini etkileyen bu farklılıklar, evlenme biçimleri üzerinde de etkilidir. Her toplum, kültürel yapısına uygun olan evlenme biçimini¹⁹ tercih eder, uygun olmayanı önlemeye çalışır. Evlenme geçiş töreni, evlenme öncesi, evlenme sırası ve evlenme sonrası olmak üzere üç aşamadan oluşur.

Evlenme Öncesi Uygulamalar; geleneksel kültürde evlilikler görücü usulüyle yapılır. Görücü usulüyle yapılan evliliklerde, izlenmesi

¹⁹Türkiye’de kültürel değişimin en fazla görüldüğü kentlerde, tanışarak evlenmeler yaygın olmasına rağmen, geleneklerin sürdürüldüğü yerleşim yerlerinde başta “görücülük” olmak üzere, “beşik kurtmesi”, “kız kaçırma”, “erkek kaçırma”, “berdel” gibi uygulamalar devam etmektedir (Artun, 2014:195).

gereken bir sıra vardır. Bunlar, kız bakma ve görücülük, kız isteme ve söz kesimi, nişandır.

Kız Bakma ve Kız Görme: Ailenin evlilik çağına gelen oğullarına, tanıdıkları yardımıyla, uygun kız araştırması âdetine denir. Kadınların başrolde olduğu kız bakma, ailenin araştırmasıyla olduğu gibi, erkeğin beğendiği kızdan ailesine bahsetmesi ve ailenin kızı görmeye gitmesi şeklinde de gerçekleşir. Yöre ve çevresindeki evlenme törenleri, kız ve erkeklerin birbirlerini gördükleri yerlerdir. Kız bakan erkek anneleri, gelin adaylarının ahlaki yapısını, maddi durumunu ve oğullarına uygunluğunu soruştururlar. Fiziki yapıyı da önemserler. Eğer gelin adaylarından beğenilen olursa, kız evine görücü gönderilir. Görücüler; erkeğin annesi, teyzesi, halası, yengesi ve komşu kadınlardır. Ziyaret sırasında, kızın fiziki özellikleri, davranışları, evin düzeni gözlenir. Bunların tamamı beğenilirse, görücülerden en yaşlı olanı niyetlerini belli eder ve kız tarafı da uygun bulursa isteme günü belirlenir. Ziyaret sona erer (Artun, 2014:196).

Kız İsteme-Söz Kesme: Erkek tarafının kızı beğenmesinden sonra gelen adet, kız isteme âdetidir. Erkeklerin başrolde olduğu bu adette, erkeğin aile büyükleri ve akrabaları kızın evine ziyarete gider. Bu ziyaret sırasında, kızın da aile büyükleri, akrabaları ve yakınları evde hazır bulunur. Oturulup biraz sohbet edildikten sonra, erkek tarafının en yaşlı olanı, istemeyi gerçekleştirir. Kız tarafı düşünmek için süre ister. Kız tarafının erkekleri, bu süreyi damat adayını araştırmak için değerlendirirler. Eğer erkeği kızlarına uygun bulurlarsa, gün belirleyip erkek tarafına haber verirler. Her iki aile de, çocuklarının birbirlerine

uygunluğunu dile getirir. Topluluk önünde gerçekleştirilen bu uygulama, kız isteme âdetinden sonra gelen, söz kesmedir. Söz kesme, yörelere göre farklılık göstermekle birlikte, takı, eşya, çeyiz, nişan günü gibi konular konuşulur. Kız tarafı ve erkek tarafı karşılıklı bohça verir²⁰.

Kız isteme ve söz kesme âdeti, günümüzde de yaygın olarak devam etmektedir. Ekonomik duruma bağlı olarak, isteme ve söz kesmenin aynı zamanda yapıldığı yerler olduğu gibi, farklı zamanlarda yapılan yerler de vardır (Artun, 2014:199). Hatta bazı yöreler, belirli bir süre geçmesi gerektiğini düşünürler. Kentlerde ise, söz ve nişanın bir arada yapıldığı uygulamalar görülmektedir.

Nişan: Nişan, söz kesiminden sonraki aşamadır. Bu adet, görücü usulüyle bir araya gelen çiftlerin, birbirlerini tanımaları amacıyla oluşturulmuştur. Ara dönem olarak adlandırılan bu dönem, kız ve erkeğin evlilik için, kendilerini ve evlerini hazırladıkları dönemdir. Nişan töreni, kız ve erkeğin evlenme isteklerinin çevreye duyurulduğu ve çifte yüzük²¹ takılan törendir. Tören, mevlitli ya da çalgılı, evde ya da salonda yapılır. Tören sırasında kıza, erkek ve kız tarafının akrabaları takı takar²². Nişana genellikle kız tarafının düğün töreni diye bakılsa da nişan masraflarını kız veya erkek tarafının karşılaması

²⁰Kız tarafının hazırladığı bohçada mendil, çorap, terlik, kravat vb. yer alırken, erkek tarafının hazırladığı bohçada, terlik, çorap, ayakkabı, çanta, elbise vb. olur. Bohçadaki hediyeler, ekonomik duruma bağlı olarak değişiklik gösterir. Bazı yörelerde ise sözde bohça verme âdeti yoktur.

²¹Türk kültüründe nişanda takılan yüzük, kız ve erkek tarafının anlaşmasının somut göstergesidir. Hayırlı ve kutsal sayılan nişan töreninde, madenler içinde en değerli olduğu düşünülen altın yüzük takılır.

²²Yörelerde farklılık gösterir.

yöreden yöreye değişmektedir. Günümüzde nişan evde aile arasında ya da salon tutularak geniş bir tanıdık grubuyla yapılmaktadır. Salon nişanlarında saz ekibi olmaktadır. Köy meydanlarında, harmanlarda yapılan nişan eğlencelerinde ise kız tarafı tüm davetlilere yemek vermektedir (Altun, 2004: 257).

Nişanlılık dönemi içerisinde, Kurban Bayramı'nda kıza kurbanlık koç gönderilir, Ramazan Bayramı'nda aileler karşılıklı birbirlerini iftara alırlar ya da yiyecek içeceklerle hazırlanmış siniler gönderirler (Örnek, 2000:194). Kesin bir süresi olmamakla birlikte, bu dönem, her iki taraf için de yerine getirilmesi gereken uygulamalardan ötürü uzun tutulmak istenmeyen bir dönemdir. Süre uzadıkça, hediye almak, geline altın takmak, bayramlardaki adetleri yerine getirmek gerekeceğinden aileler düğünü en kısa sürede yapmak isterler (Artun, 2014:200). Ailelerin geçimlerini sağladıkları ekonomik faaliyetler de nişan ve düğün arası süreyi belirleyen önemli etmendir. Nişan âdeti, hem kentlerde hem de küçük yerleşim yerlerinde devam etmektedir.

Evlenme sırası uygulamalar, bir takım gelenek ve göreneklere uyulmasını gerekli kılar. Evlenecek çiftler ve aileleri asgari düzeyde de olsa yörelerindeki adetleri yerine getirmek için çaba gösterirler. Günümüzde bu uygulamalar, bazı yörelerde uygulanmaktadır, ancak bazı yörelerde özellikle kentlerde birçok açıdan değişikliğe uğramıştır ya da hiç uygulanmamaktadır. Düğün sırasında gerçekleştirilen uygulamalar; çeyiz götürme-gösterme, gelin hamamı, kına gecesi ve gelin almadır.

Düğün: İnsanların mutluluğunu çevresiyle paylaştıkları, evliliklerini ilan ettikleri törenlerdir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra düğün yapılır. Düğün, mutluluğun törenle taçlandırıldığı, evlenme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Diğer uygulamalarda olduğu gibi, düğünün de geleneklere uygun olmasına özen gösterilir. Bu gelenek ve görenekler yöreden yöreye farklılık gösterir (Örnek, 2000:93).

Düğünün zamanına aileler karar verir. Ailelerin geçimlerini sağladıkları ekonomik faaliyetler de düğün zamanının belirlenmesinde önemli bir etkidir. Özellikle birincil ekonomik faaliyetlerle uğraşan aileler, düğünlerini kış mevsiminde yaparlar. Düğün, aileler için maddi yük getiren bir uygulamadır. Bu sebeple aile, ekonomik açıdan en rahat olduğu dönemde düğün yapmak ister.

Toplumsal bir olay olan düğüne katılım söz ve nişandan daha fazladır. Düğüne davet, birçok yörede okuntu²³ ile yapılır. Anadolu’da üç ila beş gün süren düğünlerde yemek verilir. Verilen yemekler, o yörenin meşhur yemekleridir. Günümüzde bu süre birçok yerleşim yerinde kısalmıştır. Düğünlerde yemek verme âdeti genellikle devam etmektedir. Kentlerde görülen salon düğünleri, küçük yerleşim yerlerinde de görülmeye başlamıştır.

Çeyiz Götürme-Gösterme: Ailenin kızı için hazırladığı sandık eşyası ve diğer eşyalar çeyiz olarak tanımlanır. Kız tarafının ekonomik durumu, kızın çeyizini etkilemektedir. Çeyiz gösterme birçok yörede uygulanır. Düğünle birlikte çeyiz sergilenir. Kız tarafının hazırladığı

²³ Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı (www.tdk.gov.tr/2016).

çeyizi komşular, akrabalar, genç kızlar görmeye gelir. Çeyizin ne zaman görüleceği yörelere göre değişir (Başçetinçelik, 2009:168).

Kına Gecesi: Kına, kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilir. Süslenme amacıyla kullanılan bir tozdur. Suyla karıştırılarak el, ayak ve saçlar boyanır. Kına, Türk Kültürü'nde sağlık, güzellik ve törensel açıdan önemli bir yere sahiptir, yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kına, adanmışlığın göstergesidir. Ahirete adanan yaşlı anaya hacdan kına getirilir, Allah'a adanan kurbanlık koça kınası besmele ile yakılır, yeni ocağına eşine adanan geline kına yakılır, “Peygamber Ocağı” olan askere gönderilen Mehmetçiğe kına yakılır (Kalafat, 2000: 128). Türk toplumunda, bilhassa kadınların kına kullanması oldukça eskiye dayanır. Dede Korkut Kitabı'nda kadınların süs aracı olarak yalnız kınadan söz edilmektedir. Dede Korkut bilhassa bayram, düğün gibi günlerde diğer sevinçli günlerde kadınların ellerine kına yaktıklarını belirtmektedir. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiş, günümüz düğünlerinde gerdekten önceki geceye “kına gecesi” adı verilerek, kına neredeyse Anadolu düğünlerinin sembolü haline gelmiştir (Albayrak, 2004: 312). Kına gecesi, kız evinde yapılan bir törendir. Kız evinde, kızın yakın arkadaşları, akrabaları ve komşu kadınlarla birlikte yapılır. Köylerde kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına kız evinde “kına yemeği” verilir. Yemekten sonra eğlence başlar. Kına gecesine özgü eğlenceler yapılır, oyunlar oynanır, şarkılar türküler söylenir ve kızın ellerine kına yakılır. Hem bereket getirmesi hem de baht açıklığı getirmesi için, kızın eline kına yakıldıktan sonra bozuk para ya da altın konulur. Gelinin gözyaşlarının bereket getireceği düşüncesiyle kına gecesinde

gelini ağlatmak amaçlanır. Bu sebeple teması ayrılık ve gurbet olan türküler söylenir, gelin kız, acıklı türkülerle ağlatılır. Baba evinden ayrılmasının verdiği hüznle kız ve annesi ağlarlar. Böylece, kızın ağlaması ve ağlatılması geleneği yerine getirilmiş olur. Tüm yörelerde yaygın olarak uygulanan bir adettir. Bazı yörelerde geleneksel şekilde uygulanırken bazı yörelerde, özellikle kentlerde farklı şekillerde uygulanmaktadır.

Gelin Alma: Kına gecesinden sonraki gün, asıl düğün gününde gerçekleştirilen gelin alma, düğün sırası adetlerinin sonuncusudur. Gelin alındıktan sonra eve getirilir, odaya çıkarılır ve düğün sona erer. Diğer uygulamalarda olduğu gibi, gelin almada da bazı inanış ve uygulamalar²⁴ görülür. Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün başına “saçı” saçılır. Saçı topluluğun ürettiği ürünlerden oluşur²⁵. Saçı, farklı bir soydan gelen gelinin, eşinin soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Gelin almadaki uygulamaların amacı, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilerden uzaklaştırmak, gelini istenilen şekle sokmak, yuvanın devamlılığını sağlamaktır (İnan, 1995: 167).

Evlenme geçiş dönemi, düğün sonrası uygulamalarla son bulur. Düğün sonrasındaki geleneksel uygulamalar; gelinin yeni evine

²⁴ Doğurgan olması için kucağına çocuk verilmesi, koyun gibi uysal olması için koyun postuna bastırılması, tatlı dilli olsun diye ağzına bal sürülmesi bunlardan bazılarıdır.

²⁵ Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçı olarak kullanılmıştır.

alışması, düğüne gidemeyenlerin gelini ziyaret etmesi, gelinin yakından görülmesi ve gelinin çeyizini ve evini görmek amacıyla yapılır. Bu uygulamanın amacı yöresel farklılıklar gösterir ve aldığı isimler de farklıdır. Bu isimler; duvak günü, gelin paçası, kız ardı, düğün tatlısıdır.

2.8.1.3. Ölüm

Ölüm geçiş dönemi, insanların hayata bakışını etkileyen, onları derinden sarsan bir olaydır. Ölüm, geçmişten itibaren insanların anlamaya çalıştıkları, açıklamak için uğraştıkları ve kaçmaya çalıştıkları bir olaydır. Ölüme dair bu çabalar, geçmişte hayatı ve doğayı anlamaya yönelik çabalarda olduğu gibi, ölümlü açıklamaya yönelik mitlerin oluşmasına sebep olmuştur. Ölüm hem mitoloji ile hem de din ile ilişkilendirilir. İnsanların ölümden sonra da hayatlarına devam edecekleri düşünceleri, bütün dinlerin bu konuya bakışlarıyla uyumludur. Din, insanların ölüm olayının sarsıcı süreci içerisinde rahatlatıcı etki yapmaktadır. Ayrıca cenaze törenlerinde sergilenen kalıplaşmış davranışlar dinin etkisi sonucudur. Günümüzde dedin ve cenaze törenleri arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır (Malinowski, 2000: 42-46). Din inancı kuvvetli toplumlarda, ölümlü anlamlandırmaya çalışmak biraz daha kolay olmuşsa da diğer toplumlar için bu durum daha zor olmuş ve beraberinde bir takım uygulamaları getirmiştir. Ölümlü anlamlandırmaya çalışma çabaları, her toplum için farklı uygulamaları doğurmuştur (Roux'tan Aktaran Artun,2014: 225).

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölümden de doğum ve evlenme geçiş dönemlerinde olduğu gibi, birçok adet ve inanış uygulanmaktadır. Eski kültürlerden beri var olan, ölenin “öte dünyada” hayatını sürdürdüğü düşüncesine temellendirilen bu uygulamalar, ölenin “öte dünyaya” gidişini kolaylaştırmak, orada mutlu olmasını sağlamak amacıyla yapılır. Ayrıca, öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak, ölenin yakınlarının bozulan ruh sağlıklarını iyileştirmek de diğer amaçlardır. Ölüm geçiş dönemi; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası aşamalar olmak üzere üçe ayrılır (Artun, 2014:224).

Ölüm insanı korkutan ve çaresiz kılan bir olaydır. Öyle ki insanlar, hayvanların davranışlarını, eşyaların duruşunu, çevresindeki olayları ölümün habercisi olarak düşünmüş ve bunlardan uzak durmaya çalışmıştır (Örnek, 2000:208).

Ölümü Düşündüren Belirtiler: Halk inanışında, ölümü önceden haber veren bazı belirtiler vardır. Bazı hayvanlar, bazı hayvanların çıkardığı sesler ve görülen rüyalar bu şekilde yorumlanır²⁶. Hasta yatan kişide değişiklikler gözlenirse ölümün yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara başlanır.

Ölümden Kaçınma İşlemleri: İnsan, ölüm için işaret olduğu düşünülen bir takım durumlardan kaçınma davranışı gösterir. Ölenle ilgili eşyaların ya da durumun ölüm getireceğinden korku duyulur. Bu

²⁶Baykuşun damda ötmesi, rüyada yatak görmek gibi.

korkudan kurtulmak ve ölümü uzaklaştırmak için yapılan uygulamalar, ölümden kaçınmadır²⁷ (Örnek, 2000:212).

Ölüm anı, ölümün duyurulması ve ölümün gömülmesiyle sona eren uygulamalardır. Bu üç aşama içerisinde, Türk Kültürü'nde, özellikle gömülmeye ilgili uygulamalar oldukça fazladır. Ölüyü gömmek için önce yıkanması gerekir. Yıkama işlemi, dini ve geleneklere uygun biçimde yapılmalıdır. Yıkama ve kefenleme sırasında yörelere göre farklı uygulamalar²⁸ görülür. Tabut içerisinde taşınan cenazenin namazı kılınır ve gömülmek üzere mezarlığa götürülür. Birçok yörede mezarlığa sadece erkekler gider (Artun, 2014:231). Günümüzde özellikle kentlerde mezarlığa kadınlar da gitmektedir.

Ölüm, her toplum üzücü bir olaydır ve birçok toplumda ölünün arkasından yas tutulur. Yas, ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlardır (www.tdk.gov.tr/2016). Yas süresini dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas süresi içinde, süslenilmez, nişan, düğün gibi törenler varsa ertelenir, evde taziyeye gelenler beklenir (Artun, 2014:28). Ölüm sonrasında yaygın uygulamalardan biri aş pişirme, yağ yakma ve kokutmadır. Günümüze kadar varlığını sürdüren bu gelenek çok farklı coğrafyalarda, farklı isimlerle²⁹ anılmaktadır (www.turktarih.com/2016).

²⁷Ölü yıkanırken uyuyanların uyandırılması, kabristandan dönerken ölenin yakınlarının ardına bakamadan yürümleri gibi.

²⁸ Yıkama suyuna bazı kokulu bitkilerin, cennet kokusu inancıyla konulması, kefen ayet ya da dua yazma gibi.

²⁹ Karşımıza “pişi”, “işi”, “kabalka”, “lokma”, “mekik”, “okum” ve “pesmet” gibi isimlerle çıkmaktadır.

2.8.2. Balkan Türkleri' nde Geçiş Dönemleri

Türk halk kültürü yüzyıllar boyunca Balkan kültürünü beslemiş ve Balkanlarda Türk kimliğinin oluşmasını sağlayan en önemli alt yapı kurumu olmuştur (www.turkoloji.cu.edu.tr/2016). Bu sebeple Balkan Türkleri' nin kültürel yapısı Türk kültür yapısıyla birçok yönden benzerlik gösterir. Geçiş dönemlerindeki uygulamalarda da aynı benzerlik göze çarpmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm geçiş dönemleri içerisinde gerçekleştirilen adetlerin bazılarında uygulamalar aynı olmasına rağmen isim farklılıkları, bazılarında ise uygulama farklılıkları vardır. Günümüzde doğum ve ölüm geçiş dönemlerindeki uygulamaların çoğu devam etmekte, evlenme geçiş döneminde ise farklılıklar görülmektedir.

2.8.2.1. Doğum

Doğumu takip eden kırk gün anne ve bebek evden çıkmaz ve yalnız bırakılmaz. Bebek yalnız bırakılmak zorunda kalırsa yatağının üstüne makas, bıçak, Kur'an, ekmek konur. Kırkı çıkmamış iki bebek, kırk günü dolmamış iki lohusa aynı ortamda bulunmaz. Bulunursa "kırk basması" olur. Bebek doğduktan sonra her sabah yıkanır ve yıkama suyuna ter kokmaması için tuz atılır. Doğumun yedi, yirmi ve kırkıncı günlerinde tören yapılır. Bebeğin doğumunun yedinci günü yıkama suyunun içine zenginlik ve dayanıklılık getireceği düşünülen madeni para atılır. Bu paralar bebeğin annesi tarafından "anne, baba, dededen" ifadesi kullanılarak suya atılır. Doğumun yirminci günü "yarı kırk", kırkıncı günü ise "tam kırk" yapılır. Bebeğin yıkanacağı suyun içine madeni eşya, yumurta sarısı ve tuz atılır. Önce bebek

sonra anne yıkanır. Bebek yıkandıktan sonra babaanne, torununu ve gelinini alarak “kırk uçurmak” için gelinin annesine ve yakın akrabalarına gezmeye götürür. Her gidilen evden bebeğe yumurta³⁰ verilir. Bebeğin “tam kırk” töreninden bir süre sonra “çocuk gezesi”, yemekten sonra “çocuğun küçük düğünü” de denilen “çocuk satmak” töreni yapılır (Köktan, 2008:108-109).

2.8.2.2. Evlenme

Görücü usulü evlilik yaygın bir uygulama şeklidir. Gençlerin birbirini görüp beğenmesi şeklinde de olan evlilikler günümüzde daha çok gençlerin görüşerek karar vermesi şeklindedir. Akriba evliliği yoktur. Evlilik yaşı erkekler için askerlik sonrası, kızlar için 19-20’dir (www.balkanlar.net/2016).Beğenilen kızın ailesine gidilir ve kız isteme olur. Bu adetler Türk Kültürü evlenme geçiş dönemiyle aynıdır. Nişan masrafları kız ailesi tarafından, düğün masrafları ise erkek ailesi tarafından karşılanır. Evlenme sonrası gelin ziyaretleri görülür.

2.8.2.3. Ölüm

Ölüm sonrasında yas tutulur. Aş pişirme, yağ yakma ve kokutma adeti yaygındır (www.turktarihim.com/2016).

2.8.3. Ahıska Türkler’ inde Geçiş Dönemleri

Ahıska Türk Kültürü’nde diğer Türk toplumlarında olduğu gibi, geçmişten günümüze süregelen ve kuşaktan kuşağa aktarılan gelenekler vardır. Bu yönüyle uygulamalar birçok yönden Türk

³⁰Bebeğin sağlıklı büyümesi için yapılan bir uygulamadır.

Kültürü'ne benzemektedir. Geçiş dönemlerinde uygulanan adet ve inanışlar oldukça fazladır. Ahıska ailesi ataerkil yapıya sahiptir. Kadına da söz hakkı tanınır, fakat son sözü ailenin reisi erkek söyler. Kalabalık ailelerde yaşça büyük olan erkeğin sözü geçerlidir. Onun izni olmadan veya ona danışılmadan hiçbir iş yapılmaz, hiçbir şeye karar verilmez. Oğul torun sahibi olmuş olsa bile evde babasının koyduğu kurallar geçerlidir (www.turkishstudies.net/2016).

2.8.3.1. Doğum

Bebek mutluluktur, tüm aileyi, yakınları mutlu eder. Bu dönem, anne ve bebeğin korunması amacına yönelik birçok uygulamanın görüldüğü bir dönemdir. Ahıska Türk Kültürü'nde aşeren annenin istediği yiyeceği yememesi durumunda bebeğin sakat kalacağı düşüncesi vardır. Yeni doğan bebeği kötü gözlerden korumak için alnına kömür sürülür. Türk Kültürü'nde de görülen yeni doğum yapan anne ve bebeğin yatağına demir, bıçak ve ekmek koyma âdeti Ahıska Türklerinde görülür. Al karasından ve kötülüklerden korunmak için yakaya iğne takılır. Kırklama uygulaması tören şeklinde yapılır. Kırk tane taş veya anahtara dua okunur, kaynatılır. Anne ve bebek bu suyla yıkanır. Her şeyin eksiksiz olmasına dikkat edilir. Nine ve dede bebeğin ilk kez konacağı beşiğin etrafına çocuklarını toplayarak, onlara evde hazırlanan tatlılardan ikram ederler ve hediye verilir. Bebeğin büyüdüğünde güçlü olması için bebek erkek çocuk tarafından beşiğine götürülür. İlk dişini çıkaran bebeğin başından patlamış mısır dökülür. Bu uygulamayla dişlerin rahat çıkacağı düşünülür (www.turkishstudies.net/2016).

2.8.3.2. Evlenme

Evlilik çağına gelmiş erkeklere uygun kız bulunması ve bunun da araçlarla yapılması, görücü usulü yaygındır. Uygun kız bulununca soruşturulur, karar verilir. Bu aşamaya “kız saraflama” denir. Kız isteme ve nişan adetleri Türk kültürü evlenme geçiş dönemiyle benzerdir. Ahıska Türkleri’nde bu uygulamaların tamamının iyi gün olduğu düşünülen cuma günü yapılmasına özen gösterilir. Türk Kültürü’nde gün konusunda bir hassasiyet yoktur. Nişanda kız ve erkeğin birbirlerine bohça vermesine “nişan değişmesi” adı verilir. Nişan günü erkekler kibrit yakar, gelinin avucuna koyar. Gelinin kibriti atması saygısızlık olarak algılanır. Nişan müzikli olur ve nişanda şerbet içilir. Bu yüzden adına “büyük şerbet” de denir. Nişandan sonra düğün gününe kadar her Cuma, damadın anne ve babası gelini görmeye giderler. Nişandan sonra erkek tarafının kız tarafının evine gelmesi ve düğün tarihini belirlemesine “kesim kesme” denir. Bu uygulamanın da cuma günü yapılması gerekir. Ahıska Türkleri’nde başlık parası vardır. Başlık parası ve düğün masrafları konuşulur. Düğüne birkaç gün kala oku dağıtılır. Düğüne davet “teklifacı” ile sağlanır. Erkek tarafından birkaç kadın kına yakmak için kız evine gelir. Düğüne bir gün kala hem kız hem de erkek evinde “meslehet aşısı” verilir. “Meslehet aşının” amacı, yapılacak işleri bölüşmek, bu bölüşme için danışmaktır (www.ahiska.org.tr/2016). “Meslehet aşısı” uygulamasından sonraki gün düğün başlar. Öğlen çalgılarla gelin almaya gidilir. Gelin eve girerken eline ekşi hamur balla karıştırılıp sürülür. Bu uygulamayla gelinin bereket getireceği düşünülür. Bereket getirmesi amacıyla

yapılan başka bir uygulama, pamuğun sütle ıslatıldığı ve gelinin başına konduğu uygulamadır. Ayrıca gelinin tatlı dilli olması için bacadan başına şeker dökülür. Yeni gelin büyüklerle, özellikle de erkeklerle ve yaşça büyük olan akrabalarla konuşmaz. ‘Gelinluh etmah’ olarak tabir edilen bu davranış biçimi kişilerin konumu, kültürel bakış açısı, yetiştiği ortam ne olursa olsun uyulması gereken en önemli kurallardandır. Bu eylem bazen yıllarca uygulanır. Aile büyükleri izin verdikten sonra gelin onlarla sözlü iletişim kurmaya başlar. Karşılığında ‘yüz görümlüğü’ denen hediyeye verilir (www.turkishstudies.net/2016).

2.8.3.3. Ölüm

Ölüm tüm toplumlar için olduğu gibi Ahıska Türkleri için de üzücüdür. Ölümle ilgili en yaygın uygulama cenaze çıkan evde üç gün et pişmemesidir. Ölen kişinin çamaşırları üç gün sonra yıkanır ve yıkama suyu temiz bir yere dökülür(www.turkishstudies.net/2016).

kent, Arap ve Türk tarih kaynaklarında, Ladik, Lazkiye ya da Lazik olarak geçmektedir. Akça'ya göre, bu kelimenin Türkçe'de bir anlamı yoktur, eski Laodikeia'dan bozma bir kelimedir (Akça,1945:4). Herodot'un Germilia olarak bahsettiği Denizli, Selçuklu kaynaklarında Tonuzlu adıyla bahsedilmektedir. İbn-i Batuta, 1332 yılında ziyaret ettiği kent için, kentte yaşayanların domuz beslemesinden dolayı, domuzlar şehri anlamına gelen Tonuzlu isminin kullanıldığını söylemektedir. Germiyan kitabelerinde Donguzlu, 1510 yılından sonraki kayıtlarda ise sırasıyla Denüzlü, Denyzely, Denizley, Denisli isimlerine rastlanmaktadır. Kâtip Çelebi'nin Cihannümasında Kesterül Enbaryani, suların çok ve gür olması sebebiyle kente, Denizli isminin verildiğini söylemektedir (Denizli Valiliği, 2001: 15-88).

Anadolu Eyâleti' nin merkezi Kütahya Sancağı' na 1451'de bağlanan Denizli Kazası, 16. ve 17. yüzyıllarda, Nahiye-i Lazıkıyye (Merkez), Nahiye-i İbsili, Nahiye-i Kaş-Yenice ve Nahiye-i Aydos olmak üzere dört nahiyeden oluşmaktaydı. Lazıkıyye merkez nahiyesi, bugünkü Denizli merkez ilçesi sınırlarında, İbsili, Buldan ve Güney ilçelerinin bulunduğu bölgede, Aydos ise Buldan ve Güney'in kuzeyinde, Uşak iline bağlı Ulubey, Eşme ve Alaşehir'in güneyinde batıda Kiraz yakınlarına kadar uzanan bir sahayı kapsamıştır. Bu nahiyeler on yedinci yüzyılda kaza haline getirilmişlerdir. İbsili Nahiyesi, Ezine; Kaş Yenice Nahiyesi, Çarşamba (Cıharşamba) adını almıştır. Aydos ise daha 16. yüzyılda Gök-Öyük Kazası adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu kazalara Honaz da ilave edilmiş ve kaza sayısı beşe çıkmıştır (Türktaş, 2012:7). On sekizinci yüzyıl boyunca Kütahya Sancağı' na bağlı bir kaza olmaya devam eden Denizli, on dokuzuncu Yüzyılda

Anadolu Beylerbeyliği' nin bölünmesi üzerine sancak haline getirilerek, yeni kurulan Aydın Sancağı' na bağlanmıştır. 1867 düzenlemesinden sonra Menteşe ile birleştirilen Denizli tekrar kaza olarak, Aydın Sancağı' na katılmıştır. 1883' te Denizli sancağı yeniden kurulunca mutasarrıflık haline getirilmiş ve 1884' te Tavas, 1888' de Garbi Karaağaç'ın katılmasıyla Osmanlı dönemindeki en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu dönemde 6 kaza ve 1 nahiyeden oluşan Denizli'nin köy sayısı 385'e ulaşmıştır (www.denizli.bel.tr/2016).

3.1.2. Konum-Ulaşım

Denizli, Anadolu Yarımadasının güneybatı, Ege Bölgesinin doğusunda yer almaktadır. Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında bir geçit durumundadır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde toprağı olan ilin yüzölçümü 11,868 kilometrekare, rakımı 428 metredir. 28° 30' – 29° 30' doğu meridyenleri ile 37° 12' – 38°12' kuzey paralelleri arasında yer alır. Doğuda Afyonkarahisar, Burdur ve Isparta; kuzeyde Uşak; güneyde Muğla; batıda Aydın ve Manisa illeri ile komşudur. Denizli, Türkiye'nin yaklaşık %1,5'ini ve Ege Bölgesinin %18,5'ini oluşturmaktadır. Ege Bölgesi'nin ikinci büyük ilidir (www.denizli.gov.tr/2016).

Denizli, kara, demiryolu ve havayolu ile ulaşımın sağlanabildiği bir ildir. Manisa ve Aydın üzerinden karayolu ve Denizli-Aydın-İzmir demiryolu ile İzmir'e, Afyon karayolu ve Afyon-Kütahya-Eskişehir demiryolu ile Ankara'ya ulaşımı sağlanmaktadır. Denizli merkeze 65 kilometre uzaklıktaki Çardak ilçesinde yer alan havaalanından, Denizli-İstanbul uçuşları karşılıklı olarak gerçekleştirilmektedir.

3.1.3. Coğrafi Yapı

Denizli, alçak ve yüksek ovaların birbirini tamamladığı, topraklarının yaklaşık %47,1' i dağlardan, %23,2' si platolardan ve %1,5'i yaylardan oluşan bir ildir. İlin önemli dağları; Honaz Dağı, Karcı, Akdağ, Bozdağ, Eşeler, Bulkaz, Elmadağ, Büyük Çökelez ve Beşparmak dağlarıdır. 2571 metre yüksekliğindeki Honaz Dağı, ilin ve Batı Anadolu'nun en yüksek dağdır. Çardak, Çivril, Baklan, Kaklık, Böceli, Denizli (Çürüksu) ve Büyük Menderes Ovaları ile Acıpayam, Tavas, Eksere Ovaları, Karayayla, Çameli, Uzunpınar, Yoran, Şahman Süleymaniye, Kuyucak Yaylası ilin düzlüklerini oluşturur. Vadi olarak ise verimli ovaların sıralandığı Büyük Menderes ve Çürüksu Vadileri, Akçay Vadisi, Gireniz ve Kelekçi Vadileri gösterilebilir. En büyük akarsuyu Ege Bölgesinin üç büyük nehrinden biri olan Büyük Menderes'tir. Toplam uzunluğu 529 kilometre olan Büyük Menderes'in, Denizli sınırlarındaki uzunluğu 194 kilometredir. İlin en büyük gölü 44,32 kilometrekare yüz ölçümüne sahip Acıgöl' dür. Diğer önemli göller; Beylerli Gölü, Karagöl, Süleymaniye Gölü, Kartal Gölü ve Işıklı Baraj Gölü' dür (www.denizli.gov.tr/2016).

Denizli' nin iklimi, Ege Bölgesi'nin ikliminden farklıdır. Kıyı Ege'de görülen Akdeniz iklimi, Denizli'de iç kesimlerin etkisini de hissettirerek kendini göstermektedir. Denizli'de görülen iklim İç Ege' de olması sebebiyle, İç Anadolu iklimine yakındır. Dağların denize dik olduğu Denizli' de, kışlar ılık, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir.

Denizli'nin %51'lik alanı ormanlarla kaplıdır. Yaygın bitki örtüsü maki olan kentte, sedir, kızılçam, meşe, çınar ağaçları da görülmektedir. Denizli' nin %10' u ekili, %35'i dikili arazidir.

3.1.4. Demografik Yapı

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden (ADNKS) açıklanan sonuçlarına göre Denizli nüfusu 2019 yılında binde 9,13 artarak geçen yıl 1 milyon 27 bin 782 kişi iken, 31 Aralık 2019 tarihinden itibaren 1 milyon 37 bin 208 kişi oldu. Denizli nüfusunun yüzde 49,9'u (517 bin 716 kişi) erkekler, yüzde 50,1'ini (519 bin 492 kişi) ise kadınlardan oluşuyor. Kentte en fazla nüfusa sahip olan ilçeler ise 344 bin 65 ile Pamukkale olurken, Merkezefendi ilçesi ise 302 bin 213 kişi ile en fazla 2'nci, Çivril ise 60 bin 429 ile en fazla 3'üncü nüfusa sahip ilçe oldu (www.denizligazetesi.com).

3.1.5. İdari Yapı

2012 yılına kadar belediye statüsünde yer alan Denizli, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun ile resmen Büyükşehir belediyesi olmuş, 2014 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra Kanun esasları uygulanmıştır. 6360 sayılı Kanun' un uygulanması sonucunda Denizli Büyükşehir Belediyesi Sınırları il mülki sınırı olmuştur. Denizli ve il mülki sınırları içerisinde yer alan ilçelere bağlı belde ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüşmüş, ilçe belediyeleri, büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur. Merkez ilçe ikiye bölünerek Pamukkale ve Merkezefendi ilçeleri oluşturulmuştur. Akköy ilçesinin adı Pamukkale olarak değiştirilmiştir. İl özel idareleri kapatılarak,

Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezleri kurulmuştur. Denizli, 1 büyükşehir belediyesi ve 19 büyükşehir ilçe belediyesi olmak üzere toplam 20 belediyeden oluşmaktadır (Turan, 2013: 129).

3.2. Denizli'nin Ekonomik Yapısı

Denizli ekonomisi ağırlıklı olarak ikincil ekonomik faaliyetlere dayanmaktadır. İkincil faaliyetlerin yanında birincil ve üçüncül ekonomik faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. İkincil faaliyetler içinde en büyük pay, tekstil sektörünüdür. Tekstil ve Hazır Giyim, Elektrolitik Bakır Tel ve Enerji Kablosu, Doğaltaş, Kâğıt, Metal ve Haddecilik, Makine, Cam ve Çimento, Kimya ve Plastik ilin ana sanayi sektörleridir. 2015 yılı verilerine göre, Denizli Organize Sanayi Bölgelerindeki firmaların sayısı 178, 10 ve 10' dan fazla işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 3582, ihracatçı firma sayısı 999' dur. 2015 yılında yapılan "Türkiye'nin En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu" çalışmasında, Denizli'den 11'i firma yer almıştır. Denizli, tekstil sektöründeki başarıyı, tarım ve hayvancılık alanlarında da göstermeye başlamıştır. Denizli, tarımsal ürünleri tüm ülkelere göndermekle yetkilendirilen iller arasındadır. Denizli' den 87 çeşit tarım ürünü, 83 ayrı ülkeye ihracat edilmektedir. Denizli yerli ve yabancı turistlere yıl boyunca hizmet sunmaktadır. Türkiye'deki en çok turist çeken iller sıralamasında ilk 5 içerisinde yer almaktadır. İç ve dış turizme on iki ay hizmet sunabilen Denizli, Türkiye'de ilk 5 içerisinde yer almaktadır. Termal turizm açısından Türkiye'nin önemli merkezlerinden biridir (www.denizliplanlama.gov.tr/2016).

Denizli'ye bağlı 19 ilçe vardır. Bu ilçeler geçimlerini, ağırlıklı olarak birincil ve ikincil ekonomik faaliyetlerden elde etmektedir. Babadağ, Buldan ilçelerinde ve Kızılcabölük beldesinde, ikincil ekonomik faaliyetler içerisinde yer alan, dokumacılık yapılmaktadır. Geçmişte el tezgâhlarında gerçekleştirilen üretim, günümüzde otomatik tezgâhlarda gerçekleştirilmektedir. Babadağ'da ham bez, arşaf; Buldan'da havlu, tülbent ve Türkiye'deki prestijli markalara ürünler üretilmektedir. Kızılcabölük beldesinde gömleklik kumaş üretimi yapılmaktadır. Tavas ilçesinde hem birincil hem de ikincil ekonomik faaliyetler görölmektedir. İlçede iğne oyası ve kot üretimi yapılmaktadır.

al, Bekilli, Bozkurt, Güney, Beyağaç, Kale, ivril ve ameli ilçelerinde birincil ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. al'da bağ-bahçe ürünleri, bağcılık yaygındır. Özellikle al'ın 'al Karası' adı verilen üzümüleri meşhurdur. Bozkurt ve Güney ilçelerinde, köylü el sanatlarından halıcılık yapılmakta, ayrıca Güney ilçesi bağcılık ve ihtimar sanatlarından şarapçılıkla da ön plana çıkmaktadır. Beyağaç madencilik ve tütüncülük, Kale ilçesi tarım, ameli ormancılık, hayvancılık, halıcılık ve arıcılıkla geçimini sağlamaktadır.

Serinhisar ilçesi, Selçuklular döneminde başladığı halat ve sicim üretimine günümüzde de devam etmekte, ayrıca ilçede leblebi üretimi de yapılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun süngü, bıçak gibi ihtiyaçlarını karşılayan Yatağan beldesi, günümüzde de bıçak üretimine devam etmektedir (Türktaş, 2012: 15).

3.2.1. Denizli Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi

Denizli sanayisi tekstil ağırlıklıdır. Bu ağırlıkta, Denizli'nin geçmişinden gelen dokumacılık birikiminin payı büyüktür. Romalılar döneminde başlayan dokumacılık, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde gelişme göstermiş, Selçuklularla birlikte sanayi çeşitlenmiştir. Bu dönem aynı zamanda, Ahî Kaysar'ın Yeşilyuva' ya deri sanayini kurduğu dönemdir. Dericilik, Ahî Evran tarafından Denizli'ye taşınmış, Ahî Sinan ile devam etmiştir. Denizli'deki iş kollarının gelişmesinde Ahîlik terbiye ve eğitiminin rolü büyüktür (Türktaş, 2012: 15). On dükuzuncu yüzyılın sonlarında İzmir, Afyon ve İstanbul tren yollarının yapılması Denizli'de ticareti hızlandırmıştır.

Denizli sanayisi, Türkiye ekonomisi içinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle 1980 sonrası gelişme gösteren Denizli sanayisinin geçmişi incelendiğinde, antik çağlara kadar gittiği görülmektedir. Laodikeia'da dokuma, keçe ve boyama faaliyetleriyle uğraşıldığı anlaşılmaktadır. El dokuma tezgâhlarında gerçekleştirilen üretim, Osmanlı Dönemi'nde de devam etmiş ve üretilen ürünler başka bölgelere de satılmıştır. Denizli'de sanayi, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarıyla ivme kazanmış, daha sonraki yıllarda kente yapılan teşviklerle, sanayi yatırımları artmıştır (Aycan, 2015: 67-68). Denizli'deki ekonomik gelişmeleri, planlı dönem öncesi ve planlı dönem şeklinde iki grupta incelemek mümkündür

3.2.1.1. Planlı Dönem Öncesi Denizli’de Ekonomik Gelişmeler

1930–1950 Dönemi: Türkiye, 1923 yılından 1930 yılına kadar, koruyucu ve özel tedbirler alarak, özel teşebbüs ağırlıklı bir sanayi politikası izlemiştir. Ancak bu politikalar başarılı olamamıştır. Dünyadaki ekonomik buhran, Türkiye’nin teknolojisinin yetersiz olması, teşebbüs bulunamaması, işgücünün kalifiye olmaması vb. nedenler başarısızlığı getirmiş, 1930 yılı başında, sanayileşme hareketlerinin devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerektiğine karar verilmiştir. 1931 yılında, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmaya başlanmıştır. Bu Plan kapsamında 1933 yılında, Sümerbank, Etibank ve dokuz farklı sanayi kolunda tesisler kurulmuştur. Plan, 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Denizli, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’ndan pay alamamıştır.

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938 yılında hazırlanmıştır. O dönemde yaşanan savaş, Planın uygulanmasını engellemiştir (Mutluer, 1995: 26). 1925 yılında, aşar vergisinin kaldırılması, 1926 yılında Denizli’de kurulan Sanat Ocağı, Ziraat Bankası’nın çiftçiye düşük faizle kredi vermesi, tarım için gerekli makine ve teçhizatın uygun fiyatlı temin edilmesi, Denizli’de tarım faaliyetlerinin artmasını sağlamıştır. 1929 Büyük Buhrana kadar Denizli ekonomisi, tarım ve el sanatlarına dayanır. Planlı ekonomiye geçiş süreci içerisinde ve ithal ikameci politikaların uygulandığı dönemde, Denizli’de el dokuması gelişmiş, tarım ve hayvancılıkta bir gelişme olmamıştır (Kodal, 1996: 131-141). Planlı ekonomiye geçiş sürecinde, ekilebilir arazi sayısı artan

Denizli’de, susam, yer fıstığı, şeker pancarı gibi yeni tarım ürünleri üretilmeye başlamıştır. Çevre illere göre tarım potansiyelinin düşük olması, Denizli’nin tarım dışı faaliyetlere ağırlık vermesini ve dokumacılığa bağlı sanayinin gelişmesini sağlamıştır. Hayvancılık ve madencilğin de ekonomik faaliyet olarak gerçekleştirildiği dönemde, koyun, kıl keçisi ve kümes hayvanları yetiştiriciliği ile arıcılık yaygın olarak yapılmış, malta taşı, kömür, kükürt, mermer üretimi gerçekleştirilmiştir (Aycan, 2015: 70). 1938 yılında, Türkiye Halk Bankası’nın ilk şubesi, Denizli’de açılmıştır (www.dto.org/2016).

1950–1960 Dönemi: 1950 yılı sonrası, Türkiye için özel sektöre ağırlık verilen, devletçilik ilkesinin azaldığı dönemdir (Acar, 2015: 71). Sümerbank Bez Fabrikası 1953 yılında Denizli’de açılmıştır. Böylece Sümerbank ile birlikte toplam 6 adet fabrika kurulmuş ancak sanayinin gelişmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Planlı ekonomiye geçişle birlikte, elektrik, yol, su gibi hizmetlerin sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin bir plan çerçevesinde yürütülecek olması, ekonomide hareketlilik sağlamıştır. Bu yıllarda, Denizli’de pamuk ekimi yaygınlaşmış, hayvancılık faaliyetleri azalmıştır. Pamuktan elde edilen gelirin yüksek olması, tarım faaliyetlerini arttırmış, hayvancılık faaliyetlerini azaltmıştır. Hayvancılığa bağlı deri ve kösele imalatında düşüş yaşanmıştır (Karaçam, 2006: 8)

3.2.1.2. Plan Dönemlerine Göre Denizli’de Ekonomik Gelişmeler

1960 -1980 Dönemi: 30 Eylül 1960 yılında 91 sayılı yasa ile Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve beşer yıllık planlar hazırlanarak, ekonominin gelişmesi bu planlar çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır (Batmaz, 2001: 79). Kalkınma planlarında, sanayi faaliyetlerinin gelişimine ağırlık verilmiş, İzmir, İstanbul, Bursa dışında Ankara, Adana, Gaziantep gibi yeni sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. Denizli, 1970’li yıllardan sonra sanayide önemli bir gelişme kaydetmiş ve sanayi merkezi haline gelmiştir (Bayrak ve Göncüoğlu, 2001: 117).

1963–1967 Birinci Kalkınma Planı: Sanayileşmeye verilen destek artırılmış, %7’lik büyüme hızı hedeflenmiş, % 6,6’lık büyüme hızı gerçekleştirilmiştir (Aycan, 2015:75). Denizli’de özel sektörün gelişim gösterdiği bu dönemde, toplam 7 fabrika üretime başlamıştır. Bu dönem, Denizli için sanayileşmenin başlangıcını oluşturan dönem olmuştur (Karaçam, 2006: 139).

1968-1972 İkinci Kalkınma Planı: Özel sektör yatırımlarının artırılması ve sanayinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönem Denizli’ye, sanayi tesislerinde artış ve çeşitlilik olarak yansımış, plastik, metal ve orman ürünleri ile ilgili ilk tesisler kurulmuştur (Aycan, 2015: 75).

1973-1977 Üçüncü Kalkınma Planı: Sanayide gelişme sağlamak için ara ve sınai malların üretimine ağırlık verilmesi ve üretim yapısının farklılaştırılmasına karar verilen bir plandır (Batmaz, 2001: 81). Bu

dönemde, sanayileşmede merkezileşmeye gidilmesine karar verilmiş, kentler gelişmişlik düzeylerine göre sıralanarak, geri kalmış kentler için, sanayi faaliyetlerinin canlandırılması amacıyla projeler geliştirilmiştir. 1973 yılında Kalkınmada Öncelikli İller kapsamına alınan Denizli’de, bu sayede yatırımlar artmış, sanayi hızlı biçimde gelişmiştir (Mutluer, 1995: 33-34).

1979-1983 Dördüncü Kalkınma Planı: Büyük ölçekli yatırımların kamu sektörü, küçük ölçekli yatırımların ise özel sektör tarafından gerçekleştirilmesinin kararlaştırıldığı ancak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktürden ötürü hedeflerin gerçekleştirilemediği plandır. Bu dönemde Denizli’de gıda, orman, kâğıt ürünleri üretilmeye başlamış, sanayi hızı aynı şekilde devam etmiştir (Aycan, 2005: 75).

1985-1989 Beşinci Kalkınma Planı: Kalkınma politikalarında ihracata öncelik verilen, dışa açılımcı bir plandır. Türkiye, 1980 yılından itibaren dışa açılmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda politikalar geliştirmiştir. Bunun sonucunda da, Denizli’de özel sektör hareketlenmiş ve ekonomi, ihracat ağırlıklı olmuştur. Dokuma sanayisindeki teşviklere bağlı olarak, kentteki dokuma ve hazır giyim sektörü ivme kazanmış, üretim tesislerinin sayısı 6’dan 22’ye çıkmıştır (Mutluer, 1995: 97).

1990-1994 Altıncı Kalkınma Planı: İstikrarlı ve dengeli bir kalkınmanın önemine vurgu yapmıştır. Enflasyonu düşürmek, imalat sanayisine kaynakları arttırarak yönlendirmek ve sosyal politikalara ağırlık vermek planın öncelikleri olarak belirlenmiştir

(www.kalkinma.gov.tr/ 2016). Bu dönemde, Denizli’de giyim, dokuma, deri ve metal eşya alanında gelişme yaşanmıştır (Aycan, 2015:76). Kentte faaliyet gösteren firmaların bazıları, Türkiye’nin 500 büyük firması arasına girmeyi başarmışlardır (Batmaz, 2010: 42-43).

1996-2000 Yedinci Kalkınma Planı: Türkiye’nin gelişmiş ülkeler arasında yer almasını, sürekli büyümenin gerçekleştirilmesini, bireyin ön planda tutulmasını, çevrenin korunmasına yönelik çalışmaları hedef alan bir plandır. Türkiye’yi 21. yüzyıla taşıması istenen bu plan, küreselleşmenin avantajlarından faydalanarak çağı yakalamayı hedeflemiştir (Batmaz, 2001: 82-83). Ancak hedefler tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bunun en önemli gerekçesi, 1997 yılında dünyayı etkisi altına alan finansal kriz olarak görülmektedir. Bu kriz, ürettikleri ürünleri ihraç eden sanayicilere sıkıntı yaşatmıştır. Gerçekleştirilmesi beklenen ihracatın ancak yarısı yapılabilmektedir. Bu dönem, Denizli’de tekstil sektöründe yatırımın azaldığı dönem olmuştur (Aycan, 2015: 67). Denizli ekonomisinde, 1980-2000 yılları arasında meydana gelen değişim, kentin ekonomik faaliyetlerine ve istihdamına da yansımıştır.

2001-2005 Sekizinci Kalkınma Planı: Dünyadaki ekonomik ve sosyal gelişmelerden Türkiye’nin faydalanabilmesi amacıyla geliştirilen, 2001-2023 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejisinin ilk planıdır. Enflasyonu Avrupa Birliği kriterleri ile uyumlu hale getirmeyi, ekonomide sürdürülebilir büyüme ortamı sağlamayı, Avrupa Birliği’ne tam üyelik hedefi doğrultusunda ekonominin rekabet ve uyum gücünü arttırmayı hedeflemektedir.

Sanayinin dış pazarlarda rekabet edebilir hale gelmesi için, teknoloji üretimine ve Ar-Ge'ye önem verilmesi, yeni sanayi merkezlerinin oluşturulması, kurumsallaşmanın, sektörel uzmanlaşmanın hızlandırılması, sınai destek faaliyetlerine ağırlık verilmesi planın amaçlarındandır (www.kalkinma.gov.tr/2016). Sekizinci plan, hedeflerini gerçekleştirmede tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Bunun sebebi, Türkiye'de Kasım 2000'de başlayan ve Şubat 2001'de derinleşen krizdir. Denizli, sanayi sektöründeki işletmelerin ihracat ağırlıklı çalışması sebebiyle bu sektör için daralma yaşamamıştır.

2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı: Avrupa Birliği' ne üyelik sürecinde temel strateji dokümanı olarak planın dönemi, Avrupa Birliği mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde, 7 yıllık olarak belirlenmiştir. Rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması planın temel stratejileridir. 7 yıllık süredeki yıllık ortalama hedefler; büyüme hedefi %7, tarım hedefi %3,6, sanayi hedefi %7,8, hizmetlerde hedef %7,3 olarak belirlenmiştir (www.kalkinma.gov.tr). Ancak plan, belirlenen hedefleri gerçekleştirememiştir. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz, hedeflere ulaşılmasını engellemiştir. Denizli, bu krizden olumsuz etkilenmiştir. Özellikle kent için lokomotif sektör olan sanayi faaliyetleri, en fazla küresel krizlerden etkilenmektedir. Bu dönemde kapanan işletmeler olmuştur ve genel olarak yatırımlarda azalma yaşanmıştır. Krizin etkileri sanayi sektöründe, günümüzde de devam etmektedir.

2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı: Yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi unsurları kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Planda, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci bütüncül ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir (www.kalkinma.gov.tr/2016).

2019-2023 On Birinci Kalkınma Planı: Plan, “daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” vizyonuyla uzun vadeli bir perspektif sunmaktadır. Plan döneminde, sanayi sektörü başat rol üstlenmiştir. Halen yürürlükte olan Plan'da, hedefleri ve verimliliği odağına alan, ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme modeli belirlenmiştir (www.sbb.gov.tr/2020).

3.2.2. Denizli'deki Ekonomik Faaliyetler

3.2.2.1. Birincil Faaliyetler

Denizli, tarımsal alanların yüksekliğinin 170-1,350 metre aralığında olan, verimli topraklara sahip bir kenttir. %31' i tarım arazisi olarak kullanılan kentte elma, mısır, arpa, ceviz, tütün, üzüm, ayçiçeği yetiştirilmektedir. Denizli'deki hayvancılık faaliyetleri modern tesislerde gerçekleştirilmektedir. İntensif hayvancılık yaygınlaşmaya başlamıştır. Koyun, manda ve sığır keçisi yetiştirilmektedir (www.denizli.gov.tr/2016).

3.2.2.2. İkincil Faaliyetler

İkincil ekonomik faaliyetler içinde tekstil, kentin en önemli sektörüdür. Denizli'nin geçmişinden gelen dokumacılık birikimi ve devlet teşvikleri, Denizli sanayisinin gelişmesinde önemli rol oynar. Denizli'nin yeraltı kaynakları açısından zenginliği, kentte madencilik sektörünün de sanayideki payını gün geçtikçe arttırmaktadır. Özellikle traverten ve mermer üretimi ilk sırada yer almaktadır.

3.2.2.3. Üçüncül Faaliyetler

Üçüncül ekonomik faaliyetler içinde turizm, önemli yer tutmaktadır. Denizli'nin tarihi ve doğal güzellikleri, kaplıcaları yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. 1988 yılında Unesco Dünya Miras Listesi'ne alınan Pamukkale-Hieropolis, Denizli turizmi için çok önemlidir. Pamukkale-Hieropolis, inanç turizmi açısından da Denizli için önemli bir yerdir. Hristiyanların hac görevlerini gerçekleştirebilmek için ziyaret ettikleri, Hz. İsa'nın havarilerinden Aziz Philippus Kilisesi ve Mezarının içinde bulunduğu Hierapolis Antik Kenti dünyanın her yerinden turist çekmektedir (<http://www.denizli.gov.tr/2016>). M.S. 4. yüzyıldan itibaren Kutsal Hac Merkezi olan Laodikeia, hristiyanlar için diğer önemli inanç merkezidir. Bunlar dışında, Zeytinköyü Tümülüsü, Çeltikçi Tümülüsü, Karakurt Höyüğü, Kumkısıık Höyüğü kentte dikkat çeken diğer tarihi yerlerdir (Denizli Valiliği, 2001: 29).

Denizli turizmi açısından kanyonlar giderek önem kazanmaktadır. Kentte bulunan beş kanyondan özellikle Kısıık kanyonu turizm açısından ilgi çekicidir. Denizli'nin Çal İlçesi'nde Kumral Mesireliği

yakınında bulunan, 2011 yılında turizmin hizmetine açılan Kısık Kanyonu'nun yüksekliği 80 metredir. Dik yamaçtaki asma köprülü 650 metre uzunluğunda yürüyüş yoluna sahiptir ve suyun derinliği 1,70 metredir. İçerisi aydınlık ve serin olan kanyon içerisinde Bizans ve Roma dönemine ait antik kaya mezarları mevcuttur. Derin kanyonların bulunduğu Kısık Vadisi doğal güzelliği ile dikkat çekmektedir. Büyük Menderes'in oluşturduğu bu vadide yer alan kanyon, kamp-karavan turizmi, dağ ve doğa yürüyüşü, trekking ve rafting gibi tüm doğa sporlarının yapılabildiği bir yerdir. Tokalı Kanyonu Çivril'de bulunur. 1600 metre rakımlı kanyon Çivril'in Gümüşsu (Homa) beldesinin 900 metre rakımlı yerleşiminde sona ermektedir. Kanyonun bazı yerlerinde 200 metreyi bulan kaya kütleleri bulunmaktadır. En geniş yeri 4 metre en dar yeri ise 1,5 metre aralıktaki bu kayaların arasından akan derenin oluşturduğu Akdağ kanyonu ancak 7-8 saatte geçilebilmektedir. Karakısık Kanyonu, Bozkurt-İnceler kasabasının kuzey-doğusunda, kasabaya 7 kilometre uzaklıkta, ormanlık alanda, Emir Çayı'nın doğduğu bölgede bulunmaktadır. Kanyonun en dar yeri 4 metre ve taban-tepe yüksekliği 200 metredir. Zemin yapısı Konglomera³¹ ve taşlardan oluşmakta, kanyon tabanı ise geçirgen kum ile kaplıdır. Bu geçirgen tabaka kanyon içerisinden 5 metreden başlayıp aşağılara inildikçe 150 metre derinliğe kadar ulaşmaktadır. Tarih boyunca İnceler Kasabasının kurulduğu bölge ile Acıpayam-Tavas ilçelerine geçit olarak kullanılmıştır. Çameli Emecik Gavur Deligi Kanyonu, Emecik ile Cevizli mahalleleri arasındaki dağlık bölgede olan kanyon gavur

³¹ Kum ve çakılların basınçla birleşmesi ve zamanla sertleşmesi sonucu oluşan kütle.

deliği adı ile bilinmektedir. Kanyon girişi 2 metre genişliğinde, 14 kilometre uzunluğundadır. Kanyon, Çameli İlçesine 15, Muğla'nın Fethiye İlçesine ise 60 kilometre uzaklıktadır. Kanyonun içinde yüzlerce küçük, bir tane 16 metre yüksekliğinde büyük bir şelale bulunmaktadır. Kanyonun zemininde bulunan tatlı su kaynaklarında çay balıkları ve yengeçler yaşamaktadır. Kale İncegiz Kanyon, Denizli Kale ilçesine 45 kilometre uzaklıkta İncegiz mahallesindedir. Kemer Barajı'nı besleyen akarsuların aşındırmasıyla oluşan kanyon Aksu ayı zerindedir. Tamamen doğal oluşuma sahip kanyon, yöre halkı tarafından ‘‘Arapapıştı’’ adıyla bilinmektedir. Kanyonda tekne ve kanolarla gezmek mümkündür. Denizli, Aydın ve Muğla illerinden çok sayıda doğaseverin akınına uğrayan kanyonun sonunda Kemer barajı başlar. Geçmişte çok sayıda medeniyetlere beşiklik etmiş olan kanyonun etrafında mağaralar ve eski yerleşimlere ait izleri görmek mümkündür (www.pamukkale.gov.tr/2016).

3.3. Denizli'nin Kültürü

Denizli, antik dönemlerden beri önemli yerleşim yerlerinden biridir. Tarihi sürece bakıldığında Denizli merkez, Honaz, Akköy, Bozkurt, ardak, al, ivrill, Bekilli, Baklan, Buldan, Sarayköy, Babadağ ilçeleri, bir dönem Kütahya'ya bağlı bir idari yapıya sahiptir. Beylikler Dönemi'nde Denizli merkez ilçe, İnanoğulları Beyliği'nin merkezi olmuştur. Denizli merkez ilçe ve Sarayköy bir dönem Aydın'a, Buldan ve Güney ilçeleri ise Manisa'ya bağlı bir idari yapıdadır. Acıpayam, Serinhisar ve ameli ilçeleri Hamidoğulları; Tavas, Kale ve Beyağaç ilçeleri Menteşoğulları sınırları içerisindedir.

Yakın geçmişe kadar bölge nüfusunun tamamına yakını Yörük-Türkmen olan kent, sanayi ve turizmdeki gelişmesiyle göç alan yerlerden biri olmuştur. Kentin tarihi, sosyal ve ekonomik yapısı, kültürel dokusunun ve yerleşim haritasının oluşmasında birinci etkindir (Arslan, 2011: 305).

Denizli, Ege bölgesinin sosyal, kültürel ve sanatsal değerlerinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca devletlerin, kavimlerin ve beyliklerin fetihleriyle karşılaşan kente, yerleşen her toplum, kendi yaşam tarzlarını ve kültürel öğelerini taşımıştır. Türk boylarının kente yerleşmesi, günümüzdeki Denizli halk kültürünün oluşmasında oldukça önemlidir. Türk boyları göçerdir. Geçtikleri tüm yerleşim yerlerinin kültürlerini özümseyerek, kendi toplumsal değerlerini oluşturmuşlardır. Farklı kültürlerin sentezinden oluşan göçebe yaşam biçimi ve kültürel değerleri, Denizli ve çevresinin kültürel öğelerini oluşturmuştur.

Denizli ve ilçelerinin geçmişte komşu illerin sınırları içerisinde olması, günümüzde de komşu il ve ilçelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ve kültürel etkileşim, kentin, kültürel dokusunun oluşmasında önemli bir role sahiptir. Denizli'nin kuzeyi Afyon ve çevresinden, güneyi ise Antalya ve çevresinden gelen göçerlerin kültürel izlerini taşımaktadır. Bozkurt ilçesi, Balkan göçmenlerinin, Honaz ilçesi ise 1990' lı yıllarda gelen Ahıska Türklerinin kültür izlerini taşır. Denizli, kültürel değerleri, ağız özellikleri ve coğrafi özellikleri dikkate alınarak altı bölgeye ayrılabilir (Tok'tan Aktaran, Türkteş, 2012:8).

1. Bölge: Bu bölge, Acıpayam, Çameli ve Serinhisar ilçeleri ve bu ilçelere bağlı beldeleri kapsamaktadır. Bölgenin en büyük ilçesi geçmişte Garbi ağaç adıyla anılan Acıpayam'dır. Diğer ilçeler zaman içerisinde ayrılarak ilçe olmuşlardır. Acıpayam ilçesinin güneyinde yer alan Gireniz bölgesi dağlık bir bölgedir. Bu bölgedeki yerleşim dağınıktır ve köyler küçük mahallelerin birleşiminden oluşmaktadır. Bu yerleşim şekli bölgedeki Oğuz boylarının Yörüklük geleneğini yakın geçmişe kadar devam ettirdiğinin göstergesidir. Bölgenin diğer ilçelerinden eski adı Cumayanı olan Çameli,1952 yılında Acıpayam'dan ayrılarak ilçe olmuştur. Denizli'nin güneyinde yer alır. İlçe, Muğla ile Burdur illeri arasında, doğusunda Gölhisar; batısında Köyceğiz; kuzeyinde Acıpayam; Güneyinde Fethiye ile çevrilidir. İlçe Fethiye Yörüklerinin göç yolu üzerindedir. Birçok Yörük ve Türkmen oymağı yöreye yerleşmiş ve yakın zamana kadar Yörük yaşayış biçimini devam ettirmişlerdir (Türktaş, 2012:9). Geçmişte Kepez ve Yerlikaya adları ile anılan ve 1987 yılına kadar da Kızılhisar olarak bilinen Serinhisar ilçesi, il merkezine en yakın ilçelerden birisidir. 1987 yılına kadar Acıpayam ilçesine bağlı olan Kızılhisar, 1988 yılında Serinhisar adını alarak ilçe olmuştur. Denizli ilinin güneyinde ve Akdeniz Bölgesi'ne yakındır. İlçenin doğusunda Acıpayam'a bağlı Yeşilyuva kasabası; batısında Tavas; Kuzeyinde Denizli; güneyinde Acıpayam bulunur (Türktaş, 2012:10).

2. Bölge: Beyağaç, Kale ve Tavas ilçelerinden oluşan bu bölgenin sınırları Sarıabat Ovası'ndan başlayıp Sandıras dağlarına kadar uzanır. Bölgenin en uçta bulunan ilçesi Beyağaç'tır. İlçe 1966 yılında "Eskere" ve "Sarıyer" köylerinin birleşmesiyle "Beyağaç Köyü"

adını almış, 1972 yılında ‘‘Belediye’’ olarak teşkilatlanmıştır.1991 yılında bağlı bulunduğu Kale ilçesinden ayrılarak fiilen ilçe olmuştur. Doğusunda Acıpayam ve Çameli; batısında Kale; Kuzeyinde Tavas; güneyinde Muğla ve Köyceğiz ilçeleri bulunmaktadır. Beyağaç, yerleşim olarak Yörük-Türkmen yoğunluğunun bulunduğu bir yöredir. Bölgede halen her yıl Eren Baba ve Yörük şenlikleri yapılmaktadır (Türktaş, 2012:10). Bölgenin en eski yerleşimlerinden birisi Kale’dir. Kuzeydoğusunda Tavas; kuzeybatısında Aydın; güneyinde Beyağaç; güneybatısında Muğla ile çevrilidir. Bölgenin üçüncü ilçesi olan Tavas’ın eski adı Yarengüme’ dir. Yâren sözcüğü Türkçede arkadaş, dost ve can yoldaşı; güme sözcüğü de avcılar tarafından kuş avlamak için gizlenmek amacıyla yapılan küçük barınaktır. Selçuklular döneminde yöreye gelen ilk Türk boylarının, bu yerin ormanlık ve avlanmaya elverişli olmasından dolayı birbirlerini seven ve sayan arkadaşların avlandıkları yer anlamına gelen Yârengüme adını verdikleri sanılmaktadır. İlçenin doğusunda Serinhisar ve Acıpayam; batısında aydın iline bağlı Karacasu; kuzeyinde Denizli merkez ve Babadağ; güneyinde Kale ve Beyağaç ilçeleri bulunmaktadır. İlçe, Kızılca, Tavas ve Barza ovaları üzerine kurulmuş olup etrafı dağlarla çevrilidir (Türktaş, 2012:11).

3. Bölge: Çal, Bekilli, Baklan ve Çivril ilçeleri bu bölge içerisinde yer alır. Bu bölgenin önemli ilçelerinden birisi Çal’dır. Çal’ın doğusunda Çivril ve Baklan ilçeleri; batısında Denizli Merkez ilçe ve Güney ilçesi; güneyinde Bozkurt ve Honaz ilçeleri; kuzeyinde Bekilli ve Ulubey ilçeleri bulunmaktadır. Arazi yapısı dalgalıdır. Büyük Menderes Nehri ilçe topraklarından geçmektedir (Türktaş, 2012:11).

Bölgenin diğer bir ilçesi, Çal ilçesine bağlı iken 1990 yılında ilçe olan ve Baklan Ovası'nın doğu kenarında kurulmuş olan Baklan ilçesidir. Bölgeyi fethettiği ve bugünkü baklan ilçesini kurduğu düşünülen Hüsameddin Dede'nin ismine izafeten uzun bir dönem Dedeköy olarak adlandırılmıştır. İlçe, Çal, Bozkurt, Çivril ilçeleri ve Afyonkarahisar iline komşudur (Türktaş, 2012:11). Bekilli ilçesi 1987 yılında Çal'dan ayrılarak ilçe olmuştur. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın uç beyleri Yahya ve Bekir Bey'ler tarafından fethedildiği için Bekirli adını aldığı sanılmaktadır. Sonraları bu ismin halk ağzında Bekilli haline geldiği tahmin edilmektedir (Türktaş, 2012:12). Bölgenin son ilçesi Çivril'in kuzeyinde Sivasslı; kuzeybatısında Karahallı; kuzeydoğusunda Sandıklı; güneydoğusunda Dinar; güneyinde Dazkırı ve Evciler ilçeleri bulunmaktadır. Güneybatısında ise Bekilli, Çal ve Baklan ilçeleri yer alır. Arazisinin % 54'ü düz ovanan oluşmaktadır. Bu ovanın kuzeyinde Bulkaz Dağları; kuzey batısında Kocayaka Dağları; güneydoğusunda ise Bozdağ vardır. Kuzey doğusunda yer alan Akdağ ilçenin en yüksek, Ege Bölgesi'nin ise ikinci yüksek dağı özelliğindedir. Işıklı kasabasından çıkan Büyük Menderes Nehri, Dinar ve Akdağ'dan çıkan pek çok kaynağın suları ile birleşerek 72 kilometrelik bir alana sahip olan Işıklı gölünü beslemektedir (Türktaş, 2012:12).

4. Bölge: Buldan, Güney, Sarayköy ve Babadağ ilçelerinin oluşturduğu bölgedir. Buldan, Denizli'nin en eski kent kültürüne sahip ilçesidir. 1779'da Aydın İline bağlı bucak, 1807 yıllarında yine Aydın'a bağlı ilçe olmuştur. 1883'te de Denizli sancağına bağlanmış ve Denizli'nin 1923'te il olması üzerine Buldan da Denizli'ye bağlı

ilçe olmuştur. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında 1920’de Yunanlarca işgal edilen Buldan, 04 Eylül 1922’de bağımsızlığına kavuşmuştur (Türktaş, 2012:12). Buldan ilçesi dokuma kültürüyle ön plana çıkan bir ilçedir. Buldan Ege Bölgesinin iç kısmında yer alır. Doğusunda Güney ilçesi, batısında Kuyucak, kuzeyinde Sarıgöl, güneyinde Sarayköy ilçeleriyle komşudur. Güney ilçesi 1948 yılında Buldan’dan ayrılarak ilçe olmuştur. Doğusunda Çal, batısında Buldan, kuzeyinde Uşak ile komşudur. Büyük Menderes Nehri ilçe sınırlarından geçmektedir. İlçe konumu itibarıyla suyu bol olan bir tepenin güney kısmında yer alır. Bu da tipik bir Yörük yerleşim özelliğini göstermektedir. Bu bölgenin diğer ilçesi Sarayköy’dür. Bu adın Sarıgöl’den geldiği düşünülmektedir. İlçe merkezinin yer aldığı ovanın geçmişte bataklık olması ve Sarıgöl denilmesi, zamanla Sarıgöl’ün Sarayköy’e dönüştüğü varsayımını oluşturmuştur. İlçe Büyük Menderes vadisinde kurulmuştur. İlçeye bağlı beldelerde yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş bulunan Yörük ve Türkmenler yaşamaktadır. Burada Yörük ve Türkmen gelenekleri hala canlı bir şekilde yaşatılmaktadır (Türktaş, 2012:12). Bölgenin diğer bir yerleşim yeri de eski adı Kadıköy olan Babadağ ilçesidir. Babadağ’ın Yeniköy olan ilk ismi, Kadıköy’e dönüşmüştür. Ancak bu isim İstanbul’daki Kadıköy ile karıştığundan ötürü, posta işlemlerinde sorunlar çıkmış, nahiye müdürlüğünün teklifi, belediye meclisinin kararı ile 1935 yılında Babadağ olmuştur. Bu ismi hemen eteğinde bulunduğu Babadağ’dan almıştır (Türktaş, 2012:12). Babadağ da tıpkı Buldan gibi Denizli’nin önemli dokuma merkezlerindedir.

5. Bölge: Bölge Denizli-Ankara yolu üzerinde ve çevresinde bulunan yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Bu bölge iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birisi Denizli'nin ilk yerleşim merkezlerinden birisi olan Honaz; diğeri de Hambat olarak adlandırılan Çardak ve Bozkurt ilçeleridir (Türktaş, 2012:12). Hambat Ovası, adını Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat döneminde yaptırılan Han-Âbat Kervansarayı'ndan almaktadır. Ova bölgenin en belirgin yüzey şeklidir. Hambat Ovası üzerinde yer alan çardak ilçesi Denizli'nin nüfus olarak küçük ilçelerinden birisidir. Burada Türkiye'nin önemli soda üretim yerlerinden birisi olan Acıgöl bulunmaktadır. İlçenin doğusunda Afyonkarahisar, batısında Bozkurt, güneyinde Acıpayam bulunmaktadır. Bölge coğrafi konumu itibarıyla önemli ticaret yollarının geçtiği önemli bir merkezdir (Türktaş, 2012:14). Hambat Ovası'nda kurulmuş olan diğeri bir yerleşim yeri ise 1990 yılında Çardaktan ayrılarak ilçe olan Bozkurt'tur. Burası da nüfus olarak küçük bir ilçedir. İlçe 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı Rus Savaşı sonrası Balkanlardan gelen göçmenler tarafından 1876 yılında kurulmuştur. Burada Balkan Türklerinin kendilerine has kültürlerini hala görebilmek mümkündür (Türktaş, 2012:14). Honaz ilçesi, Ege'nin en yüksek dağı olan Honaz Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur. Denizli'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir.

6. Bölge: Denizli Çukuru olarak adlandırılan bu bölge, Denizli merkez ilçe, Sarayköy ilçe merkezi ve Akköy ilçelerini kapsamaktadır. Bölge Honaz Dağı, Babadağ, Karcı Dağı ve Çökelez Dağları ile çevrilmiş geniş bir ovadır (Türktaş, 2012:15)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Şekil 4: Denizli İlçeler Haritası(<http://m.uyduharita.org/2016>)

4.1. Araştırma Alanı

4.1.1. Babadağ

4.1.1.1. Tarihsel Gelişim

İlçenin 700 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. İlk adı ‘‘Beşikmaya’’ olan Babadağ, daha sonra Kadıkeriyesi (Kadıköy) ismini almıştır. Bu ismin, geçmiş zamanlarda yaşanan halktan bir kişinin eğitim görenek kadı olmasıyla alındığı söylenmektedir. İlçenin Kanuni Sultan Süleyman devrine ait 1528 tapu defterinde köy olarak kaydı bulunmaktadır. Aynı kayıtlarda, Hisar, Ahıllı ve Oğuzlar köyleri de yer almaktadır. Hicri 1299'da civara demiryolu gelmesiyle Sarayköy ilçe, Kadıköy nahiye olmuştur. Kadıköy adı, İstanbul Posta İşlerinde İstanbul'un Kadıköy'ü ile karışıklıklar olmaya başlayınca, 1935 yılında sırtını yasladığı dağlardan esinlenerek ‘‘Babadağ’’ adını almıştır.

4.1.1.2. Konum-Ulaşım

Denizli il merkezinin 41 kilometre batısında, bugünkü ismine esas teşkil eden 2308 metre yükseklikteki Babadağ'ın Sarayköy ovasına bakan kuzey yamacında yer alan Babadağ, 180 kilometrekare yüzölçümüne, 720 metre rakıma sahiptir. 37° 48' kuzey paralelleri ile 28° 51' doğu meridyenleri arasındadır. Doğusunda Denizli, batısında Aydın'a bağlı Karacasu ilçesi, kuzeyinde Sarayköy, güneyinde Tavas ile komşudur (www.babadag.bel.tr/2016).

Babadağ'a ulaşım karayolu ile yapılabilmektedir. Babadağ' 1 Sarayköy – Denizli karayoluna bağlayan 16 kilometrelik yol 1997

yılında yeniden yapılmış, ilçeyi Karacasu'ya bağlayan yolun genişletme ve asfaltlama çalışmaları tamamlanmıştır (www.babadag.bel.tr/2016).

4.1.1.3. Coğrafi Yapı

Babadag'ın coğrafi yapısı dağlık ve engebelidir. Kuzeybatısından Yardan Çayı, doğusundan Koz Çayı akar. İlçede Akdeniz'in iç kesimlerinde görülen iklim hâkimdir.

4.1.1.4. Demografik Yapı

31Aralık 2015 tarihi itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ile nüfusu 6.445' tir (www.tuik.gov.tr/2020).

4.1.1.5. İdari Yapı

Babadag, 1877 yılında Belediye olmuş ve ilçe oluncaya kadar Sarayköy'e bağlı kalmıştır. 1988 yılında ilçe olmuştur. İlk ilçe olduğunda 10 köy, 3 mahalleye sahip olan Babadag, köylerden birinin ayrılarak Denizli merkeze bağlanması ile 9 köy, 3 mahalleye sahip olmuştur. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla, ilçenin statüsü büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur. İlçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 12 mahalle bulunmaktadır.

4.1.1.6. Ekonomik Yapı

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de dokumacılık, Babadag ekonomisindeki en önemli yeri oluşturmaktadır. Göçebe şeklinde Babadag'a yerleşen Yörükler, çobanlıkla ve koyunyünleriyle başlayan dokumacılığı, yıllar sonra sanayinin ve ulaşımın gelişmesiyle pamuklu dokumaya dönüşmüştür. Her evde ağaç tezgâhlarda dokunan ham bez

sayesinde ekonomi canlanmıştır. 1940'lı-1950'li yıllar, Babadağ'ın en hareketli ve en bereketli yılları olarak bilinir. Çünkü o yıllarda Türkiye'de, sadece birkaç devlet fabrikası ham bez üretirken Babadağ'da kurulan Salı pazarları bu ihtiyacı büyük oranda karşılamıştır. Yaklaşık 700 yıllık bir geçmişi olan dokumacılık, 1965'ten sonra el tezgâhlarından yarı otomatige, 1985'ten sonra da tam otomatik tezgâhlara geçerek sürekli canlılığını korumuştur. Günümüzde Babadağ'da dokunan ürünler arasında ham pike, kanaviçe, havlu, çarşaf ve çocuk bezi başta gelmektedir. Özel sektör özellikle dokumacılık üzerine yatırımlarını yapmaktadır. İlçe ticareti dokuma üzerine kurulmuştur. Dokuma hammaddesi olan iplik ilçe dışından temin edilmektedir. İlçe halkı genellikle fason dokumacılık yapmaktadır. Babadağ ilçesinden doğrudan ihracat yapılmamaktadır. Ancak Denizli ve İstanbul'da tekstil ihracatı yapan Babadağlı firmaların birçoğu, Babadağ ile ilişkilerini devam ettirmekte, Babadağlı dokumacılara fason mal dokutmaktadırlar. Şu anda Babadağ'da 1. ve 2. sanayi sitesinde 27 adet dokuma ve haşıl fabrikası faaliyet göstermektedir. Merkez ve köylerde önceden 5000 civarında motorlu tezgâh olmasına rağmen bu tezgâhlar zamanla yerini otomatik tezgâhlara bırakmıştır. Bu sebeple evlerde dokumacılık yapma oranı düşmüştür. Babadağ'daki çalışabilir nüfusun çoğu Babadağ'daki ve Denizli'deki fabrikalarda çalışmaktadır. İlçenin doğal yapısı tarıma elverişli değildir. Düşük olan nüfus yoğunluğunun çoğu dokumacılıkla uğraştığından, tarım ve hayvancılık ek bir faaliyet olarak yapılır ve bu faaliyet halkın geçim kaynağı değildir. Tamamı iç tüketime yönelik olmak üzere meyvecilik de yapılmaktadır. İlçedeki toplam tarım alanı

3315 hektardır. Tarım alanlarının %20'si makineli tarıma elverişli, %80'i hayvan gücüyle işlenebilir niteliktedir. Toprağın yapısı yem bitkileri ve kavun yetiştirmeye uygundur. Sulanabilir arazi az miktarda olup, kuru tarım yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak hububat yetiştirilmektedir. Sulu tarım yapılabilen yerlerde taze fasulye, börülce, domates, soğan, salatalık, sulama olmayan yerlerde buğday, arpa, nohut yetiştirilir. Kestane ağırlıklı olmak üzere ceviz, elma, kiraz, zeytin, üzüm gibi meyveler de yetiştirilmektedir. Civar kesimlerde özel mülkiyete ait olan 30.000 yabancı kestanelikler aşılansarak bir gelir kaynağı yaratma yoluna gidilmektedir (www.babadag.bel.tr/2016).

4.1.1.7. Kültürel Yapı

Babadağ halkının tamamı Yörük-Türkmen'dir. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan kültürel unsurlar, kullanılan araç gereçlerde günümüzde de etkisini göstermektedir. Babadağ'ın yaylalarında, evlerinde, dokuduğu ürünlerde, törenlerde geleneksel Türk Kültürü'nün izleri görülmektedir. Babadağ halk kültürünü geleneksel ve göçebe hâkim Türk kültürü yanında, yerleşik hayat tarzı ve coğrafi yapı unsurları, hayvancılığa dayalı göçebe kültür oluşturmuştur (Arslan, 1999:215). Bununla birlikte ilçede hâkim ekonomik faaliyet olan dokumacılık birçok kültürel unsuru etkilemiştir.

4.1.1.8. Babadağ'da Geçiş Dönemleri

- Doğum

Doğum Öncesi Uygulamalar: Babadağ'da doğum öncesine yönelik uygulamalarla ilgili bilgi alınamamış, kaynak kişiler uygulamaları “batıl inanç” olarak tanımlamıştır. Bebeğin cinsiyetine yönelik tahminlerde de fal nitelikli olanlardan ziyade annenin fiziksel görüntüsü ve yedikleriyle ilişkilendirdiklerini belirtmişlerdir.

Doğum Sırası Uygulamalar: Doğumun rahat geçmesine yönelik uygulamalarla ilgili kaynak kişilerden bilgi alınamamıştır. Geçmişte doğum yapanın annesinin doğum sırasında kızının yanına giremediğini belirtmişler ve bunu da “kızın annesi dayanamaz” şeklinde ifade etmişlerdir.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Komşular doğum yapan anneye, süt yapması amacıyla, bakır kaplar içinde bulamaç³² tatlısı götürürler ve kapların içlerine isimlerini yazarlar. Doğumla aynı gün ya da birkaç gün sonra kesilen kurban ile pişirilen keşkek bu kaplarla komşulara ulaştırılır. Buna “bebeğin akidesi” denir. Bebeğin ve annenin doğumdan sonra kırk gün çıkmaması ve “kırklama” uygulaması ve bebeğin tuzlanması Babadağ için yaygın bir uygulamadır.

- Evlenme

Babadağ'ın tek ekonomik faaliyetinin dokumacılık olması ve dokumacılıkta da ailenin tüm fertlerinin çalışması, evlilik yaşının

³² Pekmez ve nişastayla pişirilen bir tatlıdır, sütü arttırdığı düşüncesiyle yeni doğum yapan anneye götürülür.

küçük olmasına sebep olmuştur. Böylece eşleri de ailenin yeni elemanı olarak üretime katkı sağlamıştır. Geçmişte Babadağ' da uygulanan birçok evlenme âdeti günümüzde uygulanmamaktadır.

Evlenme Öncesi Uygulamalar

Kız Bakma-Kız Görme: Erkeklerde evlilik yaşı 16-17, kızlarda 15 olan Babadağ'da, erkekler ve kızlar birbirlerini “pazar gezmesi” olarak adlandırılan düğün evleri civarında, okul yolunda yapılan gezmelerde ya da “piyasa³³” adı verilen Yardan Çayı yolunda yapılan gezmelerde görürler. Bu şekilde beğendikleri kızlara talip olurlar. Eğer bu şekilde beğenilen kız yok ise görücülükle eş bulunur.

Kız İsteme- Söz Kesme: Aday belirlendikten sonra erkeğin babası, annesi ve birkaç akraba kızı çalışırken görmek için habersiz evlerine giderler. Kahve içerler, ayrılırken tekrar görüşmek için gün belirlemek isterler. Kız evi isteksiz olsa da reddetmez ama soğuk davranır, istekliyse sıcak bir biçimde karşılar. Kız evi talibe olumlu cevap verecekse, “söz mendili”, bir şişe kolonya ya da çiçek verir.

Nişan: Söz kesiminden sonra nişan günü belirlenir. Kızın nişanda giyeceği kıyafet diktirilir, takıyla ilgili anlaşılır. Erkeklerin katılmadığı, kız evinde gerçekleşen nişan töreni için tanıdık kadınlara haber verilir. Nişan günü, erkek tarafı vişne ve pekmez şerbeti getirir, lokum yenir ve mahalli çalgılarla kadınlar eğlenir. Erkek tarafı kıza takılarını takar, eğlence geç saatlere kadar sürer. Nişanın ertesi günü nişan bohçaları sinilerle kız evine taşınır.

³³ “Piyasa” bayramının son günü yapılan gezmeye verilen addır.

Düğün: Babadağ'da düğün mevsimi ilkbahar ve yaz mevsimidir. Düğün gününden on gün önceki cuma günü, erkek evinde “tahıl günü³⁴” yapılır ve erkek evine bayrak asılır. Erkek evine bayrak asılması, düğüne on gün kaldığının göstergesidir ve düğün için davetiyedir. Cumartesi günü öğlen saatinde belediye salonunda nikâh töreni yapılır. Nikâhtan sonra damadın arkadaşları akşam yapılacak “tamaşa³⁵” hazırlıklarına başlarlar, gelin ve yakın arkadaşları ise kıra çıkarlar, burada tef çalıp oynarlar. Gelin ve arkadaşlarının kırdaki eğlencesine “sarmaşık” denir. Aynı gün kız evinde, kızın arkadaşları ve akrabaları yemek yer.

Çeyiz Götürme-Çeyiz Serme: Babadağ'da çeyiz serme “tahıl günü”nü takip eden pazar günü yapılır ve adına “baş çözmesi” denir. Kızın çeyizi hazırlanır, gelen misafirlere çeyize bakar. Aynı akşam kızın evinde kızın arkadaşları yemek yer ve küçük bir eğlence düzenlenir. Buna “baş çözmesi kınası” denir.

Kına Gecesi: Kına geceleri, havanın durumuna bağlı olarak kız evinin yakınındaki sokakta ya da “kapı altı” diye tabir edilen kapalı mekânlarında yapılır. İki kına gecesi yapılır. Birincisi düğünden iki gün önce cuma gecesi yapılır ve adına “küçük kına” denir. “Küçük kına” gecesi gelin, arkadaşları ve komşuların katıldığı bir gecedir. Gelinin el ve ayaklarına ip kınası yakılır, gelin ve arkadaşları o geceyi gelinin evinde sabaha kadar eğlenerek geçirir. Gelin ve arkadaşlarının

³⁴ Cuma namazı çıkışında cemaate ve misafirlere, pişirilmiş tane mısırların üzerine kavrulmuş susam, ceviz ve kaba şeker ilave edilerek ikram edilen uygulamanın adıdır. Kız evine darıdan iki-üç sini gönderilir.

³⁵ İçkili, türkülü eğlenceye verilen addır.

kaldığı oda kız evinin “kaşık kalıbı” denilen en büyük odasında kalırlar. Cumartesi gecesı “büyük kına” yapılır, bu geceye erkek tarafının kadınları da katılır. Sarayköy’den gelen tefçi kadınlarla geç saatlere kadar eğlenilir.

Gelin Alma: Pazar sabahı gelin gelinliğini giyer ve erkek tarafını bekler. Bekleme sırasında gelin yemek masasının üstüne oturur, eve gelen gelini seyrederek. Evde ayrılırken küçük çocukların elini öper³⁶. Damat gelin almaya gitmez, gelin atın üzerinde erkek evine götürülür. Gelinin kendini yalnız hissetmemesi amacıyla, geline birkaç akraba ve arkadaşı da eşlik eder. Gelin eve geldikten sonra damadın arkadaşları, damadı gezmeye götürürler. Bu uygulamaya “damat gezdirmesi” denir. Erkek evinde yemek hazırlanır kız evine sinilerle gönderilir.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Gelin Ertesi: Babadağ’da düğünün hemen sonrasında yapılır. Gelin misafirleri gelinliğiyle karşılar. Akşam ise kız tarafı ve tüm akrabalarına erkek evinde yemek verilir ve bu yemeğe “adön³⁷” denir. Çarşamba akşamı kız tarafı erkek tarafını “adön” ziyafetine davet eder.

-Ölüm

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Babadağ’da ölümü çağrıştıran hallere ve ölümünden kaçmak için uygulanan ritüellerle ilgili bilgi alınamamıştır.

³⁶ Küçük çocukların ellerinin öpülme sebebini kaynak kişiler açıklayamamışlardır.

³⁷ Anlamını kaynak kişiler açıklayamamışlardır.

Ölüm Sırası Uygulamalar: Ölüm Babadağ için tezgâhların tamamının durduğu bir olaydır. Herkes yardımcı olmak için çaba gösterir, komşular yemek yapar. Cenaze defnedildikten sonra kabristanda taziyeler iletilir. Babadağ'ın kabristanda gerçekleştirdiği taziye törenine “Babadağ Usulu” denir. Babadağ usulü cenaze töreninde; definden sonra kabristanda cemaat iki sıra olur. Cenaze sahipleri en yaşlıları önde olmak üzere sıra halinde iki sıranın ortasından geçerler. Cemaat sağ elleri göğüsleri üzerinde “El hükmülillah: Allah'ın hükmüne razı ol!” derler, cenaze sahipleri de yine sağ elleri göğüslerinin üzerinde “ Amenna ve saddakna: Allah'ın emrine razıyım” diye cevap verirler. Daha sonra cenaze sahipleri dışında herkes tezgâhlarının başına geçer.

Ölüm Sonrası Uygulamalar: Cenaze evine taziye gelmek isteyenler gelirken yemek getirirler. Eş, dost, akraba 40 gün boyunca yemek getirir ve cenaze sahipleriyle birlikte yer. Bunun amacı onları yalnız bırakmamak, acılarını paylaşmaktır. Ölümün 7. ve 52. günlerinde dua okutulur.

4.1.2. Buldan

4.1.2.1. Tarihsel Gelişim

Buldan'ın tarihi M.Ö. 2. yüzyıla kadar gitmektedir. Buldan sırasıyla Frik, Siluus, Lidya, Hitit, Roma ve Bizans İmparatorluğu'na ev sahipliği yapmıştır. 1530 yılında yazılmış olan Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu defterinde Buldan, “Buladan” adıyla Denizli'ye bağlı bir yerleşim yeri olarak geçmektedir. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserinin 634. sayfasında Buldan'dan “Buladan” olarak bahsetmekte

ve her hafta pazar kurulduğunu anlatmaktadır. Denizli ve çevresinde görülen ilk Türk birlikleri, 1070 yılında Afşin Bey komutasındaki Türk birlikleridir. 1071 Malazgirt Savaşı'yla Türklere Anadolu'nun kapıları açılmış, Kılıçarslan Denizli'yi 1102 'de fethetmiştir. 1119' da Bizans Batı Anadolu'da kaybettiği bazı yerleri ve Denizli'yi geri almıştır. 1211 yılında yapılan savaş sonucu Anadolu Selçuklu Devleti ile Bizans arasında sınır belirlenmiş, bu sınıra göre Sarayköy ve Denizli yöresi Anadolu Selçuklularının sınırında, Buldan ise Bizans sınırında kalmıştır. 1368 yılında Germiyanogulları tarafından tamamen Türklerin eline geçen Buldan, 1390 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Mondros Müzakeresi ile Türkiye işgal edilmeye başlamış, Batı Anadolu'ya Yunanlılar asker çıkarmıştır. 5 Temmuz 1920 tarihinden 4 Eylül 1922 tarihine kadar düşman işgalinde kalmıştır (Buldan Kaymakamlığı, Zorlu, 2015: 10).

4.1.2.2. Konum-Ulaşım

Denizli'nin ilçesi olan Buldan 38° 3' kuzey paralelleri ile 28° 49' doğu meridyenleri arasındadır. 518 kilometrekare yüzölçümüne sahip ilçenin rakımı 690 metredir. Buldan doğuda Güney İlçesi, batıda Kuyucak, kuzeyde Sarıgöl, güneyde Sarayköy ilçeleriyle komşudur (www.buldan.bel.tr/2016). Buldan Denizli' ye 45 kilometre uzaklıktadır, ulaşım kara yoluyla sağlanabilmektedir. İlçeye, İzmir-Aydın-Denizli karayolu ve Salihli-Alaşehir-Denizli karayolu ile ulaşılabilir (www.buldan.bel.tr/2016).

4.1.2.3. Coğrafi Yapı

İlçe Ege Bölgesinin iç kısmında yer alır. Yüzey şekilleri dalgalı olan ilçede, alçak ovalar ve platolar birbirini tamamlar. Arazinin tamamı denizden yüksektir. Buldan platosu alçalarak Sarayköy tabakasına ulaşır. İlçenin diğer alanları dağ ve platolarla kaplıdır. İlçenin güneyini ve batısını Aydın dağları kaplar. Geyleli, Kumralı, Karlık tepeleri bu dağların doruk noktalarıdır. Kuzey batısı, kuzeyi, kuzey doğusu İç Ege'nin engebeli arazileriyle kaplıdır. Bu bölgenin batısı yayladır. Dağ ve orman içi köyleri bu alanda yer alır (www.buldan.bel.tr/2016).

Büyük Menderes Nehri'ne dökülen Buldan Çayı, Çayır Deresi ve Kestane Deresi'nin birleşmesiyle oluşur. Kadıköy Çayı Derbent Sulama Barajı'nda birikir. İçme Deresi, Karadere, Çayır Deresi önemli derelerdir. İlçe merkezinin batısında 1500m yükseklikte, dağ içi düzlüğünde, ilçenin mesire alanı olan Süleymanlı gölü vardır. Buldan'ın doğusuna doğru arazi yüksekliği giderek azalır. İlçe topraklarının yaklaşık üçte birinin bulunduğu bu bölge, Adıgüzeller Barajı'nın sularıyla verimini giderek arttırmaktadır. Büyük Menderes Ovasının tarıma elverişli toprakları üzerinde Yenicekent, Doğan, Oğuz, Mahmutlu ve Bölmekaya köyleri kuruludur. Buldan ormanlarında kızılçam, alıç, bodur ardıç ve meşe ağaçları bulunur. İlçe geçirdiği iki büyük yangında ormanlarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir. İlçedeki ağaçlandırma çalışmaları devam etmektedir (Zorlu, 2015: 12, www.buldan.bel.tr/2016).

Buldan, iklim çeşitliliğinin görüldüğü bir ilçedir. İlçenin doğusunda yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağmurludur. Hiç kar yağmaz, don olayına rastlanmaz. Yıllık yağış ortalaması 600-700 metrekaredir. Güney ve batısındaki dağların deniz etkisini azaltması yüzünden Tosunlar, Kuyucak ve Sarayköy'e göre daha az yağış alır. Akdeniz iklimini andıran bir iklim görülür. İç kesimlere gidildikçe iklim karasallaşır. Yazları sıcak, kuraktır. Kışlar soğuk ve kar yağışlıdır, don olayı görülür. İlçenin üç tarafı dağlarla kaplı olduğundan sert rüzgârlara rastlanmaz. Yüksek dağlar hava dolaşımını olumsuz etkilediğinden kış aylarında hava kirliliği artmaktadır (www.buldan.bel.tr/2016).

4.1.2.4. Demografik Yapı

31.Aralık 2019 tarihi itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçe nüfusu 27.179' dur. Merkez nüfusun 13280 'si erkek, 13899'si kadın nüfustur. 2018 yılında 27.241 olan ilçe nüfusu, 2019 yılında %0,23'lük azalma kaydetmiştir (www.tuik.gov.tr/2020).

4.1.2.5. İdari Yapı

Buldan 1779'da Aydın İline bağlı bucak, 1807 yıllarında yine Aydın'a bağlı ilçe olmuştur. 1883'te Denizli sancağına bağlanmış ve Denizli'nin 1923'de il olması üzerine Buldan da Denizli'ye bağlı ilçe olmuştur (www.buldan.bel.tr/2016). 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla, ilçenin statüsü büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur İlçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 27 mahalle bulunmaktadır.

4.1.2.6. Ekonomik Yapı

Buldan eski zamanlardan beri önemli ticaret yolları üzerinde olması sebebiyle stratejik bir konuma sahip olmuştur. Bu stratejik konumunu sürdürmüş, başta ticaret ve dokuma olmak üzere birçok alanda kendini geliştirmiştir (Doğan, 1992:251).Buldan'ın ekonomisi birincil ve ikincil faaliyetlere dayanmaktadır. İkincil faaliyetler içinde yer alan dokumacılık, Buldan'ın önemli geçim kaynaklarından ve geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Dokumacılık ve işlemeciliği el sanatlarıyla birleştirmişler ve ortaya çıkardıkları güzel ve kaliteli ürünlerle, yörenin ve ülkenin dokuma merkezi haline gelmişlerdir. Kısa bir süre sonra Buldan ürünlerinin ünü yayılmış ve saraya ürünler hazırlayıp göndermişlerdir. Osman Gazi'nin şalı, elbisesi, Genç, Osman'ın gömleği, Barbaros Hayrettin Paşa'nın şalı, Yıldırım Beyazıt'ın kızının gelinliği Buldan'da dokunmuştur. Buldan dokuma merkezi konumunu 1950'li yıllara kadar sürdürmüştür ancak bundan sonra ivme kazanması gerekirken, düşüşe geçmiştir. Günümüzde Buldan'da dokumacılık neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Türkiye genelinde yaşanan tekstil krizi Buldan'ı da etkilemiş ve halk ev tekstiline yönelmiştir (Zorlu, 2015: 13).

Buldan merkezde dokumacılık önemli bir geçim kaynağıyken çevre mahallelerde(köylerde) tarım ve hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Buldan'daki iklim çeşitliliği tarımsal zenginliği beraberinde getirmiştir. Toprakları verimli olan ilçede, alçak bölgelerde pamuk, sultaniye üzüm, incir ve tahıl; yüksek yerlerde özellikle tütün ve yaz sebzeleri üretilir. Narlıdere tarafında nar,

Alandız ve Kaşıkçı yaylalarında kiraz, kestane ve ceviz önemli gelir kaynağıdır. Yenicekent ve çevresi Türkiye'nin ilk turfanda üzümünü piyasaya sürmüştür. Son yıllarda yayla köylerinde elma, Kadıköy'de şeftali üretimi önem kazanmıştır. Bunların dışında, buğday, arpa, pamuk, baklagiller ekilmekte ve kekik üreticiliği de yapılmaktadır (www.buldan.bel.tr/2016).

Buldan, üçüncül ekonomik faaliyetler içinde yer alan turizm için elverişli bir ilçedir ve turizmin canlandırılması için çalışılmaktadır. İlçedeki turizm odakları; kent kültürünün taşıyıcısı Buldan Evleri, Tripolis Harabeleri, Yayla Gölü, Yenice Kaplıcaları, Kestane Deresi'dir.

4.1.2.7. Kültürel Yapı

Buldan yöresinin kültürel dokusunun oluşmasında hem Yörük-Türkmen kültür geleneğine bağlı karakteristik özellikleri hem de Denizli'yi Aydın, Manisa, Uşak bölgeleriyle kaynaştıran geçiş özelliğinin etkisi vardır. Bu yönüyle, Türk kültür özelliklerini taşıyan ve yaşatan bir özelliğe sahiptir (Arslan, 2006: 714).

4.1.2.8. Buldan'da Geçiş Dönemleri

Buldan'daki geçiş döneminde uygulanan inanış ve adetler değişikliğe uğramıştır, birçoğu ise artık uygulanmamaktadır. Buldan'da ölüm geçiş dönemi uygulamaları farklılaşarak devam etmektedir. Eskiden komşular ve akrabalar yemek götürürken günümüzde pide dağıtılmaktadır. Eve taziyeye gelenler yine ağırlıklı olarak şeker getirmektedir.

-Doğum

Buldan'da doğum geçiş döneminde gerçekleştirilen uygulamalar, geleneksel Türk Kültürü uygulamalarıyla birçok yönden benzerlik göstermektedir. Özellikle doğum öncesi ve doğum sonrası uygulamalar Anadolu'da birçok yörede görülen uygulamalardır. Buldan'daki doğum geçiş dönemiyle ilgili olarak yapılan görüşmelerde, doğumu kolaylaştırmaya yönelik uygulamalara, anne ve bebeğin kötülüklerden korunması amacıyla gerçekleştirilen adetlere rastlanmamıştır.

Doğum Öncesi Uygulamalar: Buldan'da doğum öncesi uygulamalar, geleneksel Türk Kültürü'ndeki uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Özellikle bebeğin cinsiyetine ilişkin uygulamalar yaygın olarak görülen uygulamalardır. Buldan'daki doğum öncesi uygulamaları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

-Anne adayı tatlıyı çok yiyorsa erkek, ekşiyi çok yiyorsa kız doğacağı düşünülür. Bununla ilgili diğer yörelerde olduğu gibi yaygın olan söylem aşağıdaki şekildedir:

“Ye tatlıyı doğur Hakkı'yl, Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi...”

-Anne adayının yüzü güzelleşiyorsa kız, çirkinleşiyorsa erkek bebek,

-Anne adayı etli yemekleri çok yiyorsa erkek, meyveyi çok yiyorsa kız bebek,

-Annenin karnı yukarıdaysa erkek, yayılmışsa kız,

-Anne adayından habersiz oturacağı minderin bir tarafına makas, bir tarafına bıçak konulur. Anne makas olan tarafa oturursa kız, bıçak

olan tarafa oturursa erkek olacağı düşünülür. Buldan'da bebek hazırlıkları ilk bebek için yapılır. Bebek annenin ilk bebeği, anneannenin ilk torunu ise doğumdan önce anneanne, bebeğin ihtiyacı olan eşyaların konulduğu bebek çeyizi hazırlar. Buna “bebek pusatı” denir. Anneanne bebek çeyizini sergiler ve görmeleri için komşularını davet eder.

Doğum Sırası Uygulamalar: Buldan'da görüşülen kaynak kişiler, doğumun rahat geçmesi için uygulanan doğum sırası ritüellerden bahsetmemiştir.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Bebek doğduğunda “bebek şerbeti” hazırlanır. Genellikle karanfil, hindistan cevizi, tarçın karışımından hazırlanan şerbet, bebek doğduğunda ziyarete gelen misafirlere ikram edilir. Ayrıca annenin sütü artsın diye anneye de içirilir. Bebeğin doğumunun üçüncü günü, anneanne bebek pusatını götürür. Beraberinde çorba, ciğer kavurma ve tatlı olarak kadayıf, pekmez bulamacı, baklava veya pekmezli saraylı tatlılarından biri götürülür. Bebek ilk bebek ise anneanne ve babaanneler hediye olarak altın takarlar, eğer ilk değilse altın takılmaz. Doğumun dördüncü günü bebek evinde az sayıda katılımla mevlit okutulur ve yemek verilir. Bebeğin göbek bağı düştükten sonra “mersinleme” yapılır. Bebeğin güzel kokması, ter kokmaması için yapılan bu uygulamada mersin otu havanda dövülür, toz haline getirilir ve tülbentten geçirilir. Tuz da havanda dövülüp toz haline getirildikten sonra tülbentten geçirilir ve toz halindeki mersin ile karıştırılır. Bebek ılık suyla yıkandıktan sonra karışım tüm vücuduna sürülür ve bebek sarılır. 6-8 saat sarılı vaziyette

bekletilir, açıldıktan sonra tekrar ılık suyla yıkanır, abdest aldırılır, kurulanır ve giydirilir. Kuruyarak düşen göbek bağı, erkek ise camiye gitsin diye caminin avlusuna gömülür, kız ise evine bağlı olsun diye çeyiz sandığına konur. Doğumdan sonra bebek her gün yıkanır.

Geleneksel Türk Kültürü'nde yaygın olan bebeğin ilk kırk gün dışarı çıkmaması âdeti Buldan'da da görülmektedir. Buldan'da bebek ve annesi ilk kırk gün dışarı çıkmaz. Bebeğin doğumunun yirminci günü yarı kırk çıkarması yapılır. Doğumun kırkinci günü bebek ve anne kırklanır. Buldan'da kırklama uygulaması için cami çevresinden kırk küçük taş toplanır, bir bezin içine yerleştirilir ve bebeğin banyo yapacağı suyun içine konur. Bebek ve anne ayrı odalarda banyo yaparlar. Kırklanma bittikten sonra bebeğin uslu olması için dilinin üstüne kiremit konur. Bebek bu uygulamadan sonra dışarı çıkarılır. Annenin bebeği akraba ve komşularına götürmesine “bebek gezdirme” denir. Ziyarete gidilen evler bebeğe hediye olarak mendil veya çorap, sağlıklı olsun diye yumurta verir. Bebeğin ilk dişi çıktığında diş bulguru kaynatılır ve tüm mahalleye dağıtılır. Buna “diş hediği” denir. Yürümeye başlayan çocuklara “ayak kesme” adı verilen tören yapılır. Yürüyerek camiye kadar götürülen çocuğun ayağına ip bağlanır ve altından yumurta dolaştırılır. Bu uygulama çocuğun camiye alışkın olması için yapılan bir uygulamadır. Hayatın başlangıcı olan doğum geçiş dönemiyle ilgili Buldan'da gerçekleştirilen uygulamaların çoğunluğu günümüzde de devam etmektedir.

- Evlenme

Buldan, önemli geçiş dönemlerinden olan evlilik sürecini mutlulukla karşılamaktadır. Bu dönem içinde gerçekleştirilen birçok uygulama günümüzde yapılmamaktadır. Geçmişte sokaklarda ve kadın erkek ayrı yapılan ve birçok uygulamayı barındıran düğünler günümüzde salonlarda yapılmaktadır.

Evlenme Öncesi Uygulamalar:

Kız Bakma-Kız Görme: Evlilik öncesi uygulamalardan kız beğenme, Buldan'da düğünlerde ve sinemaya³⁸ gidiş gelişlerde olur. Buldan'a geçmişte kadın ve erkek düğünleri ayrı yapılır. Kadınların düğününe erkekler, erkeklerin düğününe kadınlar giremez. Bekâr erkekler, kadınların düğününü iyi gören ama kendilerinin görünmeyeceği bir yerden düğüne gelen genç kızları izler, kendilerinde kız beğenirler. Kızlar da erkeklerin onları izlediğini bilir, bilmezden gelirler. Diğer kız görme yöntemlerinden olan sinema gidiş dönüş yolunda kız beğenme, kadınlar ve çocuklara matine düzenlenen pazar günüdür. Genç kızlar o gün en güzel elbiselerini giyer, süslenir sinemaya giderler. Genç erkekler de sinemanın karşısında sıralanır, buradan sinemaya gelen ya da sinemadan evine dönen genç kızlara bakar, beğenirler. Milli bayramlar, 4 Eylül Buldan Kurtuluş Günü Şenlikleri ve deve güreşleri de kız beğenmek için uygun yerlerdir. Askerliğini yapmış ve evlilik çağına gelmiş erkek kendisine kız beğenememiş ise eş dost yardımıyla kız bulunur.

³⁸ Buldan'da 1960'lı yıllarda üç tane sinema vardır.

Kız İsteme- Söz Kesme: Kız beğenildikten sonra kızın annesine haber gönderilir, tepkisi ölçülür. Kızın ailesinin ve kendisinin istekli olup olmadığı araştırılır. Bir olumsuzluk olmadığına kanaat getirilirse kız kimin isteyeceğine karar verilir. Kızı istemeye gidecek olan kişilerin itibarlı ve ağız laf yapan kişiler olmasına dikkat edilir. Kızı istemeye gidecek olan kişinin itibarlı olması hem kız hem de erkek ailesi için çok önemlidir. Genellikle kız istemeye erkeğin babası gitmez. Erkeğin gitmesi adet değildi. Buldan'da kız istemeye gece gidilir. Kız tarafı istekli olsa bile ilk gidişte evet demez: “etrafa sorup soruşturalım” der, ikinci gidişte: “büyüklerimize danışalım” der, üçüncü gidişte “büyüklerimizin uygun bulduğunu biz de uygun bulduk” der ve erkek tarafına söz kesim belirtisi olarak işlenmiş mendil verir. Bu mendile “tutu” denir.

Nişan: Buldan'da bir küçük bir de büyük nişan yapılır. Küçük nişan aile ve çok yakınlar arasında olur. Büyük nişanda çok harcama yapılır, katılım çok olur. Nişanın tüm masraflarını erkek tarafı karşılar. Erkeğin ekonomik durumuna göre kıza altın, küpe, bilezik, giysi alınır. Düğünde yapılacak harcamalar konuşulur, ekonomik duruma göre alınacaklar ve takılacaklar belirlenir. Kız evi ve erkek evi karşılıklı bohça hazırlar. Taraflar düğün zamanına kadar her vesile ile birbirlerine hediye alıp verirlerdi. Eğer nişanlılık süresi Buldan'ın kurtuluş gününe rastlamışsa, erkek tarafı kız tarafına oğlak hediye eder. Oğlak kurtuluş günü kesilir ve vakıf alanında, kız tarafının erkek tarafını çağırarak verdiği davette yenir. Nişanlılık süresi kurban bayramına rastlarsa erkek tarafı kız tarafına mutlaka güzel bir koç gönderir. Gönderilen koçun güzel olmaması kız tarafına değer

verilmediğini gösterir, nişanın bozulmasına bile sebep olur. Bu sebeple, koçun seçimine ayrı bir önem verilir. Koçun üzerine fistanlık örtülür, alınına ayna, boynuzlarına portakal takılır. Bir de altın, beşibirlik ya da bilezik hediye edilir.

Günümüzde nişan adetlerinin bazıları devam etmektedir. Masraflar erkek tarafından karşılanmakta ancak nişan kız evinde olmaktadır. Karşılıklı bohça verme ve bayramda koç alma âdeti devam eden âdetlerdir.

Evlenme Sırası Uygulamalar

Düğün: Düğüne çağrı oku ile yapılır. Oku davet edilen kişinin yakınlığına göre değişir. Şeker, havlu, kumaş davet sırasında verilen hediyelerdir. Günümüzde davet Buldan merkezde kâğıt davetiyelerle gerçekleştirilmektedir. Köylerde ise oku âdeti devam etmektedir. Geçmişte Buldan'da düğün zamanı sonbahar mevsimidir. Bunun sebebi geçmişte ulaşımın bu kadar kolay olmamasıdır. Bu sebeple yöreler, kendi yetiştirdikleri ürünlerle yetinmek zorunda kaldıklarından sebze ve meyvenin bol olduğu sonbahar mevsimini düğün zamanı olarak seçerler. Bir başka sebep Buldan'da tarımın da önemli bir ekonomik faaliyet olmasıdır. Tarımla geçimini sağlayan ailelerin düğün yapabilmeleri için mahsullerini satmaları gerekir. Günümüzde Buldan merkezde düğün yaz aylarında yapılırken, köylerinde sonbahar ve kış aylarında yapılmaktadır.

Erkek düğünü için Denizli’den “tam çalgı³⁹” tutulur, kız düğünü için Sarayköy’den kadın çalgıcılar getirilir. Her mahallede bulunan dibek taşında düğünden bir hafta önce damadın arkadaşları toplanır, keşkek döverler. Şarkılar söylenerek, eğlenerek buğdayı keşkek yapılacak kıvama getirirler. Erkek düğünü cumartesi öğleden sonra davulcuların gelmesiyle başlar. Düğünün düzenini sağlayan, düğünü idare eden kişiye “bayraktar⁴⁰” denir. Herkes düğünün en kalabalık anında oynamak ister, daha önce ya da daha sonra oynamak makbul sayılmaz. Gelin ve damada davetlilerin takı takma âdeti yaygın değildir. Onun yerine yeni çiftin evinin eksiklerini tamamlanır. Takılan takılar, erkeğin ailesine verilir. Günümüzde bu uygulama yaygın olmasa da devam etmektedir.

Çeyiz Götürme- Çeyiz Gösterme: Düğünün başlamasıyla birlikte kızın hazırladığı çeyizler, gelin gideceği eve giderdi ve iplere serilerek konu komşunun görmesi sağlanır. Günümüzde bu uygulama da devam etmemektedir.

Kına Gecesi: Kadınlar tarafından kız evinde yapılan, kızın arkadaşlarının katıldığı eğlencedir. Kına gecesinin amacı gelini ağlatmaktır, bu amaçla türküler söylenerek gelin ağlatılır. Günümüzde de uygulanan bir adettir.

Gelin Alma: Pazar günü öğleden sonra gelin almaya gidilir, gelin dualarla ata biner. Eve geldiğinde gelin kapıdan girerken bolluk ve bereket getirmesi için, başından para ve kâğıda sarılı şeker atılır. Gelin

³⁹ Bir büyük davul, bir trampet, birkaç nefesli çalgı ve bir klarnetten oluşur.

⁴⁰Düğüne gelenleri yaş ve sosyal duruma göre oyuna kaldırmak temel görevidir.Bayraktarlar güzel oyun oynarlar

eve girdikten sonra damat oyuna kalkar, bu sırada damada para verilirdi. Daha sonra damat ve arkadaşları gezmeye gider. Buna ‘‘ damat gezdirmesi’’ denir. Daha sonra damat eve gelir ve düğün sona erer. Günümüzde Buldan düğün adetleri değişmiştir. Düğünler, Buldan merkezde salonda yapılmakta ve geçmişte yapılan birçok uygulama günümüzde devam etmemektedir.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Gelin ertesi, gelin paçası, duvak gibi isimlerle anılan evlenme sonrası uygulamalar Buldan’da uygulanmamıştır. Sadece düğünü takip eden dördüncü gün kızın annesi erkek tarafını yemeğe davet eder. Beraber yemek yerler.

-Ölüm

Hayatın sonunu ifade eden ölüm geçiş dönemi, Buldan’da İslami usullere göre gerçekleştirilen ve yardımlaşmanın olduğu, üzüntünün paylaşıldığı dönemi ifade etmektedir. Ölüm geçiş döneminde geleneksel Türk Kültürü’nde farklı yörelerde görülen ölümü çağrıştıran durumlara dair bir bilgi alınamamıştır.

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Buldan’da ölümü çağrıştıran hallere hastalığın olması ifadesi kullanılmıştır ancak ölüme dair herhangi bir batıl inançtan bahsedilmemiştir.

Ölüm Sırası Uygulamalar: ‘‘Ölü öldüğünde’’ evde çığlıklar atılır, feryat edilir. Bütün komşu ve akrabalar cenaze evine giderler. Cenaze sahibinin yemek yapacak gücü olmayacağı düşüncesiyle yemek götürürler. Evden cenaze kabristana giderken de ölüm anında olduğu

gibi kadınlar feryat ederler. Feryat etmek adettendir. Cenazenin arkasından feryat edilmemesi ölenin seveni olmadığı, ölümünün beklendiği manasına gelir, yakınları ayıplanır. Bu yüzden usulen de olsa feryat edilir. Cenaze İslami usullere göre defnedilir. Kabristanda taziyeler iletilir.

Ölüm Sonrası Uygulamalar: Cenaze evine haftalarca hatta aylarca taziyeye gelenler olur. Bu ziyaretlere “buruşma” denir. Ölümün verdiği üzüntü, ayrılmanın yaşattığı acıdan ötürü insanlar yüzlerini buruşturarak oturdukları için “buruşma” adı verilmiştir. Taziyeye gitmeyene gönül konur, kimin gidip kimin gitmediği tek tek hesaplanır. Buruşmaya küçük de olsa bir şeyler götürmek adettir. Götürülenlerin başında şeker gelir.

4.1.3. Çivril

4.1.3.1. Tarihsel Gelişim

Çivril, M.Ö. 4000 yıllarında Kalkolitik Çağ ile yerleşim yeri olarak kullanılmaya başlamış ve verimli ovası nedeniyle tarihin her döneminde değişik millet ve uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Antik dönemdeki adı Peltai olan ilçede, sırasıyla Hitit İmparatorluğuna bağlı Arzava Krallığı, Frigler, Lidyalılar, Selevki Krallığı, Bergama Krallığı, Roma ve 1119 yılına kadar Bizanslıların hâkimiyeti görülmektedir. 1119 tarihi itibarıyla Selçukluların eline geçmiştir. Bizans Kralı Manuel ile Selçuklu İmparatoru Kılıçarslan arasında geçen ve Selçuklu Türklerinin galibiyetiyle sonuçlanan, 1176 tarihindeki Miryokefalon savaşı, ilçe sınırları içerisinde bulunan Küfi Boğazı’nda yapılmıştır. Bu savaşla Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri

kesinlik kazanmıştır. Savaş öncesinde Orta Asya'dan çeşitli sebeplerle Anadolu'ya göç eden Yörük-Türkmenlerden bazı aşiret, boy ve obalar Çivril' e de yerleştirilmişler, savaş sonrasında ise bu göçler artarak devam etmiştir. Anadolu' da bilinen ilk yerleşmelerden biri olan Beyce Sultan Höyüğü Çivril'dedir

(Kadioğlu, 2008:47, www.civril.gov.tr/2016, www.denbir.com/2016, Kaptan,2001:77).

4.1.3.2. Konum-Ulaşım

Denizli'nin 19 ilçesinden biri olan Çivril, Ege bölgesinin İç Anadolu bölümünde, Denizli-Uşak karayolu üzerindedir. 1499 kilometrekare yüz ölçümüyle, Denizli'nin en büyük ilçesi olan Çivril'in rakımı 840 metredir. 28° 30' – 29° 30' doğu meridyenleri ile 37° 12' – 38° 12' kuzey paralelleri arasında yer alır. Kuzeyde Uşak-Sivaslı, kuzeybatıda Uşak- Karahallı, kuzeydoğuda Afyon-Sandıklı, güneyde Afyon-Dazkırı ve Evciler, güneybatıda Denizli-Bekilli, Çal, Baklan ilçeleri ile komşudur (Kadioğlu, 2008: 2, www.civril.gov.tr/2016).

Çivril, karayolu ile ulaşımın sağlanabildiği bir ilçedir. Çivril-Denizli karayolu ile Denizli, Aydın, İzmir; Çivril- Uşak karayolu ile Uşak, Manisa, İzmir, Afyon, Ankara, Kütahya, İstanbul; Çivril- Dinar karayolu ile Dinar, Burdur, Isparta, Antalya illerine bağlanır. Denizli'ye 96, Uşak'a 56, Dinar'a 60 km. uzaklıktadır (Kadioğlu, 2008: 96).

4.1.3.3. Coğrafi Yapı

Çivril'in yüzey şekilleri genel olarak sadedir. İlçe merkezi kendi adıyla anılan ovanın kuzeyine düşer. Çivril, güney - batı ve güneydoğu kesimleri dışında dağlar ve tepelerle çevrilidir. En önemli yükseklikler; ilçe merkezinin 15 kilometre doğusunda 2449 metre yüksekliğindeki ilçenin en yüksek, Ege bölgesinin ikinci en yüksek dağı olan Akdağ, güney doğusunda Beşparmak Dağları, kuzeyinde Bulkaz Dağları'dır. Büyük Menderes nehri, Ege bölgesinin ve ilçenin en önemli akarsuyudur. Nehir, Dinar ve Akdağ'dan çıkan kaynağın suları ile birleşerek, 72 kilometrelik alana sahip olan Işıklı Gölü'nü meydana getirir, aluviyal tabakalardan meydana gelen Çivril Ovası'nı baştanbaşa sulayarak geçer (www.civril.gov.tr/2016).

İlçenin iklimi, Akdeniz ve İç Anadolu iklimi arasında geçit özelliği gösterir. Kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçer.

Çivril'in bitki örtüsü, yüksekliğe bağlı olarak değişiklik gösterir. Alçalıklarda maki ve step türleri, sonra karışık ormanlar ve yükseklerde iğne yapraklı ormanlar yer almaktadır. İlçenin %27'si orman sahasıdır (www.civril.gov.tr/2016, www.cevak.org.tr/2016).

4.1.3.4. Demografik Yapı

31Aralık 2019 tarihi itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçe nüfusu 60.333' tür. Nüfusun %49.56'sı erkek, %50.44'ü kadından oluşmaktadır (www.tuik.gov.tr/2020).

4.1.3.5. İdari Yapı

Çivril, 1880 yılında Afyon - Sandıklı kazasının Işıklı nahiyesine bağlı bir köy, 1892 yılında nahiye, 1910 - 1911 yıllarında Afyon İli' ne bağlı kaza, 1924 yılında Denizli'ye bağlı ilçe olmuştur (www.civril.gov.tr/2016). 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla, ilçenin statüsü büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur. İlçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 76 mahalle bulunmaktadır.

4.1.3.6. Ekonomik Yapı

Çivril, üç ekonomik faaliyetin de gerçekleştirildiği bir ilçedir. Ancak ağırlık, birincil ekonomik faaliyetlerdedir⁴¹. Elma, üzüm, şeftali, ayçiçek ve haşhaş, yetiştirilen ürünlerde ilk sıralarda yer alır. Sulamalı tarım, ürün çeşitliliğini ve verimi arttırmıştır. Her çeşit meyve ve sebze üretimini arttıran bu uygulama, ilçede ticari tarımın gelişimini sağlamıştır. Perşembe günleri kurulan pazar, ticari tarım sebebiyle çevre ilçelerden toptancı ve perakendeci çekmektedir. Bu yönüyle de ilçeye ekonomik katkı sağlamaktadır. Üçüncül ekonomik faaliyetler içerisinde yer alan ticaret, ilçede oldukça gelişmiştir. Ticaretin gelişmiş olması, başka ilçelerin de Çivril'den mal ve hizmet alımı yapmalarını sağlamıştır. Ayrıca ilçe halkı, ihtiyaçlarının tamamını buradan karşılayabilmektedir. Bu faaliyetlerin yanında, ikincil faaliyetler de gerçekleştirilmektedir⁴². Çivril'de iki tane sanayi sitesi ve bu sitelerde faaliyet gösteren 286 işyeri vardır (Kadıoğlu, 2008:54, www.civril.gov.tr/2016).

⁴¹ Nüfusun %80 'i tarımla uğraşmaktadır.

⁴² 4 adet un fabrikası, 1 adet çivi fabrikası, 2 adet meyve suyu fabrikası, 1 adet pulluk üretim ve 3 adet ayçiçek depolama işletmesi vardır.

4.1.3.7. Kültürel Yapı

Çivril'in kültürel dokusunda, VIII. yüzyıl sonlarına kadar ilçeye yerleştirilen Yörük-Türkmenlerin etkisi olduğu görülmektedir. Bununla beraber, genel olarak kültürel değerler, iç Ege Bölgesi'nin özelliklerini taşır. Çivril merkez ve köylerinde, 2001 yılında Kaptan tarafından yapılan çalışmaya göre, yerleşik 3 boy, 4 aşiret, 3 oymak ve 6 oba olduğu tespit edilmiştir (Akarpınar,2001:147, Kaptan,2001:77). Kültürel değerler ve ağız özellikleri bakımından üçüncü bölgede yer alan (Tok'tan Aktaran, Türkteş, 2012:8) ilçenin köylerinin, her birinin başka bir oymak ve boydan gelmesi sebebiyle, kültürel değerleri farklılık gösterir (Özdemir,2001:171).

4.1.3.8. Çivril'de Geçiş Dönemleri

- Doğum

Doğum Öncesi Dönem: Çivril'de yapılan görüşmelerde doğum öncesi döneme ait uygulamalarla ilgili bilgi alınamamış, bebeğin cinsiyetine yönelik annenin fiziki değişikliğine dair yorumlarda bulunulduğu ifade edilmiştir.

Doğum Sırası Uygulamalar: Kaynak kişiler, doğum sırası uygulamalar dair bir bilgileri olmadığını, herhangi bir uygulama olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Doğum sonrası uygulamalar, çalışma yapılan diğer ilçelerle benzerlik göstermektedir. “Kırıklama” ve “tuzlama” uygulamaları ilçede görülür. Göbek bağının cami ya da okul avlusuna gömülmesi uygulamasına Çivril'de de rastlanmaktadır.

-Evlenme

Evlenme Öncesi Uygulamalar

Kız Görme-Kız Bakma: Çivril’de kız bakma geçmişte genellikle eş dost aracılığıyla yapılırdı. Evlenme çağına gelenler için eşe dosta haber salınır, onlar da kız bakarlar, uygun gördüklerini haber verirlerdi. Eğer beğenilirse, dünürçülüğe gidilirdi. Eşin dostun bildikleri dışında, düğünler de kız bakmak için uygun yerlerdi. Erkek anneleri, düğünlerde beğendikleri kızları araştırırlar, uygun bulurlarsa ziyarete giderlerdi. Günümüzde, Çivril’de görücülük devam ediyor olsa da gençler artık birbirini önceden tanıyor, aileler de izin veriyor. Günümüzde düğünler hem görücülük hem de gençlerin birbirini görmesi için uygun yerler olarak tanımlanmaktadır.

Kız İsteme-Söz Kesme: Kızı beğenen erkek tarafı, kız evine ziyarete gider. Her iki tarafın da aile büyükleri, hayattaysa dedeleri, ziyaret sırasında yanlarında olur. Erkeğin aile büyükleri niyetlerini belli eder. Kızın aile büyüğü uygun bulursa “nasipse olur” der. Genellikle ikinci ya da üçüncü gelişte kız verilir. İsteme ile söz arasında biraz zaman olması uygundur. Aynı zamanda olmaz. Sözde takı takılmaz, bohça hazırlanmaz. Çivril’de erkek tarafı oyalı, işlemeli yazma hazırlar. Sözlendiği belli olsun diye kıza bu yazma takılır. Buna “nişan yazması” ya da “küçük nişan” denir. Nişan yazması devam eden bir gelenektir.

Nişan: Çivril’de nişan kız evinde olur, kız evi kendi misafirlerine isterse yemek verir. Nişan sırasında erkek tarafı kıza altın takar. Erkek tarafı, içinde hediyelerin olduğu heybeyi kıza getirir. Bu hediyeler

kıza alışverişte alınanlardır. Kız tarafı nişandan sonra heybe karşılığı bohça hazırlar ve sini ile baklava götürür. Bohçada damat için alınanlar vardır. Bohça heybeye denk hazırlanır. Kız tarafı erkeğin getirdiğinin bir fazlasını götürür. Günümüzde de nişan âdeti bu şekildedir.

Evlenme Sırası Uygulamalar

Düğün: Çivril’de düğünler kış mevsiminde yapılmaktadır. Geçmişte ve yaygın olarak günümüzde düğünlerin kış aylarında yapılmasının sebebi ekonomiktir. Düğün masraflıdır ve temel ekonomik faaliyetin tarım olduğu ilçede mahsulün satıldığı ve insanların ekonomik olarak rahatladıkları dönemde düğün yapılmaktadır. Tarımla uğraşanlar çok mecbur kalmadıkça kış ayları dışında düğün yapmazken, ticaretle uğraşanlar yılın her ayında düğün yapabilmektedir. Çivril’de düğünler iki gün sürer. Düğünde misafirler keşkek, et kavurma, turşu ikram edilir. Düğün cumartesi başlar, pazar günü biter. Düğünlerde çalgılar çalınır. Düğün sokakta olur. Günümüzde hem sokakta hem de salonda yapılmaktadır. Salonda yapılan düğünlere “balo” denilmektedir. Düğün yemeği âdeti aynı şekilde devam etmektedir. Düğünde takılan takıları gelin ve güveyin anne babaları alır. Her iki taraf da kime ne takıldığını takip eder ve buna göre takılar paylaşılır. Anne babalar, takılarla ya düğün için yaptıkları borçlarını kapatır ya da gelen hediyelerin karşılığı olarak saklar. Günümüzde Çivril’de düğünlerde takı töreni yapılmaktadır. Bu törenlerde, kız tarafının akrabaları kıza, erkek tarafının akrabaları erkeğe takılarını takar. Daha sonra kızdaki takılar kız tarafına, erkekteki takılar erkek tarafına verilir.

Kına Gecesi: Cuma gecesi kına gecesi yapılır. Kız arkadaşlarıyla eğlenir. Kına günü yani düğünden bir gün önce, kızın eşyası evine gider. Kına gecesinde kuru fasulye, keşkek, pilav ikram edilir. Kınadan birkaç gün önce, salı ya da çarşamba erkek tarafı kızın saçına gelin kınası yakar. Kızın annesi gelin kınasından önce, kızının başına kına yakar, buna “ana kınası” denir. Geçmişte kına gecesinde avuca altın koyma âdeti yokken günümüzde uygulanmaya başlamıştır.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Düğün sonrasında duvak günü yapılır, tumbekle oynanır. Bu uygulama günümüzde yaygın değildir.

-Ölüm

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Hasta yatağında yatan ve son günlerini yaşadığı düşünülen kimsenin yanında sessiz olmaya gayret edilir. Hasta yalnız bırakılmaz, temizliğine özen gösterilir. Yakınları hastayı ziyaret ederler, başucunda dua okunur.

Ölüm Sırası Uygulamalar: Cenaze dinin gereklerine göre defnedilir. Görüşülen kaynak kişiler bu sırada yapılan herhangi bir uygulamadan söz etmemişlerdir.

Ölüm Sonrası Uygulamalar: Kabristandan sonra cemaat eve gelir. Vefat edenin ardından dualar okunur. Misafirlere lokum ve çay ikram edilir. Baş sağlığı dileklerinden sonra misafirler evine gider. Cenaze

evine yakın akraba, eş, dost üç ila beş gün boyunca yemek götürür. Cenazenin 7. gününde ‘‘kabir kazanı⁴³’’ kaynatılır.

4.1.4. Serinhisar

4.1.4.1. Tarihsel Gelişim

Eski adı Kızılhisar olan Serinhisar; kuzeyinde ve doğusunda bölgenin en yüksek dağı Honaz Dağı, batısında Kızılhisar Dağı'nın çevrelediği Karaağaç Ovası'nda kurulmuştur. Buradaki ilk yerleşmeler M.Ö. 8000 yıllarında başlamıştır. Yassihöyük kazılarına göre yörede M.Ö. 2700 yıllarında yerleşme vardır. O dönemde bataklık olan ovada höyükler kurularak yerleşilmiştir (Serinhisar Belediyesi, 2009: 14). Araştırmalar, ilçenin Hititler (Etiler) tarafından kurulduğunu göstermektedir. İlçe 200 yıla yakın bir süre Hititler İmparatorluğu'nun idaresinde kalmıştır. Daha sonra sırasıyla; M.Ö. 1200 yıllarında Akar, M.Ö. 800 yılında Lidya, M.Ö. 546 yılında Pers, M.Ö. 440 yılında Kayra, M.Ö. 334 yılında Büyük İskender İmparatorluğu ve M.Ö. 133 yılında da Roma İmparatorluğu'nun idaresine geçmiştir. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu parçalanınca, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmış, M.S. 1077 yılında Selçuklu İmparatorluğu'nun idaresine geçmiştir (<http://www.pamukkale.gov.tr/2016>).

1147'deki Kazıkbeli Savaşı'nda haçlıların yenilgiye uğratılması sonucu bölgeye Oğuzlar'ın Avşar boyuna mensup Türkmenler, konargöçer şeklinde yerleşmiştir. 13. yüzyılda daimi Türk köyleri

⁴³ Ölenin ardından hoca eşliğinde dua edilen, ‘‘küçük mevlit’’ adı da verilen uygulamadır. Aynı uygulama ölümün 52. gününde tekrarlanır ve adına ‘‘büyük mevlit’’ denir. Ölümün sene-i devriyesinde de yapılmaya özen gösterilir.

kurulmaya başlamış, 15. ve 16. yüzyıllarda günümüze kadar gelen yerleşim şekillenmiştir (Serinhisar Belediyesi, 2009: 14). 1402 yılında Germiyan Beyliği'nin, 1429 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresine geçmiştir. Selçuklular zamanında ilçeye Kepez-Yerlikaya ismi verilmiştir. Daha sonra taş ve tuğladan yapılan hisarın kırmızı olması nedeniyle Kızılhisar adı verilmiştir (<http://www.pamukkale.gov.tr/2016>). 16. Yüzyılda Kızılhisar bir çekim merkezi haline gelmiştir. Dışarıdan göç almıştır. Kızılhisar'ın zenginleşmesinin nedenleri yol üzerinde olması ve tarıma elverişli arazilere sahip olmasındandır. 1522-1568 yılları arasında Kızılhisar çevredeki tüm yerleşim yerlerine göre nüfus artışı bakımından ön plana çıkmıştır. Birincil faaliyetlerin yanında üçüncül faaliyetlerden ticaretin de yapılması, yerleşim yerini farklılaştırmıştır.

4.1.4.2. Konum-Ulaşım

Denizli'nin güney yönünde Akdeniz Bölgesi'ne yakın olan Serinhisar, Ege ve Akdeniz'i birbirine bağlayan köprü konumundadır. Antalya'ya 190 km. Denizli'ye 35. km.'dir. Karaağaç Ovasının kuzeyinde yer alan İlçenin yüzölçümü 227 km², rakımı 1000 m.'dir. 37° 34' kuzey paralelleri ile 29° 16' doğu meridyenleri arasındadır. Kuzeyinde Denizli, güneyinde Acıpayam, batıda Tavas, doğuda Acıpayam'a bağlı Yeşilyuva beldesi ile komşudur. Serinhisar'a ulaşım Antalya-Denizli karayolu ile sağlanır (Serinhisar Belediyesi, 2009:18, <http://www.pamukkale.gov.tr/2016>).

4.1.4.3. Coğrafi Yapı

Serinhisar, Antalya Körfezinin kuzeyinde bir yay biçiminde uzanan Batı Toros dağlarının uzantıları arasında yer alır. İlçe topraklarının tamamı Akdeniz Bölgesi'nde yer alır. İlçenin kuzey sınırı Ege Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'nin sınırını oluşturur. Serinhisar'ın güney kanadında yayla, daha güneyinde Acıpayam ovasının bir parçasını oluşturan Serinhisar Ovası yer almaktadır. Karaağaç ovası da denilen bu ova, Honaz Dağı eteklerine kadar uzanır (Serinhisar Belediyesi, 2009: 20). Serinhisar'da iklim geçiş özelliği göstermektedir. İlçede, hem yayla iklimi, hem de karasal iklimin özellikleri hissedilmektedir (<http://www.pamukkale.gov.tr/2016>).

4.1.4.4. Demografik Yapı

31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçe nüfusu 14.451'dir. Nüfusun %49,80'i erkek, %50,20'si kadından oluşmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr/2020>).

4.1.4.5. İdari Yapı

1988'e kadar Acıpayam ilçesine bağlı bir kasaba olan Kızıllıhisar, bu tarihte ilçe olmuş, adı Serinhisar olarak değiştirilmiştir (<http://www.sekuyad.net/2016>). 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla, ilçenin statüsü büyükşehir ilçe belediyesi olmuş, ilçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 3 mahalle bulunmaktadır.

4.1.4.6. Ekonomik Yapı

Serinhisar, üç ekonomik faaliyetin de gerçekleştirildiği bir ilçedir. Tarım başta olmak üzere, sanayi (leblecilik), hayvancılık ve ticaret

önemli geçim kaynaklarındandır. Geleneksel testicilik ve urgancılık işleri gerçekleştirilmektedir. Nakliyecilik ve pazarcılık da yaygın olarak yapılmaktadır. İlçede fason üretim yapan 2 tekstil atölyesi bulunmaktadır. İlçe merkezi nüfusunun %50'si leblebi üretimi ile uğraşmaktadır. Geçmiş 30 yıl öncesine dayanan leblebi üretiminin hammaddesi olan nohut Uşak ve Balıkesir'den temin edilmektedir. Şu anda yaklaşık 103 tane imalathane vardır. İmalathanelerin tamamına yakını aile işletmesidir. İhracatta, özellikle Ortadoğu ülkelerine yaptığı leblebi satışı ile önemli bir noktaya gelmiştir. Serinhisar'ın beldesi Yatağan'da bıçak üretimi yapılmaktadır. Belde halkının yarısı geçimini bıçak üretiminden sağlamaktadır. Kasabada bıçak, bağ makası, çekiç, testere, köstebek tüfeği, çakı, kapan üretimi yapılmaktadır. Üretim genelde aile işletmelerinde gerçekleşmektedir (www.pamukkale.gov.tr/2016, www.sekuyad.net/2016).

4.1.4.7. Kültürel Yapı

Serinhisar'ın kültürel dokusunda geleneksel Türk Kültürünün izleri görülmektedir.

4.1.4.8. Serinhisar'da Geçiş Dönemleri

- Doğum

Serinhisar'da doğum geçiş dönemindeki uygulamaları geleneksel Türk Kültürü ve çalışma yapılan diğer ilçelere birçok yönden benzerlik gösterir. Bazı uygulamalar birebir aynı olmasına rağmen isimleri farklıdır. Geleneksel Türk Kültürü'nde yer alan doğumun rahat geçmesi için gerçekleştirilen uygulamalara Serinhisar'da rastlanır.

Geçmişten gelen bu uygulamalar, günümüzde de aynı şekilde uygulanmaktadır.

Doğum Öncesi Uygulamalar: Gelinin hamile olması tüm aileyi ve çevreyi mutlu eden bir olaydır. Doğum öncesi bebekle ilgili tüm hazırlıklar kızın annesi tarafından yapılır. Bu uygulamaya Serinhisar’da “beşik düzmek”⁴⁴ denir. Bebek dışında yeni anne-babaya, yeni babaanne-dedeye de kıyafet alınır. Bebeğin cinsiyetine ilişkin tahmin uygulamaları Serinhisar’da da görülmektedir. Annenin fiziksel görünümü ve yedikleriyle ilişkilendirilerek cinsiyet tahminlerinde bulunulur.

Doğum Sırası Uygulamalar: Serinhisar’da doğum sırasında uygulanan ritüellerin olmadığı ifade edilmektedir.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Serinhisar’da ilk bebek doğumu törenle kutlanır. Törenin tüm yükü kız ailesindedir. Çocuk doğduktan sonra kızın annesi, akrabaları ve arkadaşlarıyla birlikte, beşik koymaya gelir. Bu törene katılmak için erkek tarafı da gelir. Kızın ailesi gelirken meyve, çerez, tatlı getirir. Erkek tarafı da tuzlama pişirir⁴⁵. Anneanne bebeğe altın takar, babaanne bir şey takmaz. Ziyarete gelenler para, altın, bebek kıyafetleri hediye ederler. Erkek tarafının hazırladığı tuzlama yenildikten sonra, kız tarafının getirdiği meyve, çerez ve tatlı yenir. Tören biter ve herkes evine dağılır.

⁴⁴ Yorgan, yastık, nevresim, çocuk kıyafetleri ve beşik alınır. Bu yüzden adı “beşik düzmesi”dir. Artık beşik yerine karyola alınmaktadır.

⁴⁵Kuru fasulye, buğday ve mürdümeğin(taş mercimek) kaynatılarak pişirildiği, servis sırasında acı biber doğranan yöresel yemek.

Bebeğin düşen göbeği, camiye bağlı olması amacıyla cami bahçesine, okumuş insan olsun diye okul bahçesine gömülür. Bebeğin ve annenin kırk gün evden çıkmaması ve kırklama âdeti Serinhisar'da da uygulanan bir adettir. Günümüzde kırk günü beklemeden sokağa çıkanlar olsa da çoğunlukla bu âdete uyarlar. İlk kırk gün, bebeğin yattığı beşiğin üstüne bebeğe nazar değmemesi için oyalı mavi yazma örtülür. Bu süre içinde bebeğin yalnız bırakılmamasına dikkat edilir. Bırakılmak zorunda kalırsa, bebeğe zarar gelmemesi amacıyla uygulanan bir takım inanışlar vardır. En yaygın olanı, bebeğin yastığının altına bıçak ve ekmek koyma âdetidir. Bebeğin bu sayede yalnız kaldığında, kötülüklerden korunacağı düşünülür. Bebeğin kırk günü dolduğunda kırklama yapılır. Cami etrafından toplanan kırk taşla banyo yaptırılır. Kırkından sonra tuzlanır. Törenle yapılan tuzlamada, yakın akrabalar davet edilir ve ciğer pişirilir. Mersin otu, karanfil ve tuzdan oluşan karışım ağız ve kulakları da dâhil bebeğin her yerine sürülür. Bebek kundaklanıp, uyutulur. Uyurken pişirilen ciğer, misafirlere ikram edilir. Ciğer yenmesinin amacı bebeğin büyüdüğünde korkak olmamasıdır. Bebek uyanınca bebeğe banyo yaptırılır ve tören sona erer.

-Evllenme

Serinhisar, evlenme ile ilgili geçmişten gelen uygulamaları, günümüzde de devam ettirmektedir. Günümüzde tanışma şekilleri farklılaşmıştır, genellikle gençler tanışarak evlenirler, görücü usulü yaygın değildir. Geçmişte yapılan akraba evliliklerinin sayısı fazlayken, günümüzde yok denecek kadar azdır.

Evlenme Öncesi Uygulamalar

Kız Bakma-Kız Görme: Serinhisar’da geçmişte evlilik yaşı erkekler için 17, kızlar için 13-15’tir. Birçok yörede görülen erkeklerin askerlik sonrası evlendirilmesi âdeti, Serinhisar için askerlik öncesi evlendirilmesi şeklindedir. Günümüzde bu yaş yükselmiştir ve “eğitimlerini tamamladıkları zaman” olarak ifade edilmiştir. Kız beğenme ve görmek için, su yolu, düğünler ve düğündeki salıncak uygun yerlerdi. Erkekler kızları suya giderken görüp beğenirlerdi. Düğünler de kız görmek ve beğenmek için uygun yerlerdi. Düğünün yapıldığı meydanda yer alan çınar ağacına salıncak kurulur, kızlar düğün sırasında bu salıncağa binerlerdi ve bu uygulama gençlerin birbirini görmesine imkân tanırđı. Beğenilen kıza görücü gidilir ve adetler uygulanırdı.

Kız isteme-Söz Kesimi: Beğenilen kızın ailesine haber verilir. Erkek tarafının kadın ve erkekleri, büyükleri kıızı istemeye giderler. Uygun görülürse kız verilir ve söz için uygun zaman belirlenir. Söz kesiminin adı “adamlar gidecek” tir. Erkek tarafı komşu akraba ve dostlarını toplar, akşam namazından sonra söz için kız evine gider. Önce kahveler içilir. Allah’ın emri Peygamberin kavliyle kız istenir, verilince de yüzükler takılır. Tören sona erer. Sözde kıza bohça hazırlanır, erkeğe hazırlanmaz. Erkek tarafı kız için hazırladığı bohçaya; elbise, iç çamaşırı, terlik, ayakkabı vb. kıyafetler yerleştirir.

Nişan: Sözden bir süre sonra nişan yapılır. Nişanın adına “bayramlık” denir. Nişan öncesinde kıza nişan alışverişi yapılır. Nişanlılık, günlük kıyafet, iç çamaşırı, ayakkabı, vb. kıyafetler alınır ve

yöresel kıyafet diktirilir. Yöresel kıyafetin de kesimi törenle yapılır, eş dost davet edilir. Erkek tarafı bir sini baklava, çerez, meyve götürür. Kız tarafı da yöresel yiyecek olan tuzlama pişirir, misafirlere ikram edilir, yenilir, içilir sonra kumaş yere serilir, kız kumaşın üzerinden terzinin yanına doğru yürür ölçüsü alınır, kumaş kesilir. Kesilmeden önce makas kesmiyor diye giden davetliler, terzinin önüne gönlünden ne geçerse o kadar para atar, sonra kesim yapılır. Çay kahveden sonra davetliler dağılır. Nişan bir gece bir de gündüz yapılır. Gündüz yapılan nişanda gelinin saçı yapılır, nişanlıyı giyer. Gece nişanında ise yöresel kıyafetini giyer. Çalgılı, oynamalı nişan yapılır. Nişan masraflarını kız tarafı karşılar. Nişan yapıldıktan sonra düğünle nişan arasında uzun zaman geçecekse kız tarafı nişan arkası yapar. Nişan arkası bohçaları hazırlanır. Erkeğe gömlek, iç çamaşırı, süveter vb. kıyafetler konur. Kayınvalideye elbise, yelek, çorap, tülbent vb. kıyafetler; kayınpedere de gömlek, çorap vb. kıyafetler konulur. Bohçalar hazırlanır, eş dostlarıyla erkek tarafına götürülür. Baklava, çerez, tuzlama, meyve gibi yiyecekleri de sofralara konulur, ikram edilir. Yenilir, içilir sonra dağılır. Erkek ve kız tarafları düğün gününü kararlaştırır.

Evlenme Sırası Uygulamalar

Düğün: Serinhisar'da düğün zamanı geçmişte kış mevsimi, günümüzde ise yaz mevsimidir. Serinhisar, geçmişte ağırlıklı olarak tarımın ekonomik faaliyet olduğu bir ilçeydi. Günümüzde ise tarım dışında ticaret, sanayi gibi farklı ekonomik faaliyetler de ilçenin geçim kaynağı haline gelmiştir. Ekonomik yapıdaki farklılıklar düğün

zamanına yansımıştır. Düğün, perşembe günü başlar salı günü biter. Cuma gününe “yağlı ekmek” denir. Erkek tarafı, kız evine gider, 21 adet yağlı ekmek götürülür. Yağlı ekmekler bohçayla götürülür. Erkek tarafı gelirken yağlı ekmeğin bir tanesi bohçada damat yesin diye geri götürülür. Cuma gecesinin adı “davar gecesi” dir. Çünkü erkek tarafı kız evine, bir davar alıp gelir, kız evinde keser. Ciğer soğanla kavrularak pişirilir. Yufka arasına kavrulan ciğer konur, oyun bitiminde dürüm yapılıp herkese dağıtılır Onun için bu gecenin adı davar gecesidir. Gelin kız bu gecede yöresel kıyafet giyer, üç etek giyer, saç yapılır. Düğüne gelen herkes yemeğini düğün evinde yer, yaşlı erkekler kahve içip giderler, eğlenecek olanlar kalır. Erkek tarafı davullu zurnalı kız evine gider. Kız evinde de çalgı vardır. Bir tarafta erkeklerin davulu çalar, diğer tarafta kadınların davulu çalar. Düğünün başında ayrı oynanır, sonra karışık oynanır. Eskiden oyuna tek tek davet edilir veya çekiştirilirdi. Günümüzde isteyenler oynar, ısrar yoktur.

Çeyiz Götürme- Çeyiz Serme: Cumartesi günü yapılır ve adına “çeyiz” denir. Erkek tarafı kıza aldığı hediyeleri yürüyerek kız evine götürür ve kız evinden aldığı bayrağı erkek evine getirir. Buna “bayrak asma” denir. Bayrak asma törenle yapılan bir uygulamadır. Bayrağı getirene bahşış verilir. Bayrak asılmadan önce damadın arkadaşları keşkeklik döverler gelirler, sonra bayrak asılır, davullar çalar gençler oynar. Çeyiz uygulaması günümüzde yaygın bir uygulama değildir ancak bayrak asma âdeti devam etmektedir.

Kına Gecesi: Cumartesi gecesinin adı kına gecesidir. Gelin kız tekrar kuaföre gidip gelir. Çalgılar çalınır, erkekler oğlanş evinden gelen çalgıyla kadınlar kız evindeki çalgıyla oynar ama sonra karışık oynanır. Kına töreninde gelin bindallı giyer, omuzuna küçük bir su testisi alır, damat sandalyede oturur, gelin testisiyle etrafında oynar, sonra oynarken damadın önünde testiye kırar. Testinin içine şeker, buğday, kına vb. konur ve testi kırılınca bunlar dağılır. Gelin ile damat sandalyede oturur, gözlerine kırmızı tülbent örtülür. Arkadaş ve akrabaları tepsiyle oynarken gelin ve damadın başından çevrilir. Kayınvalideye gelin elini açmaz. Çünkü altın ister. Kayınvalide altını verdiğinde kına yakılır, sonra kalabalık dağıtılır.

Gelin Alma: Pazar günü gelin alma töreni yapılır. Gelin kuaföre gider giyinir, hazırlanır. Oğlan evinden yakınları kız evine damat giysisi almaya giderler. Damat bohçası, kayınvalide bohçası ve kayınpeder bohçasını alıp oğlan evine dönerler. Damat, kayınvalide ve kayınpeder hazırlanır. Hoca geldikten sonra damat donanır. Herkes takılarını takar. Merasim bitince gelin almaya gidilir. Gelin almada damat, ailesi ve yakınları eve çıkar. Damat geline altın takar. Kayınvalideler de takarlar, lokum dağıtılır. Damat gelirken gelin başka odaya götürülür, kapı kapatılır. Damat kapıyı kapatan kişiye para verir ve kapı açılır. Gelin ve damat biraz ayakta bekler. Dışarda da damadın arkadaşları davul eşliğinde oynarlar. Gelin ilçede dolaştırılır. Yörenin akarsuyu vardır. Suyun adı öküz suyudur. Burada durulur. Sağdıç sulanır. Sağdıcin üzerine kovalarla su dökülür, sıırıslıklam olur. Akrabalarının evinin önünde hep oynanır. Oğlan evine geldiğinde gelin, damadı oynatırlar. Gelin arabasının üzerinden buğday, şeker, para vb. şeyler

atılır. Çalgı çalmaya devam eder, biraz sonra o da biter, yavaş yavaş kalabalık dağılmaya başlar. Gelinin yanında kız evinden biri gelir. Akşam olur, kız evinden tekne katmer (tavuk pilav) gelir. Tekne katmer kız evinden gelenler bir çay içip giderler.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Serinhisar’da düğün süresine dâhil edilen pazartesi ve salı günleri yapılan uygulamalar, evlenme sonrası uygulamalardır. Bu uygulamalar günümüzde de devam etmektedir. Pazartesi günü yapılan uygulamaya “başdüzmeçik” denir. Kız evi erkek evine gelir, gelin kız yöresel kıyafet, üç etek giyer, yemek yedirilir ve dağılır. Salı gününe “seyitmecik” denir. Gelin kız gelinliğini giyer, saçı yapılır. Kız evi erkek tarafına gelir dost ve yakınlarıyla birlikte geniş bir yerde otururlar. Kız evinden gelenler leğenin içine su doldurur, içine tarak ve bıçak koyar. Gelin içinden bir tanesini alır. Tarak alırsa ilk çocuk kız, bıçak alırsa ilk çocuk erkek olur diye bilinir. Sonra kız tarafı birkaç kişi el ele tutarak koşar. Bittikten sonra müzik eşliğinde eğlenmeye devam edilir, akşama kadar oynanır. “Seyitmecik” gününün amacı düğüne gelemeyenleri ağırlamaktır. Akşam yemekten sonra erkek tarafı dost ve yakınlarıyla beraber kız evine gider. Gelin kız gelinliğiyle, erkek damat elbisesiyle gider. Kız tarafı iki büyük sini baklava yapar. Çerez, yöresel yiyecek tuzlama pişirilir, gelenlere ikram edilir, bir süre oturulduktan sonra dağılırlar.

-Ölüm

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Serinhisar'da yapılan görüşmelerde ölümden kaçınmaya ve ölüm öncesi uygulamalara yönelik bilgi alınamamıştır.

Ölüm Sırası Uygulamalar: Ölüm anında ağıtlar yakılır, ölümü duyan tanıdıklar eve gelir. Üzüntü paylaşılır. Cenaze defin için hazırlanır.

Ölüm Sonrası Uygulamalar: Defin sonrası evde yemek yenir. Önceleri komşular yemek pişirirken günümüzdeki yaygın uygulama cenaze sahibinin pide yaptırmasıdır. İlk gün dua okunur ve herkes dağılır. Taziyeye gelenlere ilk günler şeker, lokum dağıtılır. Üç gece yemek yedirilir ve Kur'an okutulur. Bir hafta sonra lokma dökülür, dağıtılır. Eskiden pilav-helva yapılır, herkese dağıtılırdı. Günümüzde pilav-helva dağıtılmamaktadır. Geçmişte ölümün 52. günü dua okutulurken günümüzde bu uygulama kalkmış, cenaze sahiplerinin uygun oldukları zamanda büyük mevlit okutulmaya başlanmıştır. Büyük mevlitte gelenlere yemek ikram edilir. Yas süresiyle ilgili bir şey belirtilmemiştir.

4.1.5. Bozkurt

4.1.5.1. Tarihsel Gelişim

İlçenin kuruluşu, 1876-1877 Osmanlı- Rus Savaşı zamanındadır. 1876 yılında Balkanlardan göç eden Türkler tarafından Hambat ovasında kurulmuştur. Hambat adı Selçuklularca kurulan Han-Abat Kervansarayı'ndan gelmektedir. Günümüzde de ilçe nüfusunda çoğunluk Balkan Türkleri'dir(www.denizlibozkurt.gov.tr/2016).

4.1.5.2. Konum-Ulaşım

Denizli'nin doğusunda, Denizli'ye 52 kilometre mesafede bulunan Bozkurt'un yüzölçümü 400 kilometrekare, rakımı 866,6 metredir. 37° 49' kuzey paralelleri ile 29° 36' doğu meridyenleri arasındadır. Doğusunda Denizli'ye bağlı Çardak ilçesi, batısında Honaz, güneyinde Acıpayam, kuzeyinde Baklan ve Çal ilçeleri, kuzeydoğusunda Afyon iline bağlı Dazkırı ile komşudur (www.denizlibozkurt.gov.tr/2016).

Bozkurt, ilçesine ulaşım karayolu ve tren yolu ile sağlanmaktadır. Denizli-Ankara karayolunda yer alan ilçeye, Denizli-Eskişehir hattında faaliyet gösteren trenlerle ulaşım sağlanabilmektedir.

4.1.5.3. Coğrafi Yapı

Topraklarının büyük bölümü Hambat Ovası içinde yer alan ilçede Akdeniz ve Ege iklimi geçiş iklimi özelliği görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer.

4.1.5.4. Demografik Yapı

2019 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçenin toplam nüfusu 12.671' dir. (www.tuik.gov.tr./2020).

4.1.5.5. İdari Yapı

Kurulduğu yıldan 1955 yılına kadar köy statüsünde bulunan Bozkurt, 1955 yılında Bucak, 1956 yılında ise belediye olmuştur. 09.05.1990 tarihinde kabul edilen ve 20.05.1990 tarihinde yürürlüğe giren 3644 sayılı kanun ile ilçe olmuştur. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla,

ilçenin statüsü Büyükşehir İlçe Belediyesi olmuş, ilçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 19 mahalle bulunmaktadır.

4.3.5.6. Ekonomik Yapı

Bozkurt ilçesi ağırlıklı olarak birincil ekonomik faaliyetlerle uğraşmaktadır. İlçede hem sulu hem de kuru tarım yapılmaktadır⁴⁶. 1 adet ham bez dokuma fabrikası, 1 adet halı imalathanesi, 4 adet tekstil ve hazır giyim atölyesi bulunmaktadır (www.bozkurt.gov.tr/2016).

4.3.5.7. Kültürel Yapı

Bozkurt ilçesinde hem Türk Kültürü'nün hem de Balkan Türkleri' nin kültür izlerini⁴⁷ görmek mümkündür. Birbirine pek çok yönden benzerlik gösteren bu iki yapının harmanlanmış şekli, Bozkurt ilçesinin kültürel dokusunda vücut bulmuştur.

4.3.5.8. Bozkurt'ta Geçiş Dönemleri

- Doğum

Doğum Öncesi Uygulamalar: Bozkurt'ta yapılan görüşmelerde kaynak kişiler doğum öncesine yönelik uygulamalarla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bebeğin cinsiyetiyle ilgili tahminler ilçede yapılmakta, annenin fiziksel görüntüsü ve yedikleriyle ilişkilendirilmektedir. Balkan Türkleri'nde bu uygulamalar dışında, anne adayından habersiz başından tuz serpiştirmek suretiyle gerçekleştirilen, anne burnunu tutarsa erkek,

⁴⁶ Arpa, buğday, haşhaş, anason, ceviz, armut ve ayva yaygın olarak üretimi yapılan ürünlerdir.

⁴⁷ Bknz.sayfa 60.

ağzını tutarsa kız çocuk dünyaya getireceği düşünölen bir uygulama vardır.

Doğum Sırası Uygulamalar: Doğum sırası uygulamalarla ilgili bilgi alınamamıştır.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Bebeğın ve annenin kırk gün dışarı çıkmaması, yarı kırk, kırklama, tuzlama adetleri ilçede uygulanmaktadır. Aynı uygulamalar Balkan Türkleri'nde görölmekle birlikte bebeğı yalnız bırakmamak, bırakılırsa yanına maşa, bıçak, makas gibi aletler koymak adettir. Bu uygulama Bozkurt'taki bazı Türk ailelerinde de görölür. Balkan Türkleri'nde kırklama töreninde yıkama suyunun içine, sağlıklı olması için yumurta kırılır. Kırk sonrası ziyarete gidilen evlerde, sağlıklı büyümesi için yumurta, sıcakkanlı ve uzun ömürlü olması için yün, zengin ve demir gibi sağlam olması için demir para verilir. Annenin nazardan korunması için üzerinde kırmızı bulundurulur, bebeğın alnına ise aynı amaçla kömür karası sürölür.

- Evlenme

Evlenme Öncesi Uygulamalar

Kız Bakma- Kız Görme: Evlilik yaşı kızlar için 17, erkekler için 20'dir. Görücü usulü her iki kültürde de vardır. Günümüzde iki kültür için de tanışarak evlenme yaygınlaşmış, görücü usulü azalmıştır. Evlilik yaşı büyümüştür.

Kız İsteme- Söz Kesimi: İlk seferde kızın verilmemesi adettir. Kız verildikten sonra her iki taraf da karşılıklı bohça hazırlar.

Nişan: Her iki kültürde de masraflar kız ailesi tarafından karşılanır. Nişan erkek-kadın karışık yapılır. Nişanda yemek verilmez.

Evlenme Sırası Uygulamalar

Düğün: Düğün masraflarının ağırlığı erkek evindedir. Düğün için Bozkurt'ta oku dağıtma âdeti yaygınken, Balkan Türkleri'nde davetiye ve kolaç dağıtılır. Düğünde yemek verilir.

Kına Gecesi: Kına gecelerinde yöresel kıyafet giyilir. Balkan Türkleri'nin kıyafeti farklıdır. Kına gecelerinde Bozkurt'ta kadın ve erkek beraberdir.

Gelin Alma: Kına gecesinin ertesi günü gelin alma yapılır.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Düğünden sonra yeni evlenen çift hem kız hem de erkek tarafına el öpmeye gider. Bu uygulamaya "geze" adı verilir. "Geze" dışında ilçede evlenme sonrası uygulama bulunmamaktadır.

-Ölüm

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Ağır hasta olan ve ölümü beklenen kişinin yanında sessizce oturulur ve dua okunur. Her iki kültür için de bu şekildedir.

Ölüm Sırası Uygulamalar: Cenaze defnedilir.

Ölüm Sonrası Uygulamalar: Definden sonra evde yemek yenir. Her iki kültürde de ölünün ardından 7, 40 ve 52. gününde dua okunur, yemek verilir. Yas süresince ki bu süre Balkan Türkleri'nde 40 gündür, süslenilmez, makyaj yapılmaz. Evin erkeği bir hafta tıraş

olmaz. Evde televizyon açılmaz, müzik dinlenmez. Aynı uygulamalar Türk Kültürü için de geçerlidir.

4.1.6. Honaz

4.1.6.1. Tarihsel Gelişim

Honaz geçmiş çok eskilere dayanan bir ilçedir. İlçe sırasıyla Frigia, Lidya, Helenizm, Bergama, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarına ev sahipliği yapmıştır. 1071 yılından sonra Türkler ve Bizanslar arasında birden fazla el değiştirmiştir. 1207 yılı itibariyle Türk egemenliğine girmiştir. Bir süre Germiyanogulları hâkimiyetine giren ilçe, 1428 yılından itibaren yeniden Osmanlı İmparatorluğu'na geçmiştir. Bu tarih itibariyle Osmanlı'nın Anadolu Beylerbeyliği' ne bağlı bir liva ve sancak merkezi olarak devam etmiştir (www.pamukkale.gov.tr/2016).

4.1.6.2. Konum-Ulaşım

Denizli'nin kuzeydoğusunda, Honaz Dağı'nın kuzey eteğinde, Denizli' ye 19 kilometre mesafede bulunan Honaz'ın yüzölçümü 504 kilometrekare, rakımı 600 metredir. 37° 45' kuzey paralelleri ile 29° 15' doğu meridyenleri arasındadır. Doğusunda Bozkurt, batısında Honaz, güneyinde Serinhisar, kuzeyinde Çal ile komşudur (www.coğrafya.gen.tr/2016).

Honaz'a ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır. Denizli-Ankara, Denizli-Antalya, Afyon-İzmir karayolu ile ilçeye ulaşılabilir. Yapımı devam eden tünel çalışmaları tamamlandığında, Honaz ilçesi Ankara, İzmir, Antalya arasında kavşak konumunda olacaktır.

4.1.6.3. Coğrafi Yapı

İlçede iklim çeşitlidir. Hâkim iklim, yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçen karasal iklimdir. Akdeniz'e yakın olması sebebiyle çeşitlenen iklim, ilçede flora ve fauna zenginliği sağlamıştır.

4.1.6.4. Demografik Yapı

2019 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçenin toplam nüfusu 34.343'tür. (www.tuik.gov.tr/2020).

4.1.6.5. İdari Yapı

1987 yılına kadar Denizli'ye bağlı bir nahiye olan Honaz, 19.06.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe statüsüne kavuşmuştur. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'yla, ilçenin statüsü büyükşehir ilçe belediyesi olmuş, ilçenin köyleri mahalleye dönüşmüştür. İlçeye bağlı 23mahalle bulunmaktadır (www.pamukkale.gov.tr/2016,www.honazbel.tr/2016).

4.1.6.6. Ekonomik Yapı

İlçe ekonomisi ağırlıklı olarak birincil faaliyetlere dayanmaktadır. İlçede hem kuru hem de sulu tarım yapılmaktadır. Özellikle kiraz üretiminde ve ihracatında önemli bir konumda olan ilçede sekiz farklı türde kiraz üretilmektedir. Son yıllarda çekirdeksiz üzüm üretilmesi amacıyla bağcılık uygulamaları da yaygınlaşmıştır. Ayrıca cennet elması ve erik üretimi yaygındır (www.honazbel.tr/2016).

4.1.6.7. Kültürel Yapı

Honaz'daki kültürel yapı Denizli'nin diğer ilçeleriyle birçok yönden benzerlik gösterir. Pek çok uygulama ve inanışta Türk kültürünün

izlerini görmek mümkündür. 1990 yılından sonra ilçeye yerleşen Ahıska Türkleri, ilçede kendi kültürlerini⁴⁸ yaşatmaktadırlar.

4.1.6.8. Honaz'da Geçiş Dönemleri

- Doğum

Doğum Öncesi Uygulamalar: Doğum öncesinde Türk Kültürü'nde görülen birçok uygulamanın Honaz' da uygulandığı görülmüştür. Bebeğin cinsiyetiyle ilgili olarak yedikleriyle ve fiziksel görünümle ilişkilendirme yaygındır. Bebeğin alışverişini kız ailesi yapar. Ahıska Türkleri' nde de aynı uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Doğum Sırası Uygulamalar: Honaz'da görüşülen kaynak kişiler doğumun kolay geçmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalarla ilgili bilgi vermemiştir.

Doğum Sonrası Uygulamalar: Bebek ve annenin hemen ziyaret edildiği Honaz'da, ziyarete gidilirken pelte ve çorba götürülür. Bebeğe yakınları altın takar. Diğer misafirler hediye götürürler. Yeni doğan bebeğin ve annenin korunması amacıyla kırk gün sokağa çıkılmaması, bebeğin korunması için kırk gün yüzünün örtülmesi, kırkı içinde olan bebeklerin bezlerinin değiştirilmesi, kırklama âdetleri uygulanır. Göbek bağının cami ya da okula atılması âdeti de görülmektedir. Aynı uygulamalar, Ahıska Türkleri'nde gerçekleştirilmektedir.

⁴⁸ Bknz. Sayfa 62.

-Evlenme

Evlenme Öncesi Uygulamalar

Kız Bakma-Kız Görme: Honaz'da evlilik yaşı kızlarda 16-17, erkeklerde 20'li yaşlardır. Gençlerin birbirini görmelerine imkân olmadığı için görücü usulü yaygındır. Akraba evlilikleri görülmektedir. Günümüzde tanışarak evlenilmekte, akraba evliliği ve görücü usulü evlilik yaygın olmasa da görülmektedir. Ahıska Türkleri'nde görücü usulü evlilikler yapılmaktadır.

Kız İsteme-Söz Kesimi: Uygun görülen kız ailesinden istenir. Kız ve erkek birbirini görmez. Eğer kızın ailesi araştırma sonucunda adayı uygun görürse söz kesilir. Başlık parası âdeti yaygın olmasa da görülür. Nişan tarihi belirlenir. Ahıska Türkleri aynı uygulamaları gerçekleştirir.

Nişan: Kız evinde olur. Bohça hazırlanır. Kıza nişan elbisesi diktirilir. Eksik almaya gidilir.

Evlenme Sırası Uygulamalar

Düğün: Honaz'da düğün zamanı kıştır. Düğün evlerde ya da meydanda olur. Günümüzde ise salonda yapılmaktadır. Düğün cuma günü ikinci vakti tam çalgıyla başlar. Gelin almaya gidene kadar gece gündüz çalgı çalar. Misafirlere fasulye, nohut, çorba ve turşu ikram edilir. Ahıska Türkleri kendi düğün adetlerini uygulamaktadır.

Çeyiz Götürme-Çeyiz Serme: Cumartesi günü kız evinde çeyizlerin ipe asıldığı gündür. Buna “çeyiz altı” denir. Erkek tarafının kadınları çalgıyla giderler. Gelin üç etek giyerek hazırlanır. “Çeyiz altı” günü,

kayınvalide gelin için hazırlanmış oyaly yazmayı gelinin boynuna takar. Kayınvalide ve misafirler yazmaya para takarlar.

Kına Gecesi: Cumartesi akşamı kadın ve erkeklerin ayrı oldukları kına gecesi yapılır. Kadınlar evde eğlenirken ve gelini ağlatırken, erkekler meydan ateşi etrafında toplanırlar.

Gelin Alma: Pazar günü hazırlanmış olan gelin çalgıyla almaya gidilir. Damat evde gelini bekler.

Evlenme Sonrası Uygulamalar

Honaz'da gelin, düğünde kendisine takı takanlara düğün ertesinde bohça götürür, karşılığını vermiş olur. Honaz'da düğüne katılamayanlar için “gelin ertesi” uygulaması görülmektedir. Gelin birçok yörede olduğu gibi misafirleri gelinliğiyle karşılar.

-Ölüm

Ölüm Öncesi Uygulamalar: Hastaya saygı duyulur, yanında sessizce oturulur, varsa zezem yoksa su verilir. Başucunda dua okunur. Görüşülen kaynak kişiler bu uygulamalar dışında başka bir uygulamanın olmadığını, ölümü çağrıştıran durumlarla ilgili inanışlarının olmadığını belirtmişlerdir.

Ölüm Sırası Uygulamalar: Ölüm, yakınlarla duyurulur. Duyan komşular, tanıdıklar üzüntüyü paylaşmak için eve gelirler. Gerekli işlemlerden sonra cenaze defnedilir. Definden sonra cemaat cenaze evine gelir.

Ölüm sonrası uygulamalar: Ölünün ardından yedi gün boyunca kadınlar bir araya gelerek dua okurlar. Bu süre günümüzde üç güne

düşmüştür. Tanıdıklar cenaze sahiplerinin üzüntüsünü paylaşmak ve onları yalnız bırakmamak için yemek götürürler ve hep birlikte yerler.

4.2. Bulguların Değerlendirilmesi

Ekonomik faaliyetlerin geçiş dönemleri üzerinde etkisinin araştırıldığı çalışmada aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

4.2.1. Babadağ

Babadağ ilçesi geçimini ikincil faaliyetler içinde yer alan dokumacılıkla sağlamaktadır. Geçmişten günümüze baskın ekonomik faaliyet olan dokumacılık, önceleri evin içerisindeki el tezgâhlarında, günümüzde ise evin alt bölümünde yer alan otomatik tezgâhlarda gerçekleştirilmektedir. Evin tüm fertlerinin aktif olarak rol aldığı Babadağ'daki dokumacılık faaliyeti, Babadağ'ın kültürünü birçok yönden etkilemiştir. Bunun sebebi evdeki genç, yaşlı, anne, baba, çocuk herkesin dokuma faaliyetini gerçekleştirmesi olarak değerlendirilmiştir. “Dokuma tezgâhlarının boş kalmaması” için ailenin tüm fertleri dönüşümlü olarak çalışır çünkü dokuma yapıldığı sürece gelir elde edilir. Araştırma yapılan geçiş dönemleri dışında, görüşmeler sırasında açıklanan yemek kültürünün oluşmasında da dokumacılığın etkili olduğu görülmüştür. Bunun sebebi de ekonomik faaliyetle ilişkilendirilmiş, yoğun çalışma saatleri sebebiyle genellikle kolay hazırlanan yemekler pişirildiği ifade edilmiştir. İlçedeki ekonomik faaliyetin hangi geçiş dönemlerine etkisi olduğu ile ilgili bulgular aşağıdaki şekilde tabloladıştır:

Tablo 2: Babadağ'daki Ekonomik Faaliyetlerin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Yok	Var	Var
Uygulanış Sebebine Etki	Yok	Yok	Var

Babadağ'ın ekonomik faaliyetinin doğum uygulamaları üzerinde bir etkisi olmadığı, evlenme uygulamalarında zaman ve uygulanış şeklini etkilediği, ölüm uygulamalarında ise uygulanış şekli ve sebebini etkilediği tespit edilmiştir. Babadağ'daki ekonomik faaliyet evlenme zamanını etkilemektedir. Evlenme sırası uygulamalar içerisinde yer alan düğün, genellikle ilkbahar mevsiminde yapılmaktadır. Düğün sırasında takılan altınlar ise gelin ve damatta kalmaktadır. Babadağ'daki ekonomik faaliyetin geçiş dönemlerinden ölüm uygulamalarında da etkisi vardır. Bu etkiyi, ölüm geçiş döneminde, cenaze töreninin uygulanış şeklinde görmek mümkündür. Sadece ölüm için kapatılan tezgâhlar, ekonominin yansımalarını, adına “Babadağ Usulü” denilen cenaze töreni uygulamasında kendini göstermiştir. Bu uygulamanın yapılma sebebi, cenaze sahiplerine topluca taziyeyi iletme, cenaze töreninin süresini kısaltmak ve tezgâhların başına dönme, dolayısıyla ekonomik faaliyet uygulama sebebine de etki etmiştir.

4.2.2. Buldan

İlçe geçimini ikincil ekonomik faaliyetlerden olan dokumacılıkla sağlamaktadır ve dokumacılık ilçenin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Buldan'da geçmişten günümüze şekil değiştiren dokumacılık faaliyeti, ilçenin kültürel dokusunun oluşmasında önemli bir role sahiptir. İlçedeki ekonomik faaliyetin hangi geçiş dönemlerine etkisi olduğu ile ilgili bulgular aşağıdaki şekilde tablolastırılmıştır:

Tablo 3: Buldan'daki Ekonomik Faaliyetlerin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Yok	Yok	Yok

Buldan'daki ekonomik faaliyetlerin doğum ve ölüm uygulamaları üzerinde etkisi olmadığı, evlenme geçiş döneminde, evlenme sırası uygulamalardan düğün zamanına etkisi olduğu tespit edilmiştir. Düğünler ilkbahar ve yaz aylarında yapılmaktadır. Düğünde takılan takılar erkek ailesi tarafından alınmaktadır.

Tablo 4: Babadağ- Buldan Karşılaştırması

KRİTERLER	İLÇELER	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Babadağ	Yok	Var	Yok
	Buldan	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Babadağ	Yok	Yok	Yok
	Buldan	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Babadağ	Yok	Var	Var
	Buldan	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Babadağ	Yok	Yok	Var
	Buldan	Yok	Yok	Yok

Yapılan araştırmaya göre; aynı ekonomik faaliyetle uğraşan her iki ilçede ekonomik faaliyetin geçiş dönemleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Buldan’da sadece evlenme geçiş dönemi üzerinde etkili olan ekonomik faaliyet, Babadağ’da hem evlenme hem de ölüm geçiş dönemleri üzerinde etkili olmuştur. Bunun sebebi Babadağ’ın ikincil ekonomik faaliyet dışında geçimini sağlayacak başka bir geçim kaynağının olmaması, Buldan’ın ise ikincil ekonomik faaliyetler dışında birincil ekonomik faaliyetlerle de uğraşıyor olmasıdır. İki ilçede geçmişte sokakta yapılan düğünler, günümüzde salonda yapılmaktadır.

4.2.3. Çivril

İlçe geçimini birincil ve üçüncül ekonomik faaliyetlerle sağlamaktadır. İlçedeki iki ekonomik faaliyetin hangi geçiş dönemlerine etkisi olduğu ile ilgili bulgular aşağıdaki şekilde tablolştırılmıştır:

Tablo 5: Çivril'deki Ekonomik Faaliyetlerin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	Ek. Faal.	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Birincil	Yok	Var	Yok
	İkincil	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Birincil	Yok	Yok	Yok
	İkincil	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Birincil	Yok	Var	Yok
	İkincil	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Birincil	Yok	Yok	Yok
	İkincil	Yok	Yok	Yok

Tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyet olduğu ilçede, her iki faaliyetin de evlenme zamanına etki ettiği, birincil ekonomik faaliyetlerin uygulanış şekline de etki ettiği tespit edilmiştir. Birincil ekonomik faaliyetlerle uğraşan ailelerde düğünler kış mevsiminde yapılır ve takılan takılar kız ve erkek aileleri tarafından alınır. Üçüncül ekonomik faaliyetlerle uğraşan ailelerde ise düğünler genellikle yaz mevsiminde olur ve takılar aileler tarafından alınmaz. Her iki

ekonomik faaliyetle uğraşan aileler düğünlerini Çivril’de salonda ya da sokakta yapmaktadırlar.

4.2.4. Serinhisar

İlçede birincil ve ikincil ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. İlçedeki iki ekonomik faaliyetin hangi geçiş dönemlerine etkisi olduğu ile ilgili bulgular aşağıdaki şekilde tablolştırılmıştır:

Tablo 6: Serinhisar’daki Ekonomik Faaliyetlerin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	Ek. Faal.	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Birincil	Yok	Var	Yok
	Üçüncül	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Birincil	Yok	Yok	Yok
	Üçüncül	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Birincil	Yok	Var	Yok
	Üçüncül	Yok	Var	Var
Uygulanış Sebebine Etki	Birincil	Yok	Yok	Yok
	Üçüncül	Yok	Yok	Yok

Tarım ve sanayinin yaygın ekonomik faaliyet olduğu ilçede, her iki faaliyetin de evlenme geçiş döneminde zamana, birincil ekonomik faaliyetin evlenme geçiş döneminde uygulanış şekline etki ettiği, üçüncül ekonomik faaliyetin ölüm geçiş dönemindeki uygulama şekillerine etki ettiği tespit edilmiştir. İlçede birincil ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu aileler düğünlerini kış mevsiminde

yapmakta, sanayi ile uğraşan aileler ise yaz mevsiminde yapmaktadırlar. Birincil ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu dönemlerde üç gün yapılan düğünler, ikincil ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşmasıyla iki gün yapılmakta ve takı takma âdeti uygulanmaktadır. Üçüncül ekonomik faaliyetler, ölüm geçiş dönemi uygulanış şeklini de etkilemiş, ölünün ardından yapılan 52. gün ritüelinde gün kıstasını ortadan kaldırarak, cenaze sahipleri için uygun güne çevirmiştir.

Tablo 7: Çivril- Serinhisar Karşılaştırması

KRİTERLER	İLÇELER	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Çivril	Yok	Var	Yok
		Yok	Var	Yok
	Serinhisar	Yok	Var	Yok
		Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Çivril	Yok	Yok	Yok
		Yok	Yok	Yok
	Serinhisar	Yok	Yok	Yok
		Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Çivril	Yok	Var	Yok
		Yok	Var	Yok
	Serinhisar	Yok	Var	Yok
		Yok	Var	Var
Uygulanış Sebebine Etki	Çivril	Yok	Yok	Yok
		Yok	Yok	Yok
	Serinhisar	Yok	Yok	Yok
		Yok	Yok	Yok

Yapılan araştırmaya göre; her iki ilçede de ekonomik faaliyetler geçiş dönemlerini etkilemektedir. Yaygın olarak birincil ekonomik faaliyet yürütülmekte olan ilçelerde, ivril’de ncl, Serinhisar’da ise ikincil ekonomik faaliyetlerle de uğraşılmaktadır. Her iki ilçedeki ekonomik faaliyetler, evlenme geçiş döneminde düğün zamanını ve evlenme geçiş döneminin uygulanış şeklini etkilemekte, Serinhisar’daki üçüncül ekonomik faaliyetler ölüm geçiş dönemi uygulanış şeklini etkilemektedir. ivril ve Serinhisar’da ekonomik faaliyetin mekn üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. ivril ilçesinde geçiş dönemi uygulamalarının birçoğu devam etmemektedir. Serinhisar ilçesi adetlerini sürdürmektedir.

4.2.5. Bozkurt

Ilede birincil ekonomik faaliyet gerçekleştirilmektedir. Ileyi diğer ilçelerden ayıran özelliği, Balkan göçmenleri tarafından kurulmasıdır. Çalışma yapılan geçiş dönemleri dışında, görüşmeler sırasında aktarılan ve gözlemlenen ilçedeki hayat tarzı, ilişkiler Balkan etkisi taşımaktadır. Iledeki ekonomik faaliyetin geçiş dönemleri üzerindeki etkisi, ilçeyi kuran Balkan göçmenlerinin de etkisi dikkate alınarak tabloladıştır:

Tablo 8: Bozkurt'taki Ekonomik Faaliyetin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	ETKİLEYEN UNSUR	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
	Balkan Kültürü	Yok	Var	Yok
Mekâna Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
	Balkan Kültürü	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
	Balkan Kültürü	Var	Var	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
	Balkan Kültürü	Yok	Yok	Yok

Bozkurt'ta geçiş dönemlerindeki uygulamalarda hem ekonomik faaliyetlerin hem de Balkan Kültürü'nün evlenme zamanı ve uygulanış şekli üzerinde etkisi tespit edilmiştir.

4.2.6. Honaz

İlçe, birincil ekonomik faaliyetlerle uğraşmaktadır. İlçeye 90'lı yıllarda yerleşen Ahıska Türkleri'nin de geçiş dönemleri üzerindeki

etkisi araştırılmıştır. Birincil ekonomik faaliyetin geçiş dönemleri üzerindeki etkisi tablolatırılmıştır:

Tablo 9: Honaz'ın Ekonomik Faaliyetinin Geçiş Dönemlerine Etkisi

KRİTERLER	ETKİLEYEN UNSUR	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
	Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok
Mekâna Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
	Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
	Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
	Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok

Honaz'ın ekonomik faaliyetinin evlenme zamanını ve mekânını etkilediği tespit edilmiştir. Yapılan araştırma, ilçedeki geçiş dönemleri uygulamalarının Ahıska Kültürü'nden etkilenmediğini belirlemiştir.

Bunun sebebi Ahıska Türkleri'nin ilçeye 1990 yılı sonrasında gelmiş olmalarıdır. Ahıska Türkleri kendi kültürlerini yaşatmaktadırlar.

Tablo 10: Bozkurt-Honaz Karşılaştırması

KRİTERLER	İLÇELER	ETKİLEYEN UNSUR	DOĞUM	EVLENME	ÖLÜM
Zamana Etki	Bozkurt	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
		Balkan Kültürü	Var	Var	Var
	Honaz	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
		Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok
Mekâna Etki	Bozkurt	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
		Balkan Kültürü	Var	Var	Var
	Honaz	Ekonomik Faaliyet	Yok	Var	Yok
		Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Şekline Etki	Bozkurt	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
		Balkan Kültürü	Var	Var	Yok
	Honaz	Ekonomik	Yok	Yok	Yok

		Faaliyet			
		AhıskaKültürü	Yok	Yok	Yok
Uygulanış Sebebine Etki	Bozkurt	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
		Balkan Kültürü	Var	Var	Var
	Honaz	Ekonomik Faaliyet	Yok	Yok	Yok
		Ahıska Kültürü	Yok	Yok	Yok

Aynı ekonomik faaliyete sahip olan ilçelerden Bozkurt ve Honaz’da yapılan çalışma sonuçlarına göre; Bozkurt ve Honaz’da, ekonomik faaliyetlerin evlenme zamanını etkilediği, Ahıska Türkleri’ nin geçiş dönemlerini etkilemediği tespit edilmiştir. Honaz’da ekonomik faaliyetler evlenme mekânını da etkilemektedir. Bozkurt’un genel olarak kültürel dokusunda Balkan Kültürü’nün etkisi olduğu gözlenmiştir. Honaz ilçesinde Ahıska Türkleri’nin etkisi tespit edilememiştir. Bozkurt’ta geçiş dönemi uygulamalarının birçoğu günümüzde uygulanmaya devam ederken, Honaz’da devam etmemektedir. Ahıska Türkleri geçiş dönemi uygulamalarını sürdürmektedir.

SONUÇ

İnsanlar, ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilmek için tüketir, tüketmek için üretim yaparlar. Üretim ve tüketim, birbirleriyle ilişkili çok çeşitli faaliyetler dizisini oluşturur. Ekonomik faaliyet olarak adlandırılan bu faaliyetler dizisi; sermaye, emek ve hammaddenin birleştirilerek anlam kazanmasından oluşur ve üretim, tüketim, mübadele olmak üzere üçe ayrılır. Kıt malların miktarı veya faydasını arttırmak suretiyle gerçekleştirilen faaliyetlerin tümüne üretim, insanların ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak amacıyla üretilen faydalı mal ve hizmetlerin kullanılmasına tüketim, üretilen mal ve hizmetlerin ihtiyaca göre değişimine mübadele denir.

Ekonomik faaliyetler, tarih boyunca insanların ihtiyaçlarına ve coğrafi koşullara bağlı olarak sürekli değişmiş, çeşitlenmiştir. Tarihsel gelişim içerisinde önce birincil ekonomik faaliyetler olan avcılık ve toplayıcılık, daha sonra tarım ve hayvancılık gelişmiş, sanayi devriminden sonra ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetler gelişim göstermiştir. Teknolojik gelişmeler, bilişim ve iletişimdeki ilerlemeler, dördüncül ve beşincil ekonomik faaliyetlerin oluşmasını sağlamıştır. Ekonomik faaliyetlerdeki her değişiklik kültürel yapıya etki etmiştir.

Toplumları birbirinden ayıran önemli bir unsur olan kültürel değerler, toplumların genel özelliklerini belirler. Örfler, adetler, gelenekler toplumların ortak davranışlarının bir ürünüdür ve yöresel farklılıklarla uygulamalarda, uygulama isimlerinde değişiklik görülür.

Kültürü oluşturan unsurlar arasında karşılıklı etkileşim vardır, bu unsurlar birbiriyle kaynaşmış durumdadır ve değişik kategoriler içinde yer alır. Kültür unsurları, ekonomik ve teknolojik, sosyolojik, duygusal ve estetik, ideolojik unsurlardır. Kültürü oluşturan unsurlarda meydana gelen değişimler, dinamik olan kültürü etkiler ve değiştirir. Kültür değişimleri, etkileşim sonucu kültürün büyük bir bölümünde meydana geldiği için sosyal yapıda da değişikliklere yol açar.

İnsan hayatının üç önemli aşaması olan; yer, durum ve statü değişikliklerini anlatan geçiş dönemleri bu değişimlerden etkilenmektedir. Bu dönemlerde uygulanan adet ve gelenekler, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle değişiklik göstermektedir. Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum, her toplumda güzel karşılanan bir olaydır. İnsanın varoluşunu anlatan bu dönem, dünyaya gelen bebek için olduğu kadar, anne ve baba için de bir geçiş dönemidir. Hayata gözlerini açan bebekle birlikte, anne ve babanın toplumdaki statüsünü değiştirir. İnsanın dünyaya gelişini müjdeleyen doğum geçiş dönemi, sayısız adet ve bu adetlerin gerektirdiği uygulamaları içerir.

Geçiş dönemlerinin ikincisi evlenmedir. Evlenme törenleri, tüm dünya kültürlerinde mutluluğu ifade eden törenlerdir. Kadın ve erkeğin yasaya uygun olarak hayatlarını birleştirmesi olarak tanımlanan evlilik, insan hayatı için önemli bir geçiş dönemidir. Evlenme törenleri, evlenecek çiftin bağlı bulunduğu kültür yapısına göre gerçekleşir. Çeşitli adet, gelenek, görenek ve inanışın uygulandığı bu törenler, o toplumun evlenme kültürünü oluşturur. Evlilik ile

toplumun en küçük birimi olan ailenin temelleri atılır. Evliliğin tören ile çevreye duyurulmasını sağlayan düğünler, evlenenlerin ve ailelerinin mutluluklarını tanıdıklarıyla paylaştıkları, insanları bir araya getiren, bağları pekiştiren önemli uygulamalardır. Bu uygulamalar, toplumdan topluma farklılık gösterir. Kültürel yapı, ekonomik yapı ve toplumun geçmişi, düğünün yapılışını etkiler.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu ölümdür. Ölüm geçiş dönemi, insanların hayata bakışını etkileyen, onları derinden sarsan bir olaydır. Ölüm, geçmişten itibaren insanların anlamaya çalıştıkları, açıklamak için uğraştıkları ve kaçmaya çalıştıkları bir olaydır. Ölüm geçiş dönemi, doğum ve evlenme geçiş dönemlerinde olduğu gibi, birçok adet ve inanış uygulandığı dönemdir. Eski kültürlerden beri var olan, ölenin, ölümden sonra diğer dünyaya gittiği düşüncesine temellendirilen bu uygulamalar, ölenin diğer dünyaya gidişini kolaylaştırmak, orada mutlu olmasını sağlamak amacıyla yapılır. Ayrıca, geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak, ölenin yakınlarının bozulan ruh sağlıklarını iyileştirmek diğer amaçlardır.

Geçiş dönemlerindeki uygulamalardaki çeşitlilik açısından çalışma alanı olarak seçilen Denizli, Anadolu Yarımadasının güneybatı, Ege Bölgesinin doğusunda yer almaktadır. Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında bir geçit durumundadır. Bu geçit özelliği kentin ekonomik ve kültürel olarak gelişmesini sağlamıştır. Kent ekonomisi ağırlıklı olarak ikincil ekonomik faaliyetlere dayanmaktadır. İkincil faaliyetlerin yanında, birincil ve üçüncül ekonomik faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. İkincil faaliyetler içinde en büyük pay, tekstil

sektörünüdür.19 ilçesi olan kentin ilçelerinde birincil, ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Denizli ve ilçelerinin geçmişte komşu illerin sınırları içerisinde olması, günümüzde de, komşu il ve ilçelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ve kültürel etkileşim, kentin kültürel dokusunun oluşmasında önemli bir role sahiptir. Denizli'nin kuzeyi Afyon ve çevresinden, güneyi ise Antalya ve çevresinden gelen göçerlerin kültürel izlerini taşımaktadır. Bozkurt ilçesi, Balkan göçmenlerinin, Honaz ilçesi ise 1990' lı yıllarda gelen Ahıska Türklerinin kültür izlerini taşır. Kentin kültürel zenginliği ilçelerinde de kendini göstermektedir.

Bu çalışmada, Denizli'nin ekonomik ve kültürel çeşitliği, araştırma alanı olarak seçilmesini sağlamıştır. 6 ilçede gerçekleştirilen çalışmada ekonomik faaliyetlerin kültürel yapıdaki bazı unsurları etkilediği, uygulamaları değiştirdiği tespit edilmiştir. İlçelerin tespitinde dikkate alınan kriterlere göre değerlendirme yapılmıştır. Her ilçe önce kendi içinde değerlendirilmiş daha sonra aynı kriterlere sahip diğer ilçe ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ve değerlendirme sonuçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Aynı ekonomik faaliyete sahip iki ilçe olan, Babadağ ve Buldan'da yapılan araştırma sonuçlarına göre; ekonomik faaliyet Babadağ'da evlenme geçiş döneminde zamanı ve uygulanış şeklini, ölüm geçiş döneminde uygulama şeklini ve sebebini etkilemiştir. Buldan'da, evlenme geçiş döneminde zaman üzerinde etkilidir. Her iki ilçede de düşün mevsimi ilkbahar ve yaz mevsimidir. Bunun sebebi,

dokumacılığın dönemsel bir iş değil, sürekli bir iş olması ve ailelerin gelirlerinin dönemsel kısıtlamalara bağlı kalmamasıdır. Benzerlik gösteren diğer bir etki yemek kültürü üzerindeki etkidir. Babadağ'da düğünde takılan takılar evlenen çiftte kalırken, Buldan'da aileler tarafından alınmaktadır. Bu durum Babadağ'ın ekonomik olarak daha iyi olduğu sonucuna varılmasını sağlamıştır. Ekonomik faaliyetin Babadağ'ın kültürel yapısı üzerindeki etkisinin daha fazla olmasının sebebi, Babadağ'ın tek ekonomik faaliyetinin dokumacılık olmasıdır. Buldan' da dokumacılık dışında birincil ekonomik faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. Her iki ilçede de geçiş dönemlerinde gerçekleştirilen uygulamalarda geçmiş ve günümüz arasında farklılıklar bulunmaktadır. Evlenme geçiş döneminde uygulanan birçok adet günümüzde uygulanmamaktadır.

- Birden fazla ekonomik faaliyetin etkisinin araştırıldığı Çivril ve Serinhisar ilçelerinde, gerçekleştirilen iki ekonomik faaliyet de evlenme geçiş döneminde zamanı ve uygulanış şeklini, Serinhisar'da ölüm geçiş dönemini uygulama şeklini etkilemektedir. Her iki ilçede de birincil ekonomik faaliyetlerle uğraşanlar düğünlerini kış mevsiminde yaparken diğer ekonomik faaliyetlerle uğraşanlar ilkbahar ve yaz mevsimlerinde yapmaktadır. Birincil ekonomik faaliyetlerden tarımın geçim kaynağı olduğu ilçelerde, düğünün kış mevsiminde yapılmasının sebebi, tarım faaliyetinin yaz aylarında yoğun çalışmayı gerektiren ve gelirin ürünler satıldıktan elde edilmesidir. Düğünde takılan takılar aileler tarafından alınmaktadır. Tarımla uğraşan aileler borçlanarak düğün yapmakta, gelen takılarla borçlarını kapatmaktadırlar. İkincil ve üçüncül ekonomik faaliyetlerde, çalışmak

için ve gelir elde etmek için belli bir dönemin olmaması düğünün zamanının yaz mevsimi olmasını sağlamıştır. Çivril'deki bir çok inanış ve uygulama günümüzde uygulanmazken, Serinhisar geçiş dönemi uygulamalarını devam ettirmektedir.

- Bozkurt ve Honaz ilçelerinde yapılan çalışmada, Bozkurt ilçesinde ekonomik faaliyetlerin evlenme geçiş döneminde zamanı, Honaz'da zaman ve mekânı etkilediği tespit edilmiştir. Türk Kültürü'yle birçok yönden benzerlik gösteren Balkan Türkleri'nin ilçedeki kültürel dokuda etkili olduğu gözlenmiştir. Honaz ilçesindeki Ahıska Türkleri'nin geçiş dönemleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Çalışmanın sonunda araştırmanın bulguları ışığında ekonominin kültürü etkilediği söylenebilir. Ekonomik gelişmeye ve değişmeye bağlı olarak kültürel değerler değişir. Bu değişim özellikle büyük yerleşim yerlerinde daha çok hissedilir. Küçük yerleşim yerleri kültürel değerlerine daha fazla sahip çıkarlar. Ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerle bağı artan yerlerde kültürel değer kaybı daha fazla görülmekte, bağı az olan yerlerde daha az ve yavaş seyretmektedir. Kültür, bir toplumu birbirine bağlayan en önemli unsurdur. Kültürel değerlerin kaybolmadan kayıt altına alınması gerekmektedir. Bunun için de kültür çalışmalarının artırılması gerekmektedir.

Denizli'nin her ilçesinin kültürel değerleri belirlenmeli, ekonominin diğer kültürel unsurlar üzerindeki etkisi araştırılmalıdır. Denizli

ilçeleriyle ilgili kültür çalışmaları arttırılmalı, Denizli'nin kültür envanteri çıkarılmalıdır.

Çalışma, ekonomik faaliyetlerin olası etkilerinin tamamını açıklayan genel yargılara ulaşıldığı yönünde bir iddia taşımamaktadır. Araştırmanın sonuçlarının, Denizli ile ilgili bundan sonra yapılacak ekonomi ve kültür ile ilgili çalışmalara veri teşkil edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

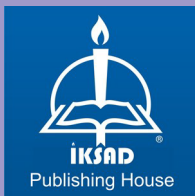
- Akarpınar, A. R. (2001). “Denizli İli Çivril İlçesinde Ölümle İlgili Uygulamalar ve Yas Etme”, *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildiriler Kitabı 18-19 Eylül, Denizli*, s.147-159.
- Akça, F. A. (1945). *Küçük Denizli Tarihi*, Salih Kitapçıoğlu, Denizli.
- Aktüre, S. (2004). *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M. (1999). “Şartlar ve Çevre Bağlamında Babadağ Folkloru”, *I. Babadağ Sempozyumu 1-3 Aralık 1999, Denizli*, s.214-220.
- Arslan, M. (2006). “Küreselleşme ve Yerellik İkileminde Buldan Halk Kültürü”, *Buldan Sempozyumu 23-25 Kasım 2006, Denizli*, s.711-715.
- Arslan, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Denizli Folkloru*, YKY Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2014). *Türk Halk Bilimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Aycan, N. (2015). *Küreselleşme Bölgeselleşme Sürecinde Yerel Ekonomiler: Denizli İli Örneği-Madencilik Sektörü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme- Ölüm*, Altın Koza Yayınları, Adana.
- Batmaz, N. (2001). *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Batmaz, N. (2010). “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerinde Oluşturduğu Etkiler: Denizli İl Örneği”, *Uluslar Arası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, V/9, s. 27-54.
- Bayrak, S., Göncüoğlu, H. (2001). *Total Quality Management and Research in Denizli Applicability*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Cuche, D. (2013). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, (çev: Turgut Arnas), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

- T.C. Denizli Valiliği Kültür Müdürlüğü (2001), *Denizli Kültür Değerleri*.
- Direk, M. (2010). *Tarım Tarihi ve Deontoloji*, Akademi Yayınları, Konya.
- Doğanay, H. (2007). *Ekonomik Coğrafya 3 Ziraat Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Ercan, A. M. (2002), *Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, F. (2015). *Davranış Bilimleri*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Ertek, T. (2014). *Temel Ekonomi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Ertürk, H., Sam, N. (2011). *Kent Ekonomisi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Güngördü, E. (2001). *Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC'si*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ankara.
- İzci F., Turan M. (2013). "Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18/1, s.117-152.
- Kabukçu, A. (2003). *Genel Ekonomi*, Bilal Ofset, Denizli.
- Kabukçu, A., Oğuz, C. (1998). *Tarım Ekonomisi*, Damla Ofset, Konya.
- Kadioğlu, Y. (2008). *Şehir Coğrafyası Açısından Çivril*, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Kalafat, Y. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*, Asam Yayıncılık, Ankara.
- Kaptan, Ş. T. (2001). "Çivril Yöresinde Yörük Kültürü", *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildiriler Kitabı 18-19 Eylül, Denizli*, s.77-119.
- Karaçam, N. T. (2006). *Denizli Ekonomisi (1920-1980)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Karalar, R. (2009). *Genel İşletme*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
- Kodal, T. (1998). "Atatürk Döneminde (1923-1938) Denizli Sanayisi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, IV, s. 67-73.

- Kongar, E. (1979). *Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Köktürk, M. (2006). *Kültürün Dünyası, Kültür Felsefesine Giriş*, Hece Yayınları, Ankara.
- Köktan, Y. (2008). *Gilan Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (çev: Saadet Özkal), Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Malinowski, B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*, (çev: Saadet Özkal), Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Mejuyev, V. (1998). *Kültür ve Tarih*, (çev: Suat H. Yokova), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara.
- Moles, A. (1983). *Kültürün Toplumsal Dinamiği*, (çev: Nuri Bilgin), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Mucuk, İ. (2007). *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Mutluer, M. (1995). *Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayi*, DSO Yayınları, İzmir.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*, (çev: Gürol Koca ve Tamer Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, E. S. (2011). “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28/2, s.123-139.
- Oy, A. (1997). *Halkiyat*, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, N. (2001), “Çivril Bozdağ Köyü Yer Adlarına Bir Bakış”, *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildiriler Kitabı 18-19 Eylül, Denizli*, s.171-179.
- Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İnkilap Yayınevi, İstanbul.
- Serinhisar Belediyesi Tanıtım Broşürü, 2009.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*, Babil Yayınları, İstanbul.
- Turan, Ş. (2014). *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2005). *Ekonomik Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

- Türnüklü, A. (2000). “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24.
- Türktaş, M. (2012). Denizli Efsaneleri, Basılmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Uğur F., Tatlıcan N., Nerkiz M. (2012). “Kale-Davas Yöresinde Ömrün Üç Toyu Doğum-Düğün-Ölüm”, *Kale-Davaz Sempozyum Bildirileri 2-3 Nisan 2012, Denizli*, s.345-359.
- Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, (çev: Özer Ozankaya), İmge Kitabevi, Ankara.
- Williams, R. (2005). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, (çev: Savaş Kılıç,), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım A., Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Zorlu, B. E. (2015). *Buldan'ın Geleneksel Ritüelleri*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- WEB_1. Ahıska Türkleri http://ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi34/34_11.pdf (29.05.2016).
- WEB_2. Babadağ Belediyesi, <http://www.babadag.bel.tr> (15.01.2016).
- WEB_3. Balkanlar, <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=12904.0;wap2> (29.05.2016).
- WEB_4. Buldan Belediyesi, <http://www.buldan.bel.tr> (20.04.2016).
- WEB_5. Cevak, <http://www.cevak.org.tr> (15.03.2016).
- WEB_6. Çivril Belediyesi, <http://www.civril.gov.tr> (05.03.2016).
- WEB_7. Coğrafya, <http://www.cografya.gen.tr> (19.12.2015).
- WEB_8. Denizli Belediyesi, <http://www.denizli.bel.tr> (03.11.2015).
- WEB_9. Bozkurt Belediyesi, <http://www.denizlibozkurt.gov.tr> (15.05.2016).
- WEB_10. Denizlililer Birliği, <http://www.denbir.com> (30.11.2015).
- WEB_11. Denizli Valiliği, <http://www.denizli.gov.tr> (10.11.2015).
- WEB_12. Denizli Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, <http://www.denizliplanlama.gov.tr> (30.11.2015).

- WEB_13. Denizli Ticaret Odası, <http://www.dto.org> (2.12.2015).
- WEB_14. Geçmişten Günümüze Ekonomik Faaliyetler, <http://file.ac/CPiEHhPOU9I> (19.12.2015).
- WEB_15. Honaz Belediyesi, <http://www.honazbel.tr> (10.06.2016).
- WEB_16. Kalkınma Bakanlığı, <http://www.kakinma.gov.tr> (23.01.2016).
- WEB_17. Kosgeb, <http://www.kosgebgov.tr/> (08.10.2015).
- WEB_18. Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.pamukkale.gov.tr> (12.01.2016).
- WEB_18.Serinhisarlılar Kültür ve Yaşatma Derneği, <http://www.sekuyad.net> (25.05.2016).
- WEB_19. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/> (30.05.2016).
- WEB_20. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr> (08.03.2016).
- WEB_21.TurkishStudies,<http://turkishstudies.nt/DergiPdfDetay.aspx?ID=5> (07.04.2016).
- WEB_22. Turkoloji, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/8.php> (15.06.2016).
- WEB_23.TürkTarihim,<http://www.turktarihim.com/turklerdeolumsonrasigelenekler> (04.05.2016).
- WEB_24. Uyduharita,<http://m.uyduharita.org/denizli-haritasiresimleri> (15.02.2016).
- WEB_25. Ziraatçiyizbiz, <http://www.ziraatciyiz.biz> (11.03.2016).
- WEB_26. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr> (19.05.2020).
- WEB_27. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, <http://sbb.gov.tr>(19.05.2020)
- WEB_28. Denizli Gazetesi, <http://denizligazetesi.com>(22.05.2020)

ISBN: 978-625-7897-72-3